

SKUGGSIDOR

SJÄLVBILDER, JURIDISKA PLATSER OCH BERÄTTELSE
FRÅN MARGINALEN I HÄLSINGLAND.

RAPPORT

Katarina Kallings

Med finansiering från Region Gävleborg

Innehållsförteckning

Kapitel 1 REDOVISNING AV PROJEKTET	5
Kapitel 2 SAMLADE BLOGGTEXTER	15
Efterlysning om brott och straff i Hälsingland!	15
Brottslighet i Hälsingland	16
En barnamörderska i Alfta.....	17
Enskilt hor i Arbrå 1791	18
Släkthemligheten i Los.....	19
Mordet i Iste 1882	22
Fängslande föremål	24
Döden i slottshäktet	25
Äntligen på väg till Ljusdal!.....	26
17 mars för 129 år sen.....	28
På G till Gnarp!	30
Wanted: Olof Olsson Bork, f 1781 i Stocksbo, Färila	32
Bilderna av en mördare	35
På spaning efter den tid som flytt i Hälsingland!	37
Släktens svarta får!	39
Bröderna Båld i Östra Berge, Delsbo	43
Soldaten Carl Hayden i Vade, Bergsjö	49
Eric Nilsson i Hälsingtuna - Spösliten och satt på fästning	55
Kulturting i Bollnäs lördag 21 maj	59
Ljust och mörkt kulturarv i Långhed, Alfta	60
De osynliggjorda kvinnorna.....	63
Mordet i Iste 1882	66
Husförhör - Kulturarrangemang i Alfta den 18 juni.....	69
Farmor var "Hälsingeskräckens" dotter	70
Om en hängd man i Färila och andra rysligheter	77
Fängslande platser - Tingshus, häkten och arrester i Hälsingland	79
Kapitel 3 JURIDISKA PLATSER	84
Häradshäkten, tingsplatser och fängelser:.....	84
Historiska beskrivningar av brottsligheten i Hälsingland	87
Hälsinglands domsagor.	90
Norra Hälsinglands domsaga.....	92
Västra Hälsinglands domsaga.....	105
Södra Hälsinglands domsaga.....	116
Käll- och litteraturförteckning	132

Kapitel 1 REDOVISNING AV PROJEKTET

Bakgrund

Bakgrunden till att vi önskade driva detta projekt, är att vi allt sedan 2001 då vi bildade den ideella föreningen som driver museet, har mött många människor som haft kännedom om begångna brott i Hälsingland, liksom också haft släktskap med dem. Vi ser att detta satt starka avtryck i människors berättelser. Det är nu främst tredje och fjärde generationen som börjat prata om sina anors brott och vedermödor - många vars liv levdes i marginalen. De vill därför veta mer. Vilka berättelser har levt kvar, trots tidigare generationers tystnad på grund av skam, glömska och de efterkommandes klassresor?

Många berättelser kom också till oss i vårt tidigare projekt om avrättningsplatser i Gävleborg, "Gränsland, Mellanrum, Avgrunder," som finansierades av Postkodstiftelsen och pågick 2016–2017 i samarbete med Region Gävleborg. Men vi kunde inte på grund av projektets avgränsning dokumentera dem då. Nu blev tiden mogen att försöka samla in de berättelser som bevarats i ett nytt projekt.

Hälsinglands vackra träslott har format bilden av landskapet, liksom många hälsingars självbild. Men det finns fler berättelser från landskapet som behöver lyftas fram ur skuggorna. Utifrån vårt perspektiv på Sveriges Fängelsemuseum är det väl känt att Hälsingland historiskt, främst genom media, pekades ut som "Knivarnas land", "Rackarland" och allmänt laglöst land, då kriminaliteten under lång tid, men främst under 1800-talets senare hälft och början av 1900-talet, var ett stort problem. Detta lyftes med stort fokus i bland annat Norrlandsposten och spreds sedan vidare med artiklar i landets alla tidningar.

Projektets uppsatta mål och syfte.

Min gammelmormor i Undersvik hade "öppet hus" för alla som passerade. Hennes dotter mindes att hon var så rädd när Åkerberg kom, då han ofta var utklädd till kvinna, att hon sprang och gömde sig. Hon och andra kvinnor hade också alltid kokande vatten på spisen ifall det skulle behöva användas mot Åkerberg.

NN, Bollnäs

Projektet startades i september 2021 och vi tog inledningsvis kontakt med länets arkiv- och kulturarvsinstitutioner liksom släkt- och hembygdsföreningar för att efterhöra deras intresse och vad de skulle kunna bidra med. Stort intresse fanns, och tanken var att under hösten boka in så många föredrag som möjligt på plats i Hälsingland för att få i gång en insamling av berättelser. Men dessvärre omöjliggjordes de planerna på grund av den rådande pandemin. Ingen visste hur allvarlig smittspridningen skulle bli, så det var bara att avvakta. Vi prövade andra former av möten och då

främst digitala sådana. Exempelvis medverkade vi i ett Teamsmöte med aktörer inom Hälsingekretsen, arrangerat av Gästrik-Hälsinge hembygdsförbund. Det kom in tips om intressanta personer att prata med, men inga direkta berättelser i den form som vi efterlyste, det vill säga muntligt traderade berättelser. Vi sökte vidare efter forum och andra former för insamlingen, till exempel gick vi med i flera Facebookgrupper och sidor med koppling till orter, platser och händelser i Hälsingland och marknadsförde där projektet och uppmuntrade människor att dela med sig av berättelser och egna minnen. Vår ambition, att civilsamhället skulle engageras som medskapare i projektet kunde på så vis inledas, så att deras bidrag kunde implementeras i en kunskapsuppbyggnad för att skapa fler perspektiv på Hälsinglands kulturarv och inkluderande sammanhang mellan nutid och dåtid.

I avsaknad av de fysiska mötena under hösten utformades så en annan metod för insamling, då det kom in små, små pusselbitar och förfrågningar från framför allt släktforskare som hittat dömda anor, men inte kände till hur de straffats, var de hållits fängslade och hur strafftänkandet historiskt var utformat och hur det förändrats över tid. Projektet fick då en starkare utformning av folkbildning och fördjupade forskarinsatser från vår sida.

Ett exempel på hur insamlingen har kunnat se ut är till exempel att vi den 21 oktober ringde in till "Sök och finn" på P4 Gävleborg och efterlyste berättelser från Hälsinglands skuggsidor. En av dem som ringde efter att hört det ursäktade sig med att hon visste så lite, men berättade att "min farmor ogillade att min farfar umgicks med sin morbror Leonard Gavell, som umgicks i kretsarna runt Åkerberg." Ur den informationen öppnade sig efter vår forskning i arkiven ett levnadsöde om en person som under många år kom att tillbringa sin tid bakom höga murar här på Gävlefängelset och andra straffängelser, samt tvångsarbetsanstalter. Ett hårt liv som ändå rätade upp sig på slutet, men som ur vårt perspektiv kan berätta något om människors förutsättningar, livsval och den tidens avsaknad av sociala reformer och samhällsliga skyddsnet. Vi har även använt vår egen arena, det vill säga museet, som en plattform för att få in berättelser. Vi har marknadsfört projektet med foldrar och en vepa strategiskt placerad vid entrékassan. Vi har även ansvarat för visningar för exempelvis bussgrupper från Hälsingland, liksom lagt mycket tid på att samtala med besökare som haft koppling till landskapet.

För att informera om projektet och locka till att fler människor skulle höra av sig med berättelser, så startades en blogg med namnet *Skuggsidor* och där publicerades de berättelser vi fick in, kompletterade med de forskarinsatser vi lade ner för att synliggöra människor som levt sina liv i marginalen. De tjugosex blogginlägg som publicerats finns sammanställda under *kapitel 2*. Vårt syfte med att synliggöra 1800-talets skiftesreformer och deras betydelse för hur de gamla byalagens sammanhållning luckrades upp och hur det i sin tur försvagade för vissa och skapade större ekonomiska resurser för andra, har i dessa texter till vissa delar kunnat uppfyllas. Lika så har den maktobalans, med uppkomna konflikter och kriminalitet som protest mot gällande lagar och förordningar, kunnat synliggöras. En tid i svensk historia som skoningslöst drabbade eller åtminstone kraftigt missgynnade de gendomslösa.

I projektet har även ingått att inventera juridiska platser i Hälsingland, det vill säga tingshus, häkten och arrester som historiskt använts och som placerats på olika platser beroende på avstånd och var de så kallade maktcentrumen låg. Dessa platser har förändrats allt eftersom samhällen förändrats och städer växt fram. Oavsett så har Gävleborgs länsfängelse under många århundranden varit ett nav i de processer och rörelser som skedde mellan dem och mellan land och stad. I detta arbete har vi fört samtal med Läns museet Gävleborgs arkeologer och byggnadsantikvarier, samt haft kontakt med många av de hembygds- och släktforskarföreningar som finns i Hälsingland. Det material som samlats in ska nu registreras och katalogiseras i vårt arkiv, så att det bevaras och kan tillgängliggöras för framtida forskning. Se den dokumentation som gjorts under *kapitel 3*.

Genomförda aktiviteter.

Min farmors mor berättade om Pila-Britta, att när hon kom åkandes med sina vagnar så togs alla barnen in i huset. Allt som kom i Pila-Brittans väg försvann. Bland annat tog hon alla kläder som hängde på tork hos min farmors mor. Det var också allmänt känt att Åkerberg ofta gick upp på ett berg med massa väskor – och sen kom ner på andra sidan utan väskor.

Catharina Ingvarsson, Vallsta

Sammanfattningsvis har på grund av coronapandemin endast två föredrag kunnat hållas fysiskt på plats, dels i Gnarp (70 pers.), dels i Ljusdal (15 pers.). Ytterligare har ett digitalt föredrag hållits för medlemmar i föreningen DIS-mitt (100 pers.). Två hållna arrangemang har vi medverkat i, Kulturtinget i Bollnäs den 21 maj (50 pers.) och Husförhöret i Alfta den 18 juni (50 pers.). Vi var även till Långhed, Alfta i juni för inledande samarbete i deras pågående projekt "Kulturarven längs Hässjaån". Inalles ca 285 personer. Kön och ålder kan ej exakt redovisas, men det är ungefär hälften män och hälften kvinnor som medverkat och de befinner sig alla i åldrarna över 30 år.

På grund av den rådande coronapandemin bör räckvidden av antalet läsare av bloggen, samt våra inlägg och delningar på sociala medier även värderas som aktiviteter. Bloggens inlägg har till i mitten av september 2022 lästs av drygt 3000 personer.

Utöver dessa ska de genomförda resorna till de juridiska platserna läggas till, liksom flertalet hållna Teamsmöten och all korrespondens som Facebookinlägg och dess delningar på sociala medier gett upphov till.

Samtliga omnämnda personer har godkänt publicering.

Samverkan och kontakter.

Nedan redovisas de nyckelpersoner och ett urval av de kontakter som tagits under projektiden:

NN, Alfta: Besökte museet i augusti 2020 och berättade att hans pappas morfar körde hästskjuts förbi gården när Mossbomorden skedde. Han hörde skotten. Familjen som sköt kallades "Vitasarna" eftersom de kom från Vitasen i Dalarna. Han berättade även vart huset står idag. Stor berättarlust. Fortsatte med en historia om en same från finnskogarna som stal säd ur ett härbre på vintern och där dog av en olycka. Hittades först när det blev vår. Han vet var härbret står idag.

Emma Hedberg Sehlberg: Forskar på sin anfader Per Hedberg som sades ha blivit mördad av Pil-Karl Mårtensson och vars skelett hittades 1887. Pil-Karl häktades med dömdes aldrig för mordet. "[Mordet i lste](#)" skrev vi sedan ett blogginlägg om.

Kjell Grönberg: Är hembygdsforskare i Delsbo och har delat med sig av litteraturtips som speglar Delsbos skuggsidor.

NN: Hans frus farmors far var "Knifven". Bodde efter frigivningen hemma hos sin dotter fram till sin död. Var ilsken, troligtvis på grund av demens de sista åren.

Karl-Erik Olsson, Alfta: Givit underlag om Olof Olsson, från Skålsjö i Alfta som mördade soldat Wikström 1880.

Anders Wesslén, Arkiv Gävleborg:

Har skrivit en [artikel](#) på Digitalt museum om ett mord utanför lägerplatsen Mohed. Han skrev artikeln innan han fick vetskap om att det fanns en alternativ gärningsman i det första fallet i Hälsingland. En artikel om detta fall och om vårt projekt Skuggsidor har även publicerats i Arkiv Gävleborgs tidning ArkivXet [nr 2, 2022](#)

Nytt projekt om Hälsinglands skuggsidor

Sveriges Fängelsemuseum gjorde ett upprop hösten 2021 i hopp om att kasta nytt ljus över Hälsinglands skuggsidor: historiska brott, brottslingar och brottsoffer. Arkivets Anders Wesslén ringde upp projektledare Katarina Kallings och samtalande kring dokumentationsprojektet "Skuggsidor".

I Hälsingland finns en stark folklig berättartradition. Kring förra sekelskiftet fanns ett stort medialt intresse för olika typer av brott om ägt rum i Hälsingland: tidningar över hela Sverige var inte sena med att rapportera om ligor och illdåd. I början av 1900-talet målade tidningar upp en bild av Hälsingland som ett slags "Vilda västern". Social ojämlikhet, med självägande bönder i träslott å ena sidan, och egendomslösa, inflyttade arbetare vid de framväxande sågverken å den andra, kunde möjligen ligga bakom, eller kanske bidra, till kriminella handlingar.

Projektet syftar till att samla berättelser. Intendent Katarina Kallings vill komma i kontakt med personer med intressanta historier, som kan ha bevarats över generationsgränserna: – Ett brott kan faktiskt vara en ingång till historien, till släktforskning och ett ökat intresse för hembygden.

Protokoll från rättsprocesser innehåller ofta många detaljer kring händelser och människor. Även historiska, lokala dagstidningar, som bevaras på Arkiv Gävleborg, innehåller inte sällan detaljerade beskrivningar av brott.

Fängelsemuseet hoppas att dokumentationsprojektet kan bidra till att öka kunskapen om de livsvillkor som människor levde under i Sverige i allmänhet, och i

Hälsingland i synnerhet, för omkring 100 år sedan.

Vilka berättelser finns kvar att lyssna till, trots tidigare generationers tystnad? I uppropet skriver Fängelsemuseet:

"Är du släkt med till exempel Kniven i Delsbo, Pila-Britta i Offerberg, Åkerberg, Spännar-Lasse eller någon som föll offer för ett grovt brott? Har Du berättelser om äldre brott och andra illdåd som det inte talats så mycket om, eller känner till ett gammalt häkte eller en arrest vid en gästgivargård? Vi vill dokumentera dem alla."

Bidra med din berättelse!

katarina.kallings@fangelsemuseet.se

Sensommaren 1907 rapporterade både svenska och svensk-amerikanska tidningar om "Mohedsligan", som i själva verket inte var någon liga utan ett sällskap berusade män som hamnade i bråk med en beväring från Hälsinge regemente – ett bråk med dödlig utgång. I kommande nr av ArkivXet ingår en artikel om "Mohedsligan". Foto: Beväringar i matsalen på mötesplatsen Mohed utanför Söderhamn. Bild hämtad ur Hälsinge regementes museums arkiv.

Ann-Kristin Hellman, Gävle: Är född på Prans 15 i Roteberg, Edsbyn, vilket är den gård där Nils Fredrik Åkerberg föddes. Hennes farmorsfar köpte gården, då Åkerberg nekades att köpa den efter sin farfars död. Den gick då ur slakten som ägt den sen Gustav Vasas dagar.

Melanie Platzgummer, Kilafors: Hennes farmors farmors bror Erik Eriksson f 1875 dömdes 1898 av Söderala häradsrätt till 1 månads fängelse för våld å polis. Vi tog fram fakta ur fångrullorna om honom.

Carina Arvidsson, Karlstad: Hennes farmors far var Nils Fredrik Åkerberg. Hon har skrivit en fin berättelse om sin farmor Signes förflutna och den berättelsen blev ett inlägg på bloggen med rubriken [Farmor var "Hälsingeskräckens" dotter](#).

Daniel Olsson, Byggnadsantikvarie på Läns museet Gävleborg: Har varit till ovärderlig hjälp med sin vetskap om äldre häkten och tingsplatser. Har även givit oss tips på böcker, som sedan kunnat köpas in på olika antikvariat. Vi hade flera Teamsmöten under hösten 2021. Han nämner även att det ska finnas en artikel om Helmer Ljus när han häktades i Delsbo på 1970-talet.

Vid ytterligare ett Teamsmöte med **Daniel Olsson, Ingela Broström och Maria Björk på Läns museet Gävleborg** fick vi tips om att ta kontakt med **Inga Blennå, Länsstyrelsen Gävleborg** för vetskap om häkten längre upp i Hälsingland. Inga träffade undertecknad vid föredraget i Gnarp och hon tipsade

mig då om Jöran Österman i Bergsjö, som äger det gamla häktet där. Tips om Forsaringen och dess runinskrift. och Högs tingsplats. Maria Björk poängterar att Ödmården som gränsland är intressant att studera och att "Fornsök" är en bra ingång att hitta äldre platser. De tipsade oss också om att ringa "Sök och finn" på Radio Gävleborg, vilket gjordes fredagen den 22 oktober.

Margareta Danhard, Färila: Berättat om Stråtjärä gästgiveri och avrättningsplats som Kerstin Larsdotter 1799 skulle ha avrättats på om inte domen hade lindrats. Hon har publicerat en artikel om fallet i Hälsingerunor 2021.

Tipsade också om att det finns ett äldre gästgiveri i Bollnäs centrum med en arrest. Stället heter Klockars i Säversta by. Margareta har pratat med ägaren som säger att det inte finns några spår kvar i härbret som inrymde arresten. Förra ägaren ska ha tyckt att det var obehagligt och därför plockat bort de järnringar/kätting som ska ha suttit kvar i en vägg.

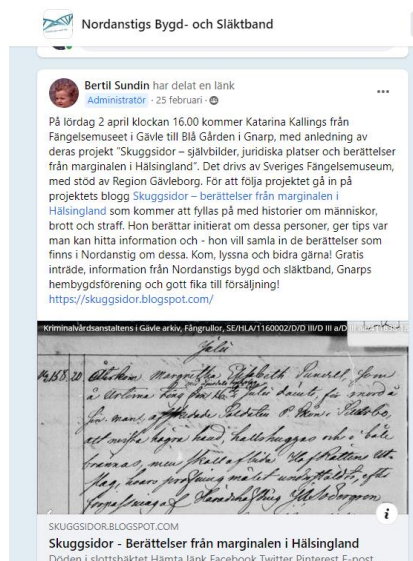
Anton Nilsson, Gävle: Hans morfars far mördade sin hustru, svärmor och styvson, vilket upptäckes när vi hjälpte honom att starta upp sin släktforskning. Om dessa mord i Hornberg skrevs det en [bloggartikel](#).

Robert Fors, Historieberättarna och Loos Koboltgruva: Har haft visningar i Hornberg och släktingar till de mördade ska ha varit med då.

Elisabeth Eriksson, hembygdskonsulent Gävleborg: Bjöd in oss att medverka på ett teamsmöte med "Hälsingekretsen" som innefattar hembygd föreningar och andra kulturintressenter i Hälsingland. Vi fick där tillfälle att berätta om projektet, vilket ledde vidare till att flera nya kontaktpersoner kunde knytas till arbetet med Skuggsidor.

Bertil Sundin, Gnarps hembygd förening och Nordanstigs bygd- och släktband: Var med på mötet med Hälsingekretsen och han bokade oss till ett föredrag i Gnarp under hösten, vilken på grund av pandemin fick skjutas till våren 2022. Vid föredraget fick vi ytterligare ett stort antal kontakter. Bertil skänkte oss dessutom en uppsats "Historien om den sista avrättningen i Årskogen" skriven av Yvonne Gröning.

Bertil e-postade sedan flera dokument över en Erik Nilsson f 1790 i Dala-Järna. Han ska i Gnarp ha dömts till 13 par spö för tjuvnad, och sedan efter flytt till Hälsingtuna där dömts till 40 par spö och därefter sänts till Landskrona fästning 1828 för två år på grund av en stöld. Den forskning som vi gjorde på honom blev blogginlägget [Erik Nilsson i Hälsingtuna – spösliten och satt på fästning](#).

Lilian Holmgren, Hälsingtuna hembygdsförening: Tipsade om Sanna tingshus.

Lars Grunnesjö Kyrkogård- och fastighetschef, Delsbo: Var oss behjälplig angående ett tips om att det skulle finnas en skam-/spöppåle i Delsbo klockstapel. Det visade sig inte stämma efter att han letat runt i kyrkans byggnader.

Catharina Ingvarsson, Intendent Ljusdals kommun: Har spridit information om vårt projekt i kommunen.

NN, Bollnäs: Först hade vi telefonkontakt och sedan kom hon och hennes vän MM på besök på museet. NN berättar att Gästgivars i Vallsta finns en gammal misstänkt arrest kopplat till dåvarande tingsplats på gården, som numera benämns som "mjölkammare". NN berättar att hennes gammelmormor ofta hade "öppet hus" för alla som passerade. Hennes dotter mindes att hon var så rädd när Åkerberg kom, då han ofta var utklädd till kvinna, att hon sprang och gömde sig. Gammelmormor och andra hade också alltid kokande vatten på spisen ifall det skulle behöva användas mot Åkerberg.

MM berättar om en släktgård i Spångmyra, Bjuråker där ett dubbelmord begicks. (Omskrivet i Bergers bok om Stertman) Sängen där en av de två mördades i står nu på Bjuråkers forngård.
<https://dellenportalen.se/mord-3/dubbelmordet-i-spangmyra-1905/>

Gården heter Kull-Lassas/Klossas. Huset där de två syskonen mördades var ett tvåvåninghus, men flyttades ca 1908 till en grannby (Svanbacken i Johannesberg) och byggdes där bara upp i en våning. De handmålade tapeterna från dess övervåning finns bevarade på Kull-Lassas. MM har ett fotografi på brodern Per som mördades, liksom ett foto när det står människor uppställda framför huset inför skullgång.

Staffan Ericsson: Svarade den 20 okt i en av oss gjord efterlysning av tingsplatser i gruppen "Rötter i Hälsingland" på Facebook, att det på Ranbogården i Mo finns ett bevarat häkte.

Annika Engström, Bollnäs: Ringde efter radioinslaget i "Sök o Finn" på Radio Gävleborg den 22 oktober 2021. Berättade att hennes farmor ogillade att Annikas farfar umgicks med sin morbror Leonard Leonardsson Gavell, som umgicks i kretsarna runt Åkerberg. Leonard eftersöktes efter dubbelmordet på Kulans i Lill-Kurland, Arbrå den 16 okt 1901. Leonard hade också en bror vid namn Per. Vi fördjupade forskningen på honom, vilket blev blogginlägget "[Släktens svarta får](#)".

Anna Peters: I oktober 2021 skickade hon oss ett stort antal transkriberingar av rättegångsprotokoll från Järvsö och byarna Långslått och Myra. Detta material har vi dessvärre inte hunnit med att fördjupa oss i, trots att det varit vår ambition att göra ett blogginlägg om det hon skickat.

Kerstin Alm, Forskarföreningen Släkt och bygd, Bollnäs Telefon och mailkontakt. Har e-postat oss fakta och berättelser om bland annat "Ljungspojkarna i Rengsjö" varav den ena Krantz avrättas i Runemo. Kerstin har även hjälpt oss att ta fram information om tingsställen i Bollnäs och hon var även med undertecknad runt till flera platser, då vi i september gjorde en tvådagars rundresa för att dokumentera.

Peter Ericsson, forskare i samisk historia: Sände oss information om en same som 1635 sköt ihjäl en Sifrid Hendrichsson i Växbo. Har försökt att hitta mer om detta, men ej lyckats.

Visning på museet för **bussgrupp från Delsbo** den 11 november 2021: Flera hade upplysningar, vilka de ska skicka till oss. Ett stort antal medskick av Uppropet fick de med sig för spridning bland släkt och vänner. En av dem, **UB** hade en morfar i Norrväna som ska ha vittnat falskt på grund av rädsla för Delsboligan och hamnade på grund av det på Långholmen 1891. Hon sörjde att hon hade haft ett fotografi taget på honom där, men att det nu var förlorat. Vi hittade honom och ett fotografi, vilket kunde tillsändas henne.

Gjorde ett inlägg på Facebookgruppen "Rötter i Hälsingland" den 23 januari 2022. Fick då upplysningar om mordet i Los.

Elsie Norberg, Västra Hälsinglands forskarförening:

Bokade undertecknad till ett föredrag i Ljusdal den 12 mars och vi har också bistått henne med fakta om personer. Detta resulterade i en artikel av henne i Västra Hälsinglands forskarförenings medlemsblad Linbladet nr 2, 2021.

Maria Mering, Ljusdal: Skrev i ett Facebook-inlägg på Västra Hälsinglands forskarförenings sida, att hennes farfars farfar Olof Eriksson, född 1805 i Järvsö pliktat för stulet fickur 1825 och dömts till spöstraff för en inbrottsstöld 1839. Träffade henne sedan vid föredraget i Ljusdal. Har inte funnit honom i rullorna vare sig 1825 eller 1839. Troligtvis går det att utläsa i rättegångsprotokollet var han hölls häktat. Möjligen på Stene, som var tingsställe.

En annan ana till Maria hette Erik Jonsson, född 9/6 1731 i Färinge, Järvsö och som dömdes för någonting 1782–1783. Det står endast att han sitter på fästning. När hans hustru dör 1806 står hon som änka. Har letat efter honom i både våra fångrullor och sedan de fångrullor och dödböcker som finns för Varberg, Carlsten, Vaxholm, Landskrona, Nya Älvsborg och Malmö, men inte hittat honom. Landskrona har bristfälligt fört in döda arbetsfångar för slutet på 1700-talet och för Marstrand saknas helt noteringar i dödboken för åren 1792–1808. Fångnrullorna i Gävle saknas nästan helt för just åren 1782–83. Har dubbelkollat också Justitiekanslerns fånglistor och de saknas också där.

Gunilla Persson; Ljusdal: Var också med i Ljusdal. Har fått ett dokument från henne som handlar om ett Yxmord i Boda, Järvsö. Det är dock tämligen färdigforskat på det. Hon bifogade domen på Per Hansson 1841 som vi hjälpte henne att tyda. Är tänkt att det ska skrivas i bloggen om fallet.

Ann-Marie Bergström Gunsth; Ljusdal: Hon missade föredraget i Ljusdal och e-postade därför istället uppgifter om Olof Olsson Bork från Stocksbo, Färila. Började utreda honom, då han var spårlöst borta efter att dömts till ett fästningsstraff. Han kunde först inte hittas, men skrev ett [blogginlägg](#) i april 2022 med en efterlysning. Av en ren slump hittade vi honom senare och gjorde då ett tillägg på bloggen.

Anki Gagge, släktforskare, Gävle: Delade med sig av sitt forskningsmaterial om ett par anor som suttit häktade i slottshäktet. Detta resulterade i att de letades upp i rullorna och berättelsen om dem går att läsa i [blogginlägget "Döden i slottshäktet"](#).

Britta Åslin, Gnarp: Hjälpte henne att ta fram fångrullan på Nils Johan Åslin f 1868, som i Delsbo 1890 döms till 8 månaders fängelse. Emigrerade sen till Amerika och Britta med make har fått kontakt med många släktingar där. Hittade honom i Hudiksvall där han satt av sitt straff.

Per Ingemar Sving, Gnarp: Fick kontakt med honom under föredraget i Gnarp. Hans farfars farfar Hans Andersson blev mördad 1867 av Eric Wiberg och Per Ingemar ville spåra mördaren. Detta resulterade efter lite forskning i fallet i blogginlägget "[Bilderna av en mördare](#)".

Elisabeth Hayden, Gnarp: Har en anfader som var soldat och den sista levande landvärnisten. Han hette Carl Svensson Hayden född 1793 i Bälaryd. Enligt henne straffad för stöld 1814. Jag hittade honom inte i rullorna. Men i husförhörslängden finns en notering om att han dömts till spöslitning 1819. Där stod även "damnatur", vilket betyder Hemlig skrift, dvs enskild kyrkoplikt. Detta resulterade i blogginlägget "[Soldaten Carl Hayden, i Vade, Bergsjö](#)".

Frans Flink, Ljusdal: Besökte museet under v 14 och berättade då att hans farfar Frans Mauritz ska ha suttit i Gävle en vecka för våld mot en stins på Hybo station. (Inte hittad, kollat både Gävle o Hudik.) Likaså att hans farfar skrev ett skillingtryck om ett brödråd vid Ljusnans strand. Det skickade han till oss sen. Forskade på fallet och hittade den som mördade sin bror. Ska bli ett kommande blogginlägg om det.

Zoom-föredrag för DIS-mitt, 23 mars. Berättade om vilken typ av straff som kunde utdömas och gav tips om vilka arkiv som kan användas.

Kulturtinget, Bollnäs den 21 maj: Stod i mässdelen i Bollnäs kulturkvarter under pågående Kulturting som arrangerades av Region Gävleborg. Vi stod intill Kerstin Alm på Forskarföreningen Släkt och bygd. Redan innan allt drog i gång fick vi till oss flera intressanta historier.

Kulturnämndens ordförande **Oskar Myrberg** i Bollnäs bär samma namn som sin farfars far Oskar, mer känd som bror till Mimmi From i Röste. Kända original som gjorde sig skyldiga till ett dubbelmord. Oskars barn placerades i fosterhem och historien var dold i många, många år och blev känd först när de började släktforska i nutid. Klassiskt exempel på hur tidigare generationer tigit.

Catharina Ingvarsson, Vallsta berättade att hennes farmors mor berättade om Pila-Britta, och att när hon kom åkandes med sina vagnar så togs alla barnen in i huset. Allt som kom i Pila-Brittans väg försvann. Bland annat tog hon alla kläder som hängde på tork hos Catharinas farmors mor. Catharina berättade även att det var känt att Åkerberg ofta gick upp på ett berg med massa väskor – och sen kom ner på andra sidan utan väskor. Förmodat tjuvgods.

Kerstin Alm, Bollnäs berättade att det låg ett gästgiveri vid infarten till Bollnäs som ägdes av Schenströms. De makarna skänkte mark till byggandet av järnvägen med löfte om att få bygga ett nytt gästis vid stationen. Rondellen kallas för Schenströms rondell, då gästgiveriet låg där.

Lennart Holm, Alfta är projektledare för "Kulturarven längs Hässaån" som finansieras av Leader. Han bor i Långhed och vill gärna samarbeta med oss. Letar efter [Platser, Händelser, Personer](#) att levandegöra bygden med. Han berättade också att det talas om en avrättningsplats där häxor brändes. Den ska ligga vid Brudstrand.

Vi har lagt mycket tid på att därefter forska på brottsligheten i Långhed, vilket resulterade i blogginlägget "[Ljust och mörkt kulturarv i Långhed, Alfta](#)" där vi berättar om familjen Hedström.

Besökte sedan Långhed i juni 2022 och Lennart Holm visade oss då runt i omgivningarna och den slinga i skogen som de gjort med sittplatser mm. Döpt till Hälgeskogen, då Hälges skapare Mortimer var född i Långhed. Träffade Karl-Erik "Kalle" Johansson som berättade en hel del. Nämnade ett mord i Svavssjön i Vängsbo där en bonde ska ha dränkt tre barn. I Spjälkaberg ska det ha funnits ett gäng som kallades för "Skinnjackorna". Och han berättade också vem som nu bor i Hedströms gamla soldattorp.

Husförhör, Alfta den 18 juni: Medverkade i arrangemanget i Alfta, som arrangerades av Länsmuseet Gävleborg tillsammans med Alfta hembygdsförening, Hälsingegården Ol-Anders, husägare med flera kulturaktörer.

Karl-Henrik Ström, Stockholm: Tipsade om en finka i Enånger, som han besökte sommaren 2022. Vi var sedan dit i september efter att ha varit i kontakt med **Mats Åkerlund, ordförande för Enångers hembygdsförening**. Han var dock inte tillgänglig då, så finkan blev bara fotograferad utifrån. Om den resan, då flera platser dokumenterades under dagen, berättar vi om i blogginlägget "[Fängslade platser – tingshus, häkten och arrester i Hälsingland](#)".

Erik Nilshammar, författare: Har läst hans bok Kråkmorsdalen, som handlar om ett begånget brott i Färila på 1710-talet. Då vi hade stött på just det fallet i våra efterforskningar blev det extra intressant. Om detta har vi skrivit blogginlägget "[Om en hängd man i Färila och andra rysligheter](#)".

Vi har sedan fått kontakt och han var till museet i september för att få bättre kännedom om det ursprungliga slottshäktet innan branden 1727, då han nu skriver fler böcker i serien om länsman Erik Forsbeck i Färila.

Lennart Sandström, Mo hembygdsförening: Gav oss information om tingshuset och gästgiveriet i Mo-Myskje.

Jöran Österman, Bergsjö: Äger häktet i Bergsjö och visade oss runt vid dokumentationen och hade då även tagit fram dokument och ritningar.

Tony "Kuben" Andersson, Färila: Äger det så kallade "Kommunalrummet" som nu går under namnet "Föreningarnas hus". Han visade oss runt i byggnaden och även i den bakomliggande tillbyggnaden som uppfördes som häkte 1929. Ägaren har nästan inga dokument alls över byggnaden och vore tacksam om vi kan hitta något. Detta ska vi forska vidare på.

Peter Janzson, Delsbo: Är ordförande i föreningen Dellenkultur som äger tingshuset och häktet i Delsbo. Visade oss runt vid dokumentationen.

Adam Brolin, Stråtjärä: Informerat oss om häktet i Stråtjärä, som ska dokumenteras under senhösten 2022.

Ola Nilsson, Njutånger: Berättat mycket om Långvinds finka och Kungsgården, som flyttats från Norrala, samt fotograferat finkan åt oss.

Projektets långsiktiga effekter.

Vår ambition har varit att på sikt skapa nya mötesplatser för kulturarvsaktörer och länets besöksnäring, samt inte minst för skolan och de barn och ungdomar, inrikes eller utrikes födda, som inte har tillräckligt många berättelser om Hälsingland och de människor som levat och verkat här för att kunna identifiera sig själva med. Projektet är därmed tänkt att utmynna i en allmän kompetenshöjning av vad Hälsinglands differentierade kulturarv består av. Projektet vilar på en demokratisk och deltagande grundsyn där mångfald, mångkultur och mänskliga rättigheter är ledord i insamling, kunskapsuppbyggnad och förmedling.

Platser som vi under projektets gång anser vara särskilt lämpade för att arbeta vidare med för att skapa mötesplatser på, är tre till antalet.

- Delsbo tingshus och häradshäkte ägs av föreningen Dellenkultur som tillgängliggör tingshuset för föreningsverksamhet. Där finns åhörarsal i den före detta tingssalen och häradshäktet, som nu enbart används som förråd, är mycket välbehållet med många originaldetaljer bevarade. Dess utrymmen skulle med enkla medel kunna iordningställas för en permanent

utställningsverksamhet med fokus på Hälsinglands juridiska platser och där vi skulle kunna lyfta och problematisera landskapets skuggsidor.

- Häradshäktet i Bergsjö ägs idag av Jöran Österman som i dess tillbyggnad har en konsthall, vilken på samma vis som i Delsbo skulle kunna inrymma en temporär utställning, där ortsborna i Hälsinglands norra delar kan engageras i fortsatt dokumentation och synliggörande av faktorer till då- och nutida kriminalitet.
- I Långhed, Alfta pågår ett Leaderprojekt som heter "Längs med Hässaån", där man arbetar med att lyfta platser, händelser och personer, och genom att bygga utomhusklassrum för skolorna för att få dit dem på visningar. Detta projekt ligger helt i linje med våra intentioner och ett fortsatt samarbete vore mycket önskvärt.

En fortsättning av projektet, med ytterligare extern finansiering, är med dessa tre platser tänkt att innefatta: Ytterligare analys och urval för produktion av utställningar och visningsverksamhet på ett urval av platser i samverkan med ägarna/aktörerna på plats. Med stöd från Läns museet Gävleborg producera filmat material, samt utifrån en bearbetad rapport utkomma med en större publikation.

Vår ambition är att detta projekt också ska uppvärdera och synliggöra vikten av ett bevarande av de juridiska platser som identifierats, då de utgör en viktig del av vårt gemensamma kulturarv. Genom att synliggöra dem kan det förhoppningsvis leda till att de hanteras mer varsamt, beaktas i bevarandeplaner och uppmärksammas av byggnadsvårdande myndigheter och institutioner som till exempel Länsstyrelsen, Läns museet och Riksantikvarieämbetet.

Byggnaderna och övriga rester, som till exempel en källargrund i Järvsö, skulle även kunna registreras i RAÄ:s "Bebyggelseregister" och "Fornsök" och märkas upp med skyltar av hembygdsföreningar i samarbete med oss eller Läns museet.

Effekter i projektet som inte kunde förutspås.

Då vi inte kunde komma ut och hålla fysiska föredrag, så efterlystes berättelser via sociala medier i stället. Då kom det in små ledtrådar om begångna brott i Hälsingland, men under projektets gång blev det alltmer uppenbart att släktforskare hade hittat kriminella anor i sina släkträd och var både förvånade och besvikna över att äldre släktingar tigit om dem. De ville veta mer, men visste inte hur de skulle hitta dem i arkiven. Detta ledde, parallellt med att vi bidrog med egna forskningsinsatser, till att vi utarbetade ett föredrag med tips och råd om vilka arkiv som finns att tillgå. Ett sådant föredrag har sedan hållits digitalt under projekttiden, men flera är inbokade under hösten.

Viktiga lärdomar.

Vi var högst medvetna om att det är ett omfattande arbete och tar mycket tid för att etablera kontakter och skapa nätverk, men det blev än mer omfattande då projektet på grund av pandemin omöjliggjorde fysiska möten fram till våren 2022. Det är därför av stor vikt att vi efter detta inledande projekt underhåller de nu upparbetade kontakterna för att kunna arbeta vidare i kommande projekt.

De citat från Sanna Rönnewald och Catharina Ingvarsson som fått inleda denna slutrapport är typexempel på sådana berättelser vi har efterlyst, och vi är övertygade om att det kommer att komma fler berättelser till oss bara vi får möjlighet till en fortsatt insamling utan pandemirestriktioner.

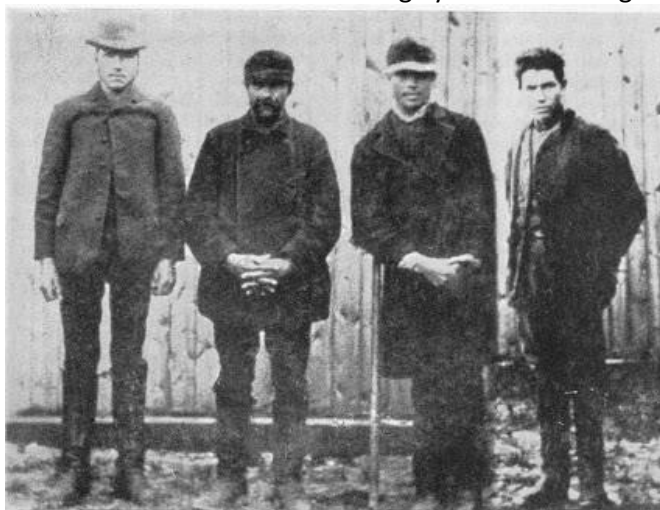
Kapitel 2 SAMLADE BLOGGTEXTER

Efterlysning om brott och straff i Hälsingland!

- december 22, 2021

*Hälsingland det namnet klingar hemskt bland hela Sveriges land.
Ständigt telegrafen bringar nya dåd från Hälsingland.*

Ur skillingtryck om Delsboligan, runt sekelskiftet 1900.

Mossbo-morden: Familjen Petterssons i Alfta fotograferade efter att de mördat länsman Gavell och fjärdingsman Norén 1892.

Brottslighet finns överallt, men vi samlar nu särskilt in berättelser om historiska brott, tingsplatser och häkten i Hälsingland. Många har kännedom om brottslingar från Hälsingland, liksom också kan ha släktskap med dem. De vill få mer vetskap om sina anors brott och vedermödor - många vars liv levdes i marginalen. Vilka berättelser har levt kvar, trots tidigare generationers tystnad?

Är du släkt med till exempel Kniven i Delsbo, Pila-Britta i Offerberg, Åkerberg, Spännar-Lasse eller någon som föll offer för ett grovt brott? Har Du berättelser om äldre brott och andra illdåd som det inte talats så mycket om, eller känner till ett gammalt häkte eller en arrest vid en gästgivargård?

Vi vill dokumentera dem alla. Vi vill fördjupa och problematisera Hälsinglands historia och placera den i ett sammanhang där klasskillnaderna mellan de självägande och de egendomslösa synliggörs. En tid då överfulla visthusbodar och välstånd kunde existera sida vid sida med det djupaste armodet. Bidra med din berättelse! Även små brottstycken är av intresse, då vi lägger pusslet.

Kommentera gärna här, eller kontakta katarina.kallings@fangelsemuseet.se eller 070-6280192.

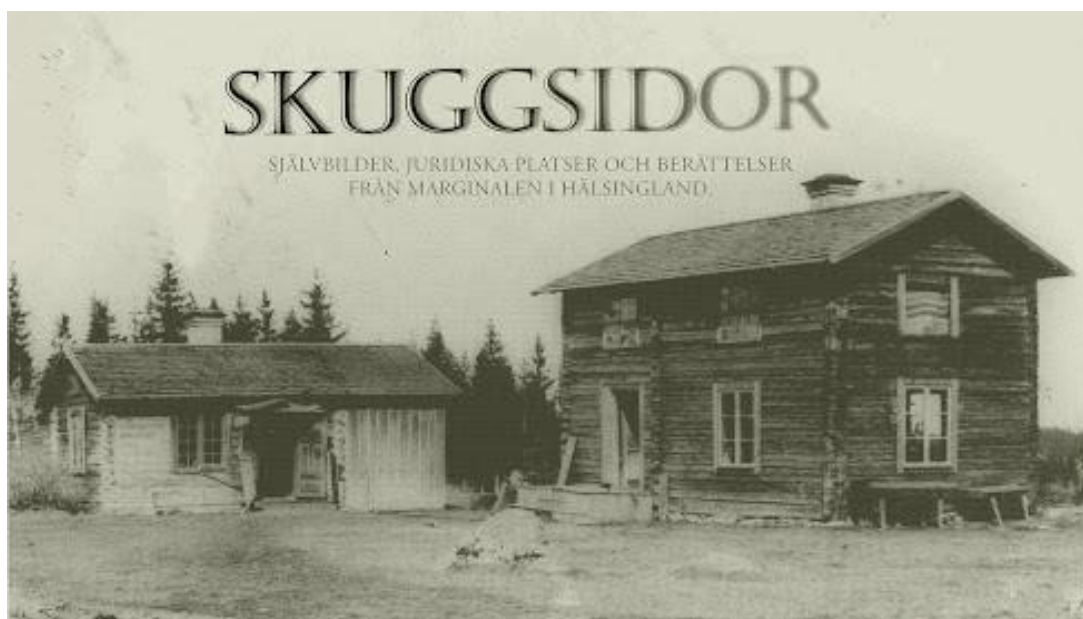
[Alfta](#) [Brott](#) [Delsbo](#) [Delsboligan](#) [Historiska brott](#) [Hälsingland](#) [Kniven](#) [Kriminalitet](#) [Pila-](#)
[Brita](#) [Släkthemligheter](#) [Straff](#) [Åkerberg](#)

Brottslighet i Hälsingland

- [december 28, 2021](#)

På Fängelsemuseet har vi allt sedan vi öppnade vår första basutställning 2004 mött människor som haft kännedom om begångna brott i Hälsingland, liksom också haft släktskap med dem. Vi ser att detta satt starka avtryck i människors berättelser. Det är främst nu tredje och fjärde generationen som börjat prata om sina anors brott och vedermödor - många vars liv levdes i marginalen. De vill därför veta mer. Vilka berättelser har levt kvar, trots tidigare generationers tystnad på grund av skam, glömska och de efterkommandes klassresor?

Det är för alla dem som vill veta mer, som vi startat upp projektet *Skuggsidor!*

Familjen Petterssons hem i Mossbo, Afta.

Upprinnelsen till vårt intresse för Hälsingland, är också att det under 1830-talet fanns långt gångna planer för en utbyggnad av det trånga slottshäktet i Gävle som inte kunde härbärga alla häktade från länet. Det var ju ett länshäkte för hela Gävleborg, men längst ner i länets södra del. Det ska då ha kommit upp ett förslag om att det vore bättre att bygga ett helt nytt fängelse i Delsbo – för då skulle det bli mycket närmre med transporterna av de häktade dit än till Gävle. Underförstått att det fanns fler kriminella i Hälsingland än i Gästrikland.

Det har vi tyckt varit lite lustigt att med glimten i ögat få berätta för gästande hälsingar. Men var det verkligen sant att hälsingarna var mer kriminella än gästrikarna eller människor från andra håll i Sverige - och vad berodde det på i sådant fall? Dessa antaganden är olyckliga, då det vi berättar om det förgångna ska vara baserat på fakta och inget annat.

Hälsinglands vackra träslott har format bilden av landskapet, liksom många hälsingars självbild. Men det finns fler berättelser från landskapet som också behöver lyftas fram ur skuggorna. Utifrån vårt perspektiv är det väl känt att Hälsingland historiskt, främst genom media, pekades ut som "Knivarnas land", "Rackarland" och allmänt laglöst land, då kriminaliteten under lång tid, men främst under 1800-talets senare hälft och början av 1900-talet, var ett stort problem. Detta lyftes med stort fokus i bland annat Norrlandsposten och spreds sedan vidare med artiklar i landets alla tidningar. Inte någon

annanstans florerar det heller så mycket prat om landskapets kriminella förflutna som i Hälsingland, trots att problemen såg likartade ut på många andra håll i landet.

Vår utgångspunkt i att försöka förstå kriminalitetens ursprung i Hälsingland är att de stora skiftesreformerna av den uppodlade jorden, ängarna och skogen fram till 1800-talets mitt försvagade för vissa och skapade större ekonomiska resurser för andra. Mer om detta i kommande inlägg!

Katarina Kallings

En barnamörderska i Alfta

- [december 29, 2021](#)

-Det ska ha funnits en barnamörderska i Alfta som skulle avrättas, men bödeln kom inte.

Det fick vi höra av en besökare 2004 i vår utställning "Hotell Hamilton" på gamla fängelset. Vi var då i full gång med projekteringen av vår helt nya utställning i slottshäktet, och det var redan bestämt att vi skulle ha just en dödsdömd barnamörderska i häktets dödsarrest. Men vi hade ännu inte tagit beslut om vem av dem alla som vi skulle placera där. Vem kan hon ha varit?

Efter lite detektivarbete hittade vi henne i en skrift från 1936, där Johan Ohlsson i "Skyldig att liv sitt mista..." beskriver dödsdomar vid Alfta häradsrätt efter 1760.

Hennes namn var Sigrid Olsdotter Granlund.

Hon var 37 år gammal då hon skrivs in i fångrullan för Gävleborgs länshäkte i augusti 1777, och hon var "något lång till växten, efter utseende av medelmåttig kroppsstyrka."

Upprinnelsen till detta drama börjar hos Fänriken Baron Gustaf Gyllengahm på Nordanå i Alfta, där hon arbetar som hushållerska. I häradsrättsprotokollet står att Sigrid "Tillstår att hon efter att övat köttsligt umgänge med soldaten vid Kungliga Hälsinge regemente, elfte kompaniet, Per Flint, den 15 maj framfött ett levande flickebarn, som hon genast efter födslen mördat och å lönn lagt." Där står också att Per Flint hade misstänkt att hon var gravid, men till både det och hans frieri hade hon sagt nej. Varför får vi aldrig veta, då häradsrätten aldrig frågade henne om det.

Då Sigrid Granlund några dagar efter mordet reser till Arbrå för att bevista ett bröllop, hittar två pigor på gården ett blodigt förkläde och ett linne som tillhör Sigrid. De hittar också efterbörden i källaren. Kronoexpeditionens Befallningsmannen Erik Westman beslutar att Sigrid ska gripas och skickar fångföraren Mårten Nilsson från Sunnanåker att hämta henne vid bröllopfesten i Arbrå. Barnmorskan Catharina Pålack undersöker sen Sigrid Granlund och konstaterar då att hon varit gravid.

Sigrid Granlund erkänner då att hon fött ett flickebarn som "haft liv samt gråtit och att hon det uti ett kläde insvept i besagda källaren lämnad/.../ efter en timmes förlopp funnit dött vara och vilket foster som hon därefter lagt uti en liten ask samt inlåst i en hennes kista."

Hon dömdes att "sig själv till välförtjänt straff och androm till varnagel, dödsstraffet undergå, halshuggas och i båle brännas." Soldat Flint dömdes att för lägersmål böta tio daler silver, till Alfta kyrka fyra daler, samt uti sakristian undergå enskild skrift och avlösning.

Sigrid Granlund återplacerad i dödsarresten på Gävleborgs fd länshäkte, i Sveriges Fängelsemuseums utställning "Androm till skräck och varnagel". Foto: Ulf Bodell.

Domen underställdes Kungl. majt och Svea hovrätt, vilka fastställde dödsdomen. Den 17 september var det bestämt att avrättningen skulle äga rum. Allt var förberett på avrättningsplatsen mellan Bollnäs och Alfta, i Söräng på vägen mot Runemo. Sigrid Granlund hade beretts av prästen och sedan transporterats den långa vägen från Gävle. Hundratals människor hade samlats och Sigrid hade letts fram. Men som redan antytts, bödeln var inte närvarande och kunde inte hittas. Sigrid fick sändas åter till Gävle och först en vecka senare ännu en gång göra resan upp till "Skalleplatsen". Då vet vi att bödeln fanns på plats.

Hur hennes sista tid i livet upplevdes går knappt att föreställa sig. Men fasansfullt måste det ha varit.

Källor:

Domen över Sigrid Olsdotter Granlund kan läsas digitalt på [Arkiv Digital](#): Alfta tingslags häradsrätt (X) Alb:2 (1758-1790) Bild: 2150 (Rättegångsdagar den 2 och 16 juni 1777)
Avrättningsplatser.se [Om dödsdomar och avrättningsplatser i Gävleborg](#)

Enskilt hor i Arbrå 1791

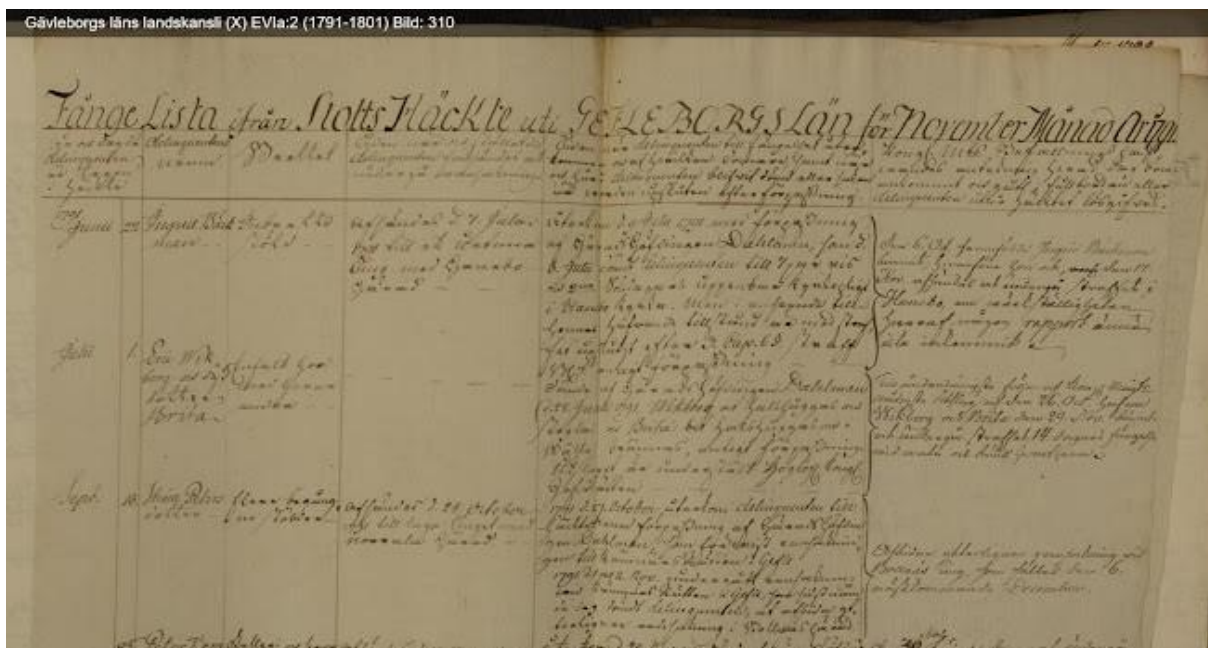
- december 30, 2021

Den avskedade soldaten Erik Wikberg i Flästa, Arbrå socken är gift med Barbro Ersdotter och de har fem barn tillsammans. Johan född 1759, Brita 1761, Salomon 1764, Sven 1766 och Anna 1769. Alla utom Brita flyttar från hemmet när de vuxit upp.

Brita arbetar dock enligt en husförhörslängd som piga i Norränge 1779–1780. Under omständigheter hittar jag där en oläslig notering som jag fått hjälp med att tyda av Kerstin Alm på "Föreningen Släkt och bygd" i Bollnäs. Det står troligtvis "Orålig varnad"

Brita har blivit gravid och föder en oäkta son den 4 juni 1791. Han får namnet Johan och döps dagen efter. Som moder är hon är i födelseboken då noterad som boende i Niarne 2–4 med sina föräldrar.

Men det är något som inte stämmer, då både Brita och fadern Erik den 1 juli 1791 skrivs in i fångrullan på Gävleborgs länshäkte. I den står att det handlar om "Enskilt hor med sin dotter". Misstankar måste då finnas att Erik är far till sitt eget barnbarn. De har vid det urtima tinget i Järvsö den 28 juni båda dömts till döden för enskilt hor. Han att halshuggas och steglas, hon att halshuggas och å båle brännas. De är vid tiden 30 och 54 år då de döms.

Erik Wikberg och dottern Brita i fångrullan 1791.

ArkivDigital: Gävleborgs läns landskansli (X) EVIa:2 (1791-1801) Bild: 310

Straffet underställs Kungl majt:s hovrätt och där kom ett av riksråden att spela en avgörande roll för hur man såg på deras brott. Det är tack vare en skrivelse av greve Carl Axel Wachtmeister, med titeln motsvarande dagens justitieminister, som domen lindras till 14 dagar vardera på vatten och bröd, samt sedan 6 månader på Vaxholms fästning för Erik och till 2 månader på kronoinrättning i Stockholm för Brita. Till följd av domen upplöser Kungl majt även Wikbergs äktenskap med hustrun Barbro Ersdotter. Sonen Johan bör ha funnits med den första tiden på häktet, trots att det saknas noteringar om det. Överlevde han?

Stor möda har lagts på att finna både domen från urtima tinget i Järvsö och utslaget från Svea hovrätt, men de står inte att finna. Något märkligt är att brottet klassificerades som enskilt hor och inte blodskam. Om detta brott går det att läsa mer om på bland annat [Wiki-Rötter](#).

Är det någon som vet något mer om detta fall eller har vetskap om hur det gick för dem sedan?

Släkthemligheten i Los

- januari 18, 2022

-Det enda jag vet om släkten är att min morfar är från Los i Hälsingland. Anton Nilsson

Under 2020 arbetade Anton hos oss på museet med historisk forskning och som värd i utställningarna. Jag pratade vid något tillfälle med honom om hur spännande det är med släktforskning, vilket han också tänkt att han skulle börja med. Men det hade inte riktigt funnits tid för det. Jag erbjöd mig då att börja söka lite på hans anor, och det blev Los som blev starten på en spännande resa in i ett för honom helt okänt öde för delar av hans släkt.

Jag fick namnet Ellen Maria Olsson, född Engström, på hans morfars mor och han berättade att hon skulle ha dött när hans morfar var mycket liten och att han därför hamnade som fosterbarn i en familj i Gästrikland. Jag hittade henne ganska snabbt i dödboken för 1939, som finns digitaliserad på både Riksarkivet och Arkiv Digital. Men dödsorsaken blev lite överraskande, då det stod att hon blivit innebränd vid en eldsvåda. Dessvärre stod det två namn till i dödboken på personer som omkommit av samma orsak. Det var hennes mor och den äldsta sonen. Vilken tragedi.

7	11	30	1	Arken Johanna Erika Engström f. Nordlund fr. Hornberg	71	2 ³ / ₅	1	Innebränd 8810 med skador	Konickin (11)
8	11	30	1	Arrendal Karl Rudolf Olsson hustru Ellen Maria f. Engström, Hornberg	08	1 ⁴ / ₆	1	do	Konickin (11)
9	11	30	1	Hustrun Ellen Maria Olssons mor Nils Ove Ingvar Hornberg	30	2 ³ / ₅	1	do	Konickin (11)

Dödboken i Los 1939, Arkiv Digital. (Abonnemang krävs.)

I husförhörslängden för samma tid kunde jag sen utläsa att det i det avlägset belägna hemmet i Hornberg utanför Los också fanns en make och ytterligare tre barn. Hur hade de klarat sig från eldsvådan? Jag tänkte då att en googling på "Los + eldsvåda" borde kunna visa vad som hände. Och där hittade jag snabbt en artikel på [Dellenportalen](#) som beskrev denna händelse, som kom att bli väldigt chockartad vid genomläsning. Att berätta detta för Anton var en mycket märklig upplevelse. Det visade sig att hans morfars far Rudolf Olsson mördat både sin hustru, sin svärmor och hustruns son som var född innan de träffades och gifte sig. Morden hade han försökt dölja genom att tända eld på huset, lägligt nog på valborgs-mässöafton, då knappast någon reagerar på att det brinner på andra sidan skogen.

Att Antons morfar och hans tre andra syskon klarade sig berodde på att de just då inte fanns hemma. Men att det var just mord, var det ingen som först misstänkte. De omkomna begravdes i tron att det var en olycka, men Rudolfs märkliga beteende tiden efter, gjorde att misstankar växtes från allt fler om att det inte stod rätt till. En blodig yxa och en trasig lösgom, som tillhört Ellen Maria, hittades sen ute på en myr. En ny polisutredning startades och kistorna grävdes upp på kyrkogården och en utförligare obduktion gjordes direkt på platsen. När bevisen var så starka, så gav Rudolf upp och erkände sitt brott.

Rudolf Olsson i fångcellen på Långholmen 1939, Arkiv Digital.

Rudolf fördes till Långholmen och där gjordes en sinnesundersökning på honom, som visade att han inte varit vid sina sinnens fulla bruk vid dådet. Han överfördes till S:t Sigfrids sinnessjukhus i Växjö och sen vidare till Sidsjön utanför Sundsvall. Där avled han av en blodpropp nästan på dagen 10 år efter mordet, den 27 april 1949.

Antons morfar var så liten och har inga egna minnen om den hemska händelsen och har heller inte velat pratat om det. Antons familj har fått bearbeta detta svåra, men nyfikenheten är dock stor om att få veta mera. Den som har vetskap eller fått höra något om detta drama, får mer än gärna höra av sig till mig eller kommentera här nedan.

[Historiska brott](#) [Hälsingland](#) [Los](#) [Långholmen](#) [Släkthemligheter](#)

Mordet i Iste 1882

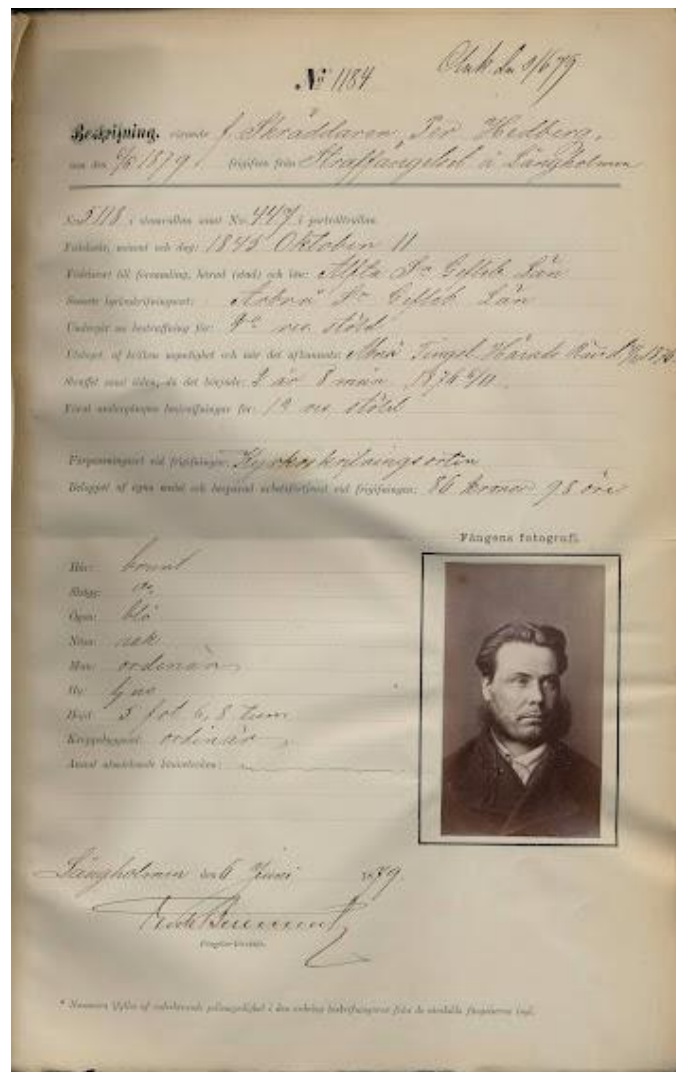
- januari 31, 2022

-Min farfars farfars bror försvann spårlöst 1882 och hittades mördad först 1887.

Emma Hedberg Sehlberg.

Detta hade Emma hittat i sin släktforskning och hon började nysta i denna mordhistoria, men hörde av sig till oss och frågade om vi kunde få fram mer om fallet. Mannen hon ville veta mer om var skraddarlärlingen Per Hedberg, född i Alfta 1845. Han hade vuxit upp under fattiga omständigheter och kommit i klammeri med rättvisan flera gånger.

Förutom att spåra honom i fångrullorna för både Hudiksvalls kronohäkte och länsfängelset i Gävle, hittade jag också ett fotografi på honom taget vid frigivningen från Långholmen 1879, där han suttit två år och tre månader för 2:a resan stöld.

Per Hedberg fotograferad inför frigivningen 1879.

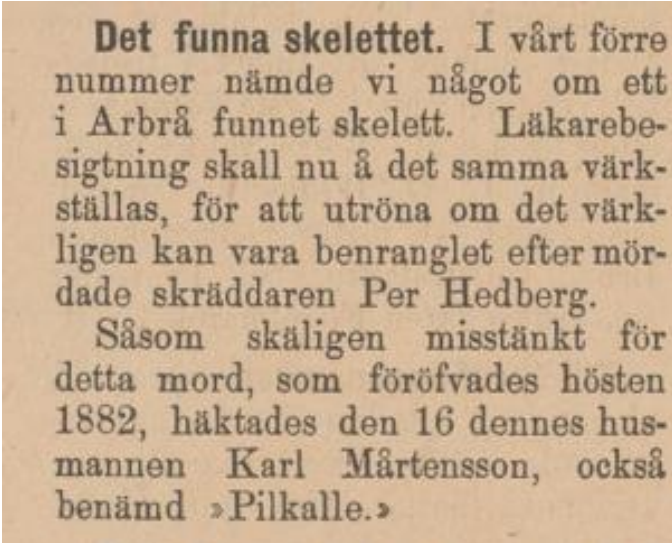
ArkivDigital: Centralfängelset Långholmen (A, AB) D1111a:4 (1879) Bild: 560

Orsaken till detta straff var att han och svågern Lars Persson begått en bankstöld i Arbrå i oktober 1876, där de burit med sig en kassakista och sedan släpat ner till älven. Där stal de en båt och rodde i väg med sitt stöldgods. Spåren ledde snabbt till misstankar om att de var de skyldiga. De häktades och sändes först till Kronohäktet i Hudiksvall och sedan vidare till Länsfängelset i Gävle. Efter Per Hedbergs vittnesmål kunde de båda dömas för stölden. Per kom lindrigare undan med sina drygt två år, då "Kruta-Lasse", som Lars Persson kallades för, dömdes till 5 år och det också att verkställas på Långholmen.

Kruta-Lasse frigavs den 6 oktober 1882 och bara några veckor senare försvann Per Hedberg spårlöst från Hov i Vallsta, Arbrå. Han hade sagt till sin hustru att han skulle besöka Pil Karl Mårtensson i Iste, vilket också bekräftades av honom. Men han hävdade att Per Hedberg sedan begivit sig därifrån. Pil-Karl och Per kände varandra sedan tidigare, och de hade också suttit samtidigt på Långholmen. Pil-Karl dock för andra stölder.

Det kom att dröja fem år innan gåtan åtminstone delvis kunde lösas, då en kropp hittades nedgrävd i just Iste utanför Vallsta. Endast skelettet återstod, men det stod ganska snabbt klart att det var Per Hedberg man hittat. Men någon dödsorsak, annat än att han tagits av daga, gick inte att fastslå.

Vem var den skyldige? Det fanns två misstänkta, men det blev Pil Karl Mårtensson som häktades och han nämndes sedan med namn som en mördare i många av landets tidningar. Men häradsrätten kunde i brist på bevis inte döma honom för mordet och han frigavs från Länsfängelset i Gävle. Längre än så kommer vi inte lösningen i denna mordgåta.

Det funna skelettet. I vårt förre nummer nämde vi något om ett i Arbrå funnet skelett. Läkarebesigtning skall nu å det samma verkställas, för att utröna om det verkligen kan vara benranglet efter mördade skraddaren Per Hedberg. Såsom skäligen misstänkt för detta mord, som föröfvades hösten 1882, häktades den 16 dennes husmannen Karl Mårtensson, också benämnd »Pilkalle.»

Notis i tidningen Framtiden 1887-09-24

Källa: [KB:s digitaliserade tidningar](#).

En utförligare artikel om Hedbergs försvinnande och de misstankar som fanns om vilka som var skyldiga till detta, går att läsa i [Sydsvenska Dagbladet Snällposten 1882-11-23](#)

Arbrå	Fängelsemuseet	Historiskabrott	Hälsingland	Kriminalitet	Långholmen
Mord	Släkthemligheter	Straff			

Fängslande föremål

- februari 25, 2022

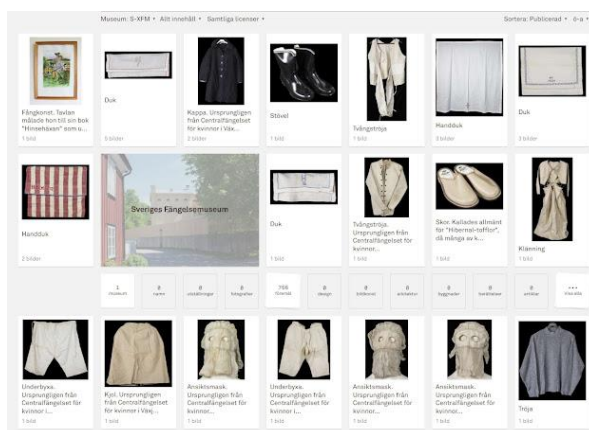
Det är inte bara arkiven med bevarade fakta som kan hjälpa oss att skapa en berättelse om människor i det förgångna. Museernas föremålssamlingar är viktiga artefakter som, bland mycket annat, kan öka förståelsen för hur man tidigare tänkt och gjort för att lösa vardagslivet så praktiskt som möjligt. Vårt fokus på Sveriges Fängelsemuseum är att bevara föremål från brottens och straffens historia och sedan, som ett exempel, använda dem i våra utställningar för att levandegöra det förgångna.

Många som kommer till oss uppfattar att allt vi har i samlingarna är det som syns. Men så är det långt ifrån. I verkligheten är det bara några få procent som är utställda just nu i våra basutställningar. De som inte visas just nu, kan komma att visas om några år eller rent av om hundra år. För det är vårt ansvar att förvalta och förvara dem, så att de bevaras så länge det bara är möjligt.

Föremålen används också för forskning. Många släktforskare som hittar en anmoder eller anfader som dömts för ett brott, vill veta hur det var att sitta på ett visst fängelse. Hur var de klädda och hur såg cellerna ut? Författare och produktionsbolag som ska göra en film i fängelsemiljö har också många detaljerade frågor. Fram till nu har vi endast kunnat ta fram fotografier på föremål och interiörer, men sedan en månad tillbaka har vi börjat tillgängliggöra dem i en databas som är sökbar på Digitalt museum.

Tusentals föremål återstår att registrera, men redan nu går det att titta på föremål som vi tagit emot mellan åren 2013–2021. Spännande samlingar från till exempel fängelserna i Falun, Norrköping, Kristianstad, Östersund, Luleå, Västerås, Kumla, Malmö, Hinseberg och Ystad. Vi har också registrerat en del av "Kriminalvårdens historiska samlingar" som vi fått i gåva från Kriminalvårdens huvudkontor i Norrköping.

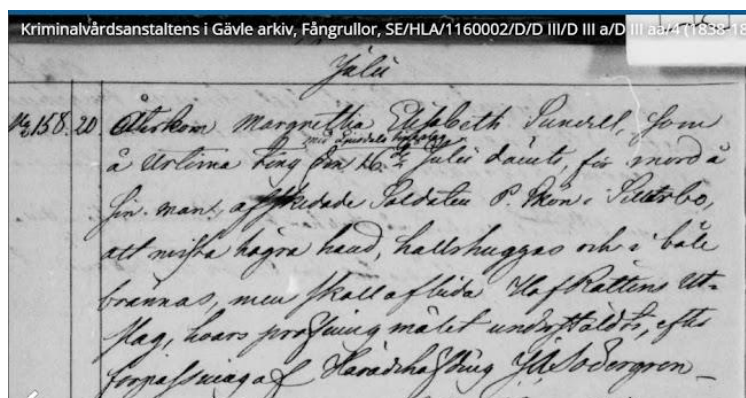
Välkommen in i våra [digitaliserade samlingar](#)! Har du ytterligare frågor är du välkommen att kontakta oss via [telefon](#) eller [mail](#).

Döden i slottshäktet

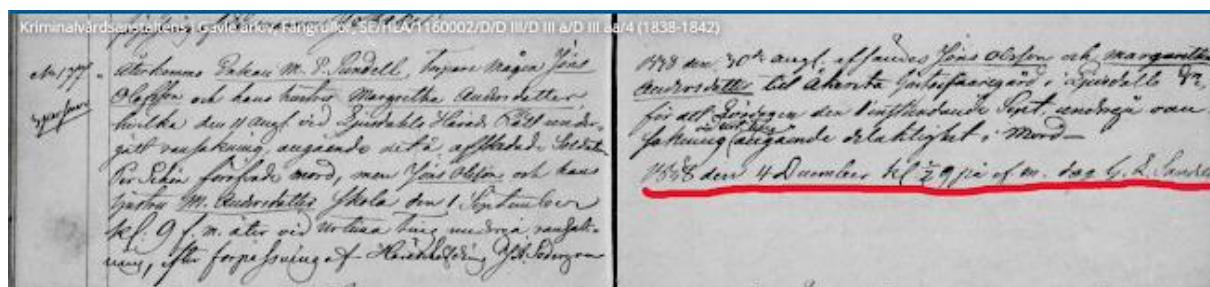
- [februari 25, 2022](#)

Anki Gagge, som släkttforskar, hittade några avlägsna släktingar i Skästra utanför Järvsö som 1838 misstänktes för brott och därför sändes till häktet i Gävle. Det var hennes morfars morfars farbror Jöns Olofsson och hans hustru Margta Andersdotter som ansågs varit delaktiga i ett giftmord av soldaten Pehr Schön från Sillerbo i Ljusdal. Hans hustru Greta Lisa Sundell var den huvudmisstänkte och sattes också på slottshäktet. De tre sändes flera gånger fram och tillbaka till häradsrätten i Ljusdal. Där dömdes Sundell i juli 1838 till döden, och att först mista höger hand, sedan halshuggas och efter det brännas på bål.

[Fångrullan i Gävle över Greta Lisa Sundell i juli 1838](#)

Hårdare straff skulle alltid underställas Hovrätten och de tog upp fallet i oktober samma år, men det dröjde ända till 27 december innan deras utslag ankom till slottshäktet. För Greta Lisa Sundell var det dock försent, då hon redan den 9 december dött på slottshäktet. Tyvärr får vi aldrig veta orsaken, då det inte noterades i fångrullan. Men det går att föreställa sig den ångest och oro hon måste ha burit på under den långa tid hon tvingades sitta i häktet. Där fick hon trängas tillsammans med många andra under svåra hygieniska omständigheter, där bristen på mat var skriande och den friska luften obefintlig. Lägg därtill många sjukdomar som till exempel den så vanligt spridda tuberkulosen. Långt många fler människor dog i häktet än vad bödeln avrättade. Greta Lisa Sundell var en av dem.

[Fångrullan i december 1838](#)

Hur gick det då för Anki Gagges avlägsna släktingar? Den oväntade fortsättningen kan man läsa om i hennes egna blogginslag här: [Den förrymde Jöns Olofsson och hans straffade hustru Margta Andersdotter](#). Tack Anki för att du delade denna berättelse med oss!

[Brott](#) [Historiska brott](#) [Hälsingland](#) [Järvsö](#) [Kriminalitet](#) [Ljusdal](#)
[Mord](#) [Straff](#) [Sveriges Fängelsemuseum](#)

Äntligen på väg till Ljusdal!

- mars 04, 2022

Nu när alla restriktioner är hävda och smittspridningen av covid har lugnat sig, är det äntligen dags för mig att kunna börja resa ut i Hälsingland och hålla föredrag om projektet med Skuggsidor.

På lördag den 12 mars kl 13 besöker jag Västra Hälsinglands forskarförening i Ljusdal, och kommer då att berätta om Sveriges Fängelsemuseum och bakgrunden till att vi nu efterlyser minnen och berättelser om historiska brott.

Tillsammans med alla släktforskare vill vi med detta projekt skapa en djupare kännedom om vår historia, då också brott, straff, elände och misär måste belysas för att kunskapen och förståelsen för vårt gemensamma kulturarv ska kunna bevaras för framtiden.

Hoppas vi träffas i Ljusdal!

[Historiska brott](#) [Hälsingland](#) [Ljusdal](#) [Släkthemligheter](#) [Straff](#) [Sveriges Fängelsemuseum](#)

Kommentarer:

Gunilla Persson, Västra Hälsinglands Forskarförening 7 mars 2022 09:52

Min farfarsfar Lars Daniel Brolin, f 1830-03-01, död 1877-11-02 hade det nog inte så lätt och i samband med att styvfadern söp och övergav hemmet och vistades på annan ort blev Lars Daniel första gången straffad för stöld 1849 och 1851. 1849 anhåller han om resetillstånd till Amerika (avresedatum 24 dec 1849, ankomstort N America över Gävle, ångare, travels alone, ogift), men det går inte att se att han verkligen landsteg där. Frågan är om han kanske sökte resetillstånd för att bli skattebefriad?

1849 och 1851 åker han in i fängelse för stöld. I fängelseanteckningar från 1849 står skrivet att "han från barndomen fört ett sysslolöst, kringirrande lefnadssätt. Har lärt läsa af modern samt en bonde Anders Andersson i Ångsäter där han mycket vistas. Adm 1845 i Ljusdal. Har lärt skom.yrket. Ogift, har 5 syskon: Jonas, oäkta, husm i Sandvik, Per Svedberg, oäkta,

skomak, Anna Larsdotter, piga, Eric ?)"

Anteckningar 1851 från Kriminalvårdsanstalten i Gävle DIII da:2 (1849-1851) Bild 1410 / sid 129 "Nr 852, Lars Daniel Brolin, född 1830 1/3 i Ångsätters by i Ljusdals socken och Gävleborgs län enligt prestb. (eg. ber.)

Fadern okänd, emedan han är oäkta (fadr: tros vara Hattmak. Brolin i Ljusdal) Styffadern är Gustaf Westgren som med Brolins moder Brita Ersdotter lefver och bor ibm i fattiga omständigheter enl prestb. (eg. ber.)

Har alltid varit skattskriften hos sin styffader till 1849, då han uttog betyg för resa till N. America, hvarefter han icke varit skattskriften. Lärt läsa av modern. Adm: till Nattvard i Ljusdal. Har lärt skomakaryrket. Communicerade 1848 sista g:n i Ljusdal (enligt prestb.) (eg. ber.)

Ogift, har 5 halvsyskon. (se nr 478)

Straffad för 1:a resan stöld 1849 i Gefle med 13 dagars fängelse med vatten och bröd och uppenbar kyrkoplikt, se nr 478.

Ank: 1851 4/2 att afbida rannsaking för stöld.

Kan föga skriva, Läser innan någorlunda, Läser hjälpligt utantill och eger föga insigd.

Uppförande: Godt.

51 27/4 efter sitt för 2:a resan stöld, hafva blifvit afstraffad med 28 dagars fängelse vid vatten och bröd och samma dag utstått uppenbar kyrkoplikt, Lösgifven."

SVAR

Skuggsidor - berättelser från marginalen i Hälsingland 11 mars 2022 01:35

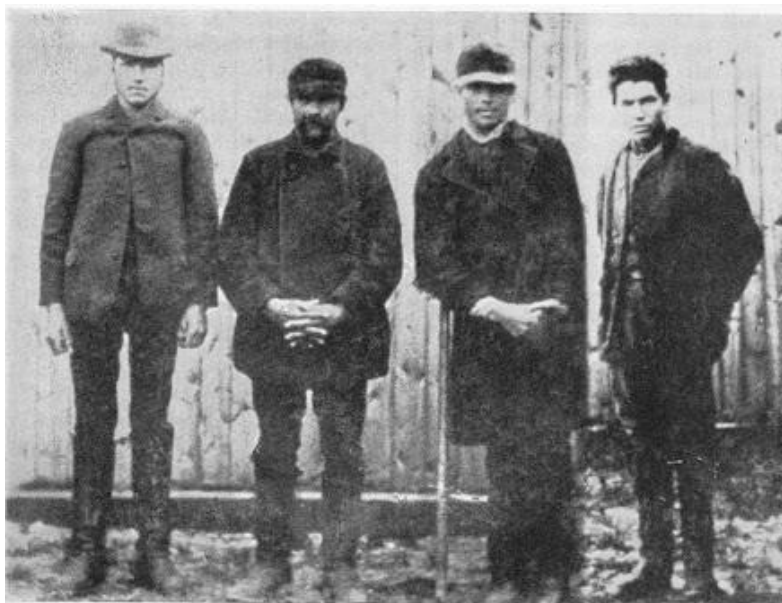
Ja det var märkligt! Kan se på Ancestry att han landsteg 31 dec 1849, men i emigrantregistren på Arkiv Digital syns han inte alls. Detta måste utredas. Men uppenbarligen var han åter igen 1851. Hoppas det gick bättre för honom sen! Vi ses på lördag i Ljusdal. /Katarina

17 mars för 129 år sen...

- [mars 17, 2022](#)

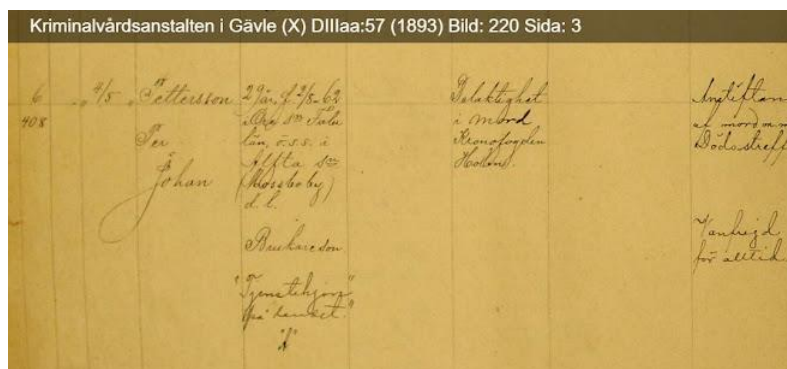
Den 17 mars 1893, strax före kl 8 på morgonen, togs Per Johan Pettersson ut från sin cell på fängelset i Gävle för sista gången. Han leddes ner för fängelsets trappa och sedan ut på bakgården där inbjudna gäster och Anders Gustav Dalman stod och väntade på honom. Dalman var Skarprättare och hade fått uppdraget att ända Per Johans liv genom att halshugga honom.

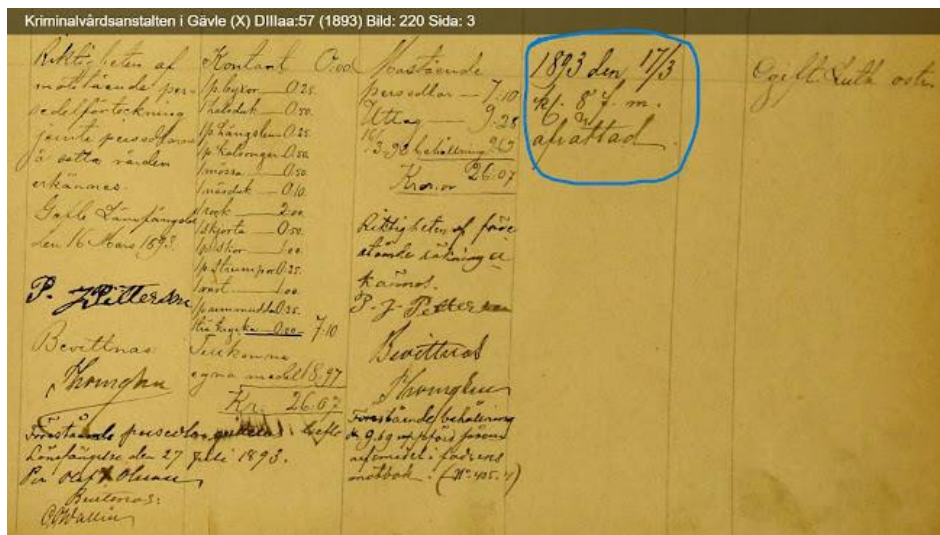
Upprinnelsen till denna avrättning var att Per Johan Pettersson ett år tidigare tubbat sina två yngre bröder att skjuta två poliser till döds, vilka kommit för att sätta stopp på deras lönnkrögeri i Mossbo utanför Alfta i Hälsingland.

Per Johan Pettersson fotograferad med sina två bröder och sin far efter dådet.

Mycket finns skrivet om detta fall, så jag vill här fokusera på de små detaljerna i den fångrulla där Per Johan finns inskriven.

När Per Johan häktades den 4 maj 1892 fick han lämna ifrån sig sina personliga tillhörigheter, vilka här står listade. 1 par byxor, en halsduk, ett par hängslen, kalsonger och en krycka är något av det han hade med sig. Kryckan kan man se att han stödjer sig mot på fotografiet ovan. Den var nödvändig för honom, då han hade ett förtvinat ben och en arm som inte fungerade särskilt väl. Allt värderades till 7 kronor och 10 öre. Men så hade han också inestående kontanta medel på knappt 19 kronor. Efter egna uttag återstod det, utöver hans kläder, ett pengavärde på 9,69 kronor. Detta får Per Johan sätta sin signatur under för att godkänna riktigheten. Men det var inga pengar han skulle få ta med sig, utan det går här att utläsa att värdet istället "uppfördes såsom arvsmedel i fadrens motbok". Fadern som dömts för sin inblandning i mordet till 1 år och 1 veckas straffarbete, frigavs från fängelset i Gävle den 27 juli 1893 och fick då kvittera ut medlen. Hans namnunderskrift syns nere till vänster.

Jag funderar ibland på hur han själv tänkte kring detta. De två yngsta sönerna var sedan länge sända till Långholmen, då de dömts till livstids fängelse. Den äldsta sonen avrättad på samma fängelse han själv satt inlåst på. Ingen av sönerna skulle han någonsin återse.

PS: Jag undrar över de 9,28 kronor som han tog ut. Vad valde han att köpa för de pengarna under sin sista tid i livet? Jag återkommer om det i ett senare inlägg.

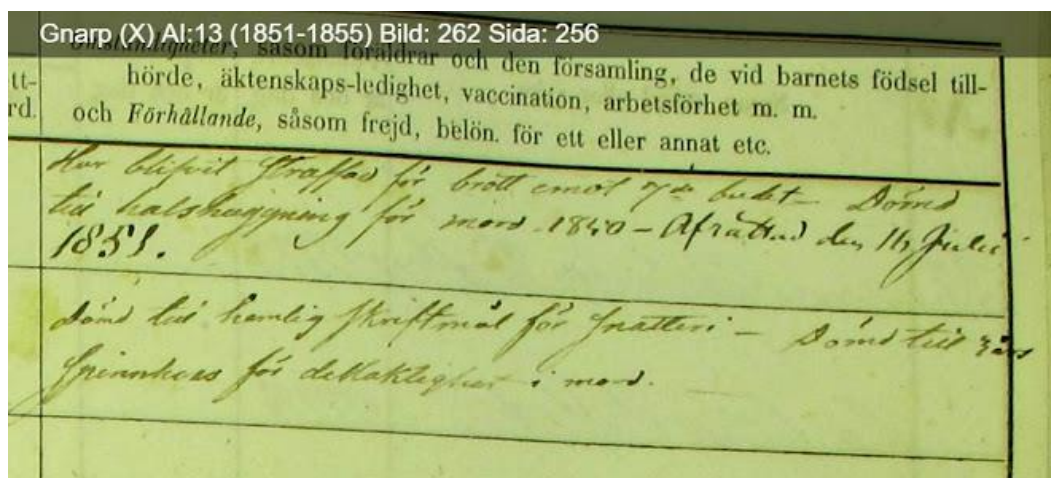
Alfta Avrättning Brott Dödsstraff Fängelsemuseet Historiska brott
Hälsingland Kriminalitet Långholmen Straff Sveriges Fängelsemuseum

På G till Gnarp!

- mars 30, 2022

På lördag den 2 april kl 16, kommer jag till Blå gården i Gnarp! Då kommer jag att berätta om vårt projekt Skuggsidor, men även ge er lite tips på hur man kan leta vidare i fängelsearkiven om man hittat en ana dömd för ett brott. Jag förklarar då också hur de straffades och varför straffen var utformade som de var.

Från Gnarp och Harmånger har vi inte fått in några berättelser om dömda brottslingar, förutom de få historier vi redan känner till om de människor som avrättats vid Årskogen på gränsen till Medelpad, och på avrättningsplatserna vid Stigsängarna.

Utdrag ur husförhörslängden för Johan Höglund och hans hustru Greta Danielsdotter år 1851. Han dömdes till döden för mord och hustrun till 3 år på tukthus för delaktighet.

Jag vill mer än gärna att ni som kommer till föredraget tar med er det ni har, om det så bara är små noteringar om brott i husförhörslängderna. Tillsammans kan vi nysta vidare! Har du inte möjlighet att komma den dagen, går det utmärkt att kontakta mig på [telefon](#) eller [epost](#).

En osynliggjord grupp av dömda, är de kvinnor som flyttade från sin socken för att söka sig ett bättre liv i bland annat Stockholm. Det var många gånger oerhört svårt att som ensam kvinna hitta en inkomst att leva på, då lönerna för kvinnor var baserade på att de i huvudsak skulle försörjas genom en make. De drogs därför mycket snabbt in i prostitution och dömdes därför för lösdriveri, då de inte kunde uppvisa att de hade någon anställning. Lösdriveri för dessa kvinnor betydde transport till Citadellet i Landskrona, där de hölls inlåsta i några år för att sedan släppas ut - till vad? En kort tid i "frihet", utnyttjade av män, i ständig ängslan att tas av polisen, vilket betydde att de då skulle sändas åter till Landskrona.

Selina Kristina Svensson, född "oäkta" av en torparedotter år 1881 i Bergsjö.
Utredd och fotograferad 1899 inför transport till Landskrona.

Avrättning	Bergsjö	Citadellet	Dödsstraff	Gnarp	Landskrona	Lösdriveri
Nordanstig	Prostitution	Släkthemligheter				

Wanted: Olof Olsson Bork, f 1781 i Stocksbo, Färila

UPPDATERING - Han är nu hittad!

- [april 07, 2022](#)

Efter mitt besök hos Västra Hälsinglands forskarförening i mars, fick jag en förfrågan från Ann-Marie Bergström Gunsth, som i många år sökt efter en försvunnen ana. Han hette Olof Olsson Bork och var husman i Stocksbo, Färila. I en husförhörlängd för 1827-1832 står att han för 2:a resan stöld dömts till fästning. Domen bör ha fallit tidigast hösten 1824 eller under våren 1825, då han inte varit med på några husförhör sedan dess. Men var hamnade han och för hur lång tid? Det blev en uppgift för mig att försöka lösa.

Färila (X) AI:11 (1827-1832) Bild: 100 Sida: 94

No	Nama	Ålder	Fästade		Lämnat till	Ömsändigheter.							
			För	Till		1827	1828	1829	1830	1831			
						Förhör	Comm.	Förhör	Comm.	Förhör	Comm.	Förhör	Comm.

Färila (X) AI:11 (1827-1832) Bild: 100 Sida: 94

Ömsändigheter.	1827.		1828.		1829.		1830.		1831.	
	Förhör	Comm.	Förhör	Comm.	Förhör	Comm.	Förhör	Comm.	Förhör	Comm.
Ofsadig. Mand. för straff för fästning 2 ^{de} gången.	abs.	22/7.	na fästning	10/8.						
Fattighjon.	30/7.	22/7.	11/11.	9. 10/8.			17/11.	23/2.		22/8.
Swagpant mfr.		22/7.			11/11.				24.	22/8.

Förstorad detalj ur husförhörlängden.

Jag började med att söka efter honom i Justitiekanslerns bevarade fånglistor för både länshäktet i Gävle och det i Sundsvall, men där finns han inte noterad* Troligtvis har han inte hållits häktad under den tid rättegångarna pågått. Alternativt har han varit placerad i ett häradshäkte, men därifrån finns inga förteckningar bevarade. Då häradsrättens domböcker ännu inte är digitaliserade för dessa år, så återstod att leta efter honom i de fångförteckningar som finns bevarade från Vaxholm, Kristianstad, Karlsten, Malmö och Ny Älvsborg. Det är ett digert material att ta sig igenom och jag kunde inte hitta honom någonstans.

När hans maka Karin Halvarsdotter dör 1850, står hon titulerad som Fästningsfången Olof Borks hustru. Drygt 25 år har gått och han sitter då med andra ord fortfarande på fästning. Man kan

1826. d. 21. Jan. afled Längens C. P. Warthin; jordfästes
 d. 23. s. m. ^{och affordes till Anatomis-Salen i Lund (40. Naffeb.)}
 --- d. 25. Jan. afled Arrestanten Jonas Sänesson; jordfästes
 d. 29. s. m. (52. Naffebur.)
 --- d. 16. Febr. --- Olof Wark; ---
 d. 19. s. m. (49. Wackufst.)
 --- d. 27. Febr. afled Arrestanterna Gwante S. Klinte
^(47. Naffebur.) Berg och Johan Bylin ^(58. Diarhie); begrafnes d. 1. Mars.
 --- d. 5. Mars afled Arrestanten Fr. Lundström; jordfästes
 d. 9. s. m. (26. Diarhie.)
 --- d. 20. Mars --- ^{Pappan.} Pehr Olfsson; jordfästes
 d. 24. s. m. (34. Diarhie.)
 --- d. 26. Mars --- Sam. Knötblom; ---
 d. 30. s. m. (37. Diarhie.) --- Joh. Öffberg ^(42. Naffebur.) d. 15. s. m.
 --- d. 11. April --- Olof Ersson Luhr; ---
 d. 20. s. m. (51. Pneumoni.)
 --- d. 5. Maji --- Pehr Er. Åkerström; ---
 d. 8. s. m. (39. Wackufst.)

* Vattusot var en dåtida benämning för onormal vätskeansamling i kroppen, eller ödem som vi kallar det för idag. Tillståndet var mycket vanligt för de med bristfällig kost, där mängden fett och kolhydrater var för litet.

Brotts Färila Fästning Historiska brott
 Hälsingland Släkthemligheter Stocksbo Straff Stöld Tjuvnad

Bilden av en mördare

- [april 07, 2022](#)

Eric Wiberg

I lördags den 2 april var jag till Blå gården i Gnarp och berättade om vårt projekt Skuggsidor på Sveriges Fängelsemuseum. Ett trettiotal personer hade slutit upp och det kom många intressanta frågor och hel del spännande berättelser om brottslingar som hittats i deras släktforskning. Hela projektet syftar ju till att inspirera människor att söka sina anor och forska på sin egen historia, vilket gjorde besöket så roligt.

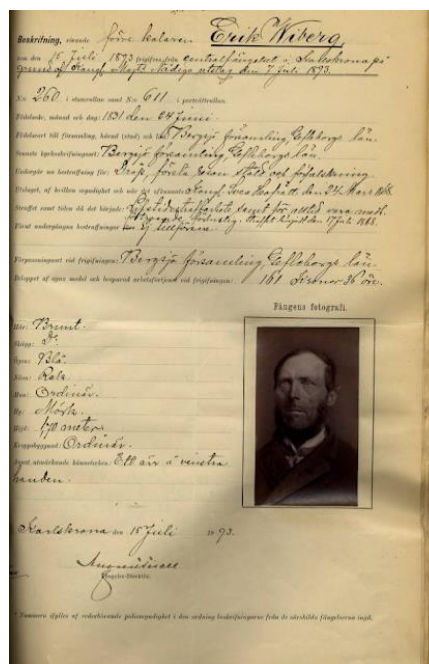
De allra flesta fall som jag forskar på handlar just om dömda brottslingar, mycket sällan om de människor som drabbas av gärningarna. Men i lördags fick jag från Per Ingemar Sving en sådan berättelse. Hans farfars farfar Hans Andersson, bonde i Fagernäs, Hassela, mördades 1867. Berättelsen lät så bekant och jag kände igen detaljerna kring mordet, men kunde inte minnas varför jag kände till fallet. Men kom då på att fallet är omskrivet av "Historier i Hälsingland" på nätet och i deras bok "Mytomspunna platser i Hälsingland" som gavs ut 2021. Här går det att läsa hela artikeln: [Mordet i Strömbäcka](#)

Mordet på Hans Andersson var rysligt, och upprinnelsen till det var att Eric Wiberg från Norrgimma, kolare under Strömbäcka bruk, hade lånat pengar av den välbärgade bonden. Men han fick svårt att betala skulden och förfalskade en revers där en Högberg sades borga för skulden. 1867 var ett känt nödår i Sverige och man kan förstå att det för de mindre bemedlade var oerhört svårt att försörja sig och rent av överleva då många svalt ihjäl under dessa år. Men att det skulle sluta med mord när Hans Andersson krävde tillbaka sina pengar från Eric Wiberg, är svårt att förstå.

Utdrag ur kyrkboken för det då benämnda Länsfängelset i Gävle.

Eric Wiberg hittade jag i rullorna för Länsfängelset i Gävle och det går där att utläsa att han först döms till döden, men att Svea hovrätt lindrar det till livstid på fästning. Det står att han sändes till Varberg, men med ett frågetecken efter. Den misstanken var nog befogad, för där kunde jag inte hitta honom. Däremot hittades han i Karlskrona, varifrån han tack vare gott uppförande frigavs efter 25 år. Då, året 1893, fotograferades han inför frigivningen och det upprättades en fångsedel över honom.

[Källa: Frigivna straffarbetsfångar, Riksarkivet.](#)

Översta fotografiet är en bearbetad förstoring av det som finns på fångsedeln. Jag försöker titta in i hans ögon och avläsa vad han tänkte och kände efter avtjänat straff. Kände han ånger, skam och skuld? Kunde han förlåta sig själv för det han gjort och sedan leva ett hedervärdigt liv. Fick han sona sin skuld för resten av sitt liv? I den ovanstående länken där det berättas om mordet, går det att läsa om hur han behandlades när han kom hem igen efter sin tid i Karlskrona.

Bergsjö Brott Fästning Hassela Historiska brott Hälsingland
 Karlskrona Släkthemligheter

På spaning efter den tid som flytt i Hälsingland!

- [april 11, 2022](#)

Har du som släkt-eller bygdeforskare i Hälsingland en del outredda spår i kyrkböckerna på människor som begått brott? Vet du inte hur du ska gå vidare? Jag finns tillgänglig under våren och reser gärna upp till er som är verksamma i till exempel en hembygdsförening och håller ett föredrag.

Passa på, då vårt projekt Skuggsidor delfinansieras av Region Gävleborg och därför är helt kostnadsfritt för föreningar.

Under föredraget berättar jag om straffen och brottens historia, utifrån ett hälsingeperspektiv och med exempel från just er bygd. Många av de dömda har suttit häktade eller dömda i något av våra två länsfängelser i Gävle. De kan sedan ha förflyttats till en fästning, ett tukthus eller en korrektionsinrättning om det inte var så att de sändes tillbaka till den socken där brottet begåtts och där straffades med ett offentligt verkställt kropps- eller skamstraff.

*Fotografi taget från kyrktornet över södra delarna av Gävle efter stadsbranden 1869.
Mellan slottet till vänster och länsfängelset till höger
syns det mindre slottshäktet uppfört 1732.*

Jag fördjupar mig också i hur man hittar de dömda i fängelsearkiven och ger råd om hur ni kan gå vidare. Om ni berättar om sådant tidigare generationer tigit om, så hjälper jag er med att själv forska vidare på de små ledtrådar som finns. Det stödet och den arbetsinsatsen är en del av uppdraget i projektet. Tillsammans lyfter vi en viktig del av vår historia som behövs för att vi ska få en större

förståelse för hur människor försökt överleva och skapa sig en dräglig tillvaro för sig själva och sina efterkommande i ett samhälle som var långt ifrån jämställt och jämlikt. Strategierna har sett olika ut.

Katarina Kallings

Kontakt: 070-6280192 & katarina.kallings@fangelsemuseet.se

Brott

Fängelsemuseet

Genus

Historiska brott

Hälsingland

Kriminalitet

Släkthemligheter

Släktens svarta får!

- april 12, 2022

"Svarta får" är i detta sammanhang en person som avviker från normen och med bristande moral och/eller tanke på konsekvenser för sig själv och andra begår mer eller mindre grova brott. Om en sådan ska jag nu berätta.

I oktober 2021 ringde jag in till Radio Gävleborg och deras program "Sök och finn", där människor efterlyser föremål som kan vara svåra att hitta i andra forum. Jag tänkte, att en efterlysning av historiska brott som det talats om inom släkten skulle vara ett udda "föremål" att söka efter. En av dem som hörsammade min efterlysning var Annika Engström i Bollnäs. Hon berättade för mig att hon mindes att hennes farmor ogillade att hennes make, dvs Annikas farfar, umgicks med sin morbror Leonard Gavell, som figurerade i kretsarna runt Nils Fredrik Åkerberg och den så kallade Hälsingeligan.

Leonards farfar hette också Leonard och Annika berättade att han hade hittats övergiven som helt nyfödd i Stockholm 1780 och då placerats på Allmänna Barnhuset och även en tid på Frimurarbarnhuset. Som nästan alla barnhusbarn hade han utackorderats och hamnade hos en familj i Orkesta, men lämnades åter till barnhuset när han var 6 år. Han sändes sen tillsammans med 34 andra barnhusbarn till Hälsingland. Med tiden gifte han sig och blev soldat med namnet Drake i Galven, Alfta.

Leonard Gavell, född 1874.

Åter till det "svarta fåret" Leonard, född 1874, som alltså umgicks i fel kretsar. Då Åkerberg misstänktes för flera mord 1901, så var året som jag började leta efter honom på. Och oj vad mycket jag hittade! Han eftersöktes efter dubbelmordet på Kulans i Lill-Kurland, Arbrå 16 okt 1901, men kunde inte fällas för något. Men både före och efter detta så figurerade han flitigt i fångrullorna.

Kortfattat dömdes han 1900 för misshandel till 1 års straffarbete i Gävle, 1901 för tredje resan stöld till 1 års straffarbete även det i Gävle. 1902 dömd för lösdriveri, 3 mån på Karlskrona tvångsarbetsanstalt. 1903 åter till Karlskrona för lösdriveri, liksom 1904 då han för lösdriveri fick ytterligare 1 år i Karlskrona.

Efter att ha hittat honom också 1905 dömt till 2 års straffarbete för fjärde resan stöld och placerad i Uppsala, kände jag att det var tillräckligt för att se ett mönster.

Jag tänkte att om han nu var en så frekvent närvarande "gäst" hos Kungliga Fångvårdsstyrelsen och dess inrättningar, så borde han varit omskriven också. Tidningarna var ju förr pigga på att namnge personer vid minsta misstanke om brott. Så jag gjorde en sökning på honom i [Kungliga bibliotekets](#) samling av digitaliserade tidningar. Fick upp drygt 330 träffar. Ett axplock av dem visar att han var välkänd.

Leonard Gavell, den kände olycksfågeln, har i dag slutransakats inför häradsrätten i Bollnäs. Domen lyder å fyra månaders fängelse och 100 kr. böter.

Söderhamnskuriren 1896-11-27

»Kärleken är blind» heter det och sanningen därutaf får man ofta besanna. Nu senast spörjes om huru den ökände knifskäraren Leonard Gavell från Röste i Bollnäs så lyckats bedåra en sjuuttonårig ungmö i nämde by, och att hon för den skull lämnat ett välbärgat hem och sina föräldrar för att med den fruktade och hatade Leonard dela luft och lett. Hon deltagar i alla hans företag, följer honom neråt Bollnäs och ledsagar honom hem då han behöfver hjälp och vill icke trots föräldrarnes böner lämna honom.

Huru nu Leonard lyckats bedåra den stackars flickan är ej gott att säga, icke kan det väl vara med sitt sönderhackade, ärriga anikte eller med sitt blodtörstiga, grymma sinnelag. Sannerligen, kärlekens vägar äro underliga.

För våldsådet i Röste införpassades i går morse med extra fångtransport från Bollnäs bröderna Per och Leonard Gavell samt deras kamrat Fredrik Fredriksson Herdin från Örebro. Alla tre neka enstämmigt och söka göra troligt att misshandeln föröfvats af helt annan person. Man tror dock, att det denna gång skall lyckas få de fruktade »Gavellarna» fast för någon tid.

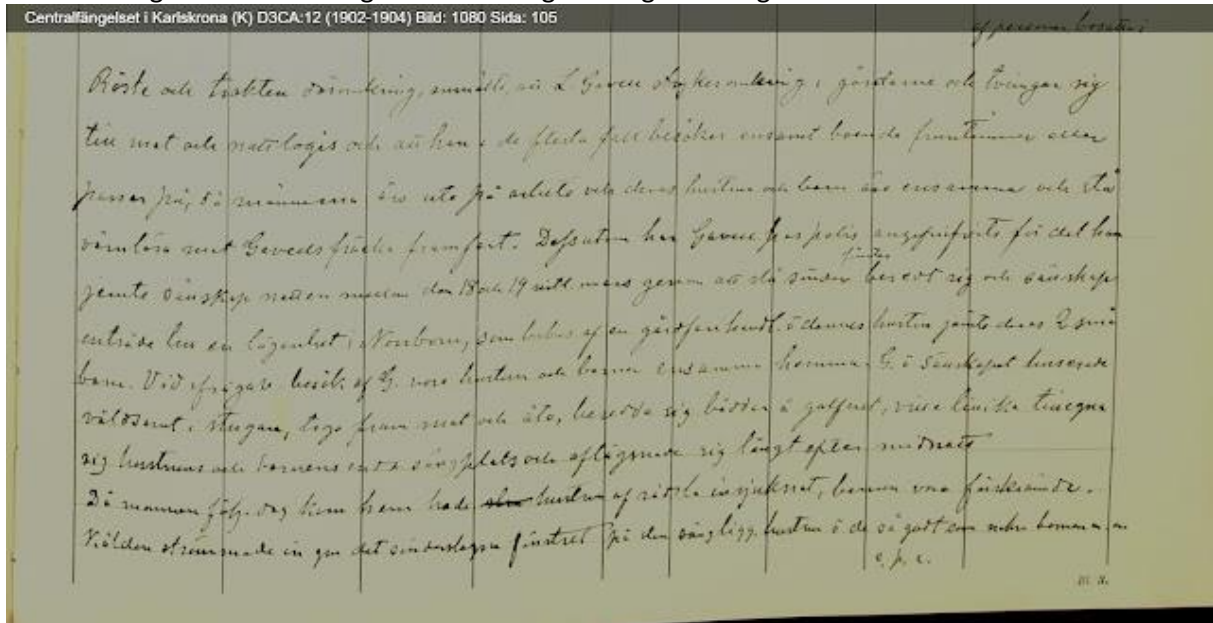
*I Söderhamnskuriren 1900-04-14
figurerar också Leonards äldre bror Per.*

Rannsaking hölls i lördags å tingshuset härstädes med för stöld häktade Leonard Gavell från Röste. I början af juli hade G. frigifvits efter att hafva i Karlskrona aftjänat ådömda ett års tvångsarbete. Han häktades omedelbart efter frigifvandet såsom delaktig uti en omkring den 20 april 1904 föröfvad inbrottsstöld hos Grots Erik Andersson i Gundbo, Alfta.

En del vid detta tillfälle tillgripna klädespersedlar innehades af Gavell då han anhölls för lösdrifveri, och erkände han nu, att han stulit desamma vid ofvannämnda tillfälle. Förnekade dock att han gjort sig skyldig till inbrott. För anskaffande af utdrag af straffregistret rörande G:s forna bedrifter uppsköts rannsakingen till den 12 augusti.

Bollnästidningen 1905-08-03

I nästan samtliga fångrullor som jag tittat på är det noterat att han är rusig, vilket vi idag skulle benämna som alkoholiserad. I en kyrkobok för fångelset i Karlskrona, hade prästen under "Anmärkningar" skrivit ner något som fick mig att reagera väldigt starkt:

Besökt marknaden i Järvsö under flera dagar och ölkrogarna i Bollnäs o Bollnäs bryggeri, där han jämte sällskap hämtat öl som de ute bakom något i skymundan druckit ut under allehanda förargelseväckande uppträdanden och slagsmål. Ofta har till Polisen, av personer bosatta i Röste och trakten däromkring, anmält att L. Gavell stryker omkring i gårdar och tvingar sig till mat och nattlogi och att han i de flesta fall besöker ensamt boende fruntimmer eller passar på,

då männen äro ute på arbete och deras hustrur och barn äro ensamma och stå värlösa mot Gavells fräcka framfart.

Dessutom har Gavell hos polis angivits för det han jämte sällskap natten mellan den 18 o 19 sistlidna mars genom att slå sönder fönster berett sig och sällskap inträde till en lägenhet i Norrborn som bebos av en gårdfarihandlare å dennes hustru, jämte deras 2 små barn. Vid ifrågavarande besök av G. voro hustrun och barnen ensamma hemma. Gavell och sällskapet huserad våldsamt i stugan, togo fram mat och åto, beredde sig bäddar å golvet, ville tillägna sig hustrun och barnens enda sängplats och avlägsnade sig långt efter midnatt. Då mannen följande dag kom hem hade hustrun av rädsla insjuknat, barnen voro förskrämda. Kölden strömmade in genom det sönderslagna fönstret på den sängliggande hustrun och de så gott som nakna barnen.

Hjärtskärande läsning och tankarna går till vad mer som kan ha hänt kvinnan, men som kanske aldrig anmäldes. Jag försöker alltid att placera alla mänskliga handlingar i ett större sammanhang för att förstå och möjligen hitta förmildrande omständigheter. Inte för att vare sig ursäkta eller känna medlidande, utan mer ett försök till att se människan bakom brottet. Medkänsla, med ett annat ord. Här var det helt klart alkoholen som ställde till en hel del, men det är oerhört svårt, om inte omöjligt, att ursäkta ett sådant beteende.

Efter 1908 hittades inga fler tidningsnotiser om honom, men jag gick för säkerhets skull igenom Polisunderrättelserna och hittade honom här på fängelset i Gävle 1915.

Kriminalvårdsanstalten i Gävle (X) Dillaa:79 (1915) Bild: 1940 Sida: 161

16

Fångrulla vid Gävle

Namn	Fångrullat vid, förklaringsdatum och årtal		Årtal för vilken fångrullning	Orsak till fångrullning	Övriga uppgifter om fångrullning
	Årtal	Orsak till fångrullning			
Gavell, Leonard	1915	1915	1915	Utsatt för fångrullning på grund av att han varit med om ett brott.	Utsatt för fångrullning på grund av att han varit med om ett brott.

1:a världskriget rasar och svenska män är inkallade för att bevaka landets gränser. Leonard Gavell är en av dem. Men högst ovilligt. Det visar sig att han av Kungliga Hälsinge regementes krigsrätt dömts för 3:e resan rymning till sex månader och lika många månader av Arbrå-Järvsö häradsrätt för sjunde (?) resan olaglig brännvinsförsäljning. Han får dessutom 4 dgr extra för att han inte kan betala de böter som också utdömts. När han frigavs 1916 ska det ha varit för sista gången. Jag kan se att han gifte sig 1929 och bosatte sig i Bergvik. Där dog han i en trafikolycka 1948.

Källor:

- Arkiv Digital - mantalsregister och fångrullor för Centralfängelset Karlskrona, Kriminalvårdsanstalterna i Gävle och Uppsala.
- KB:s digitaliserade [tidningar](#) (ovanstående länk går till alla artiklar där Gavell är omnämnd).
- Polisunderrättelser - Finns på [Arkiv Digital](#), och i original på Sveriges Fängelsemuseum

Bröderna Båld i Östra Berge, Delsbo

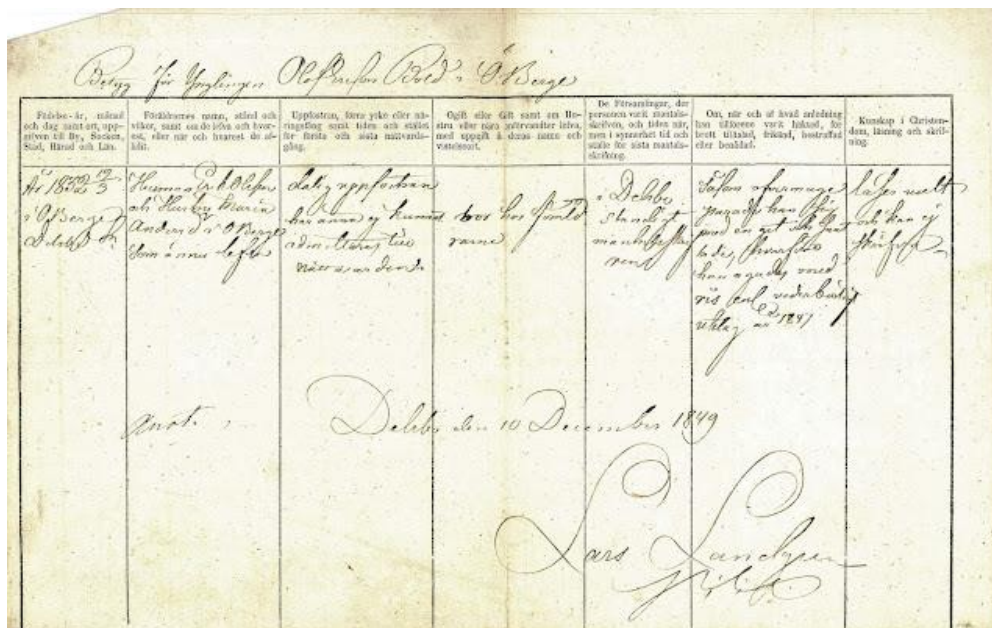
- april 19, 2022

För alla personer som häktades misstänkta för ett brott skulle ett prästbevis inhämtas, för att man skulle kunna utreda om personen i fråga levtt ett hederligt liv eller inte. De prästbevis som sändes hit till fängelset i Gävle för de som satt här, kom sen att lagras uppe på vinden med allt annat arkivmaterial som fängelset producerade om de intagna. Där blev de liggande i många, många år. Men vi känner till att det efter en brandsyn i modernare tid, krävdes att vinden skulle rensas på allt brandfarligt... Containerar beställdes fram och från vindsgluggarna kastades allt ner.

Men av en ren slump fick vi för cirka 15 år sen in en lunta med material från en tidigare fängelsedirektör, som lite skamset berättade att han på 1960-talet råkat få med sig det hem när han slutade här. Det visade sig vara en liten guldgruva, med inventarieförteckningar så gamla att de handlade om det äldre länshäktet, kvitton från smeder som slagit fångar i bojor, med mera - och så en hel del prästbetyg. Flera av dem författade av den kände prästen Lars Landgren från Delsbo i Hälsingland på 1840-talet. Vi förstod då att det var just sådant här material som tidigare hade kastats.

Olof Ersson Båld

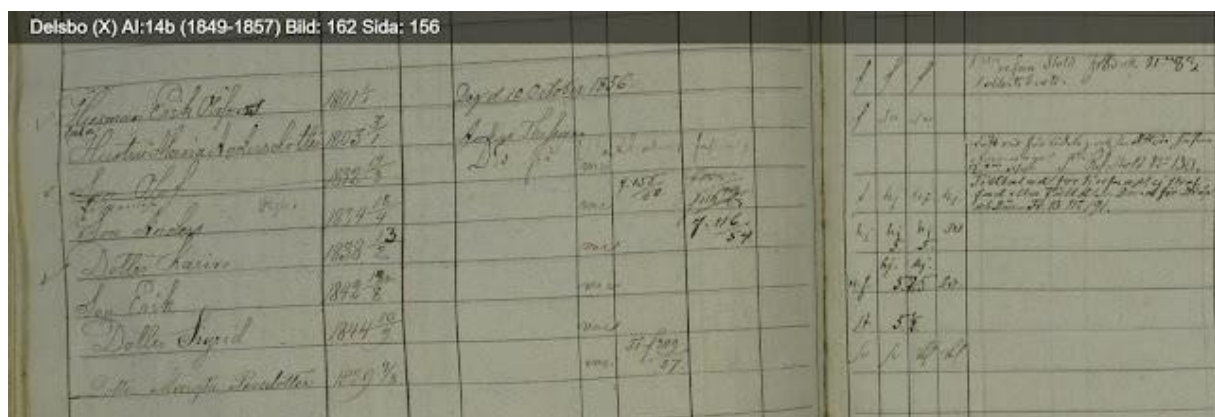

Betyg för ynglingen Olof Ersson Båld i Ö. Berge, 1849, undertecknad av Lars Landgren.

Ett av dessa prästbetyg gällde den 17-åriga Olof Ersson Båld, som då satt häktad misstänkt för stöld. Landgren skriver att Båld är dåligt uppfostrad och att han var tidigare straffad. "Såsom övermaga parade han sig med en get och snattade, hvarföre han agades med ris enligt vederbörligt utslag år 1847." Övermaga betyder minderårig, så straffet för detta tidelagsbrott blev relativt lindrigt. Men för den oinvigde kan detta med ris passera obemärkt, men jag vill belysa att det var ett extra nesligt straff då riset var ämnat för kvinnor. Män dömdes till spöslitning.

Ett sådant här prästbetyg glömmar man inte, och efter att jag nu många år senare har skummat igenom tusentals sidor av fångförteckningar så dyker jag på namnet Båld i en fångrulla för Varbergs fästning. Jag höll då på och forskade på en helt annan person, men gjorde ändå en skärmdump för att se om jag i ett senare skede skulle kunna hitta ett samband mellan båda dessa Båld. När jag nu fått tid för detta, visade de sig vara bröder!

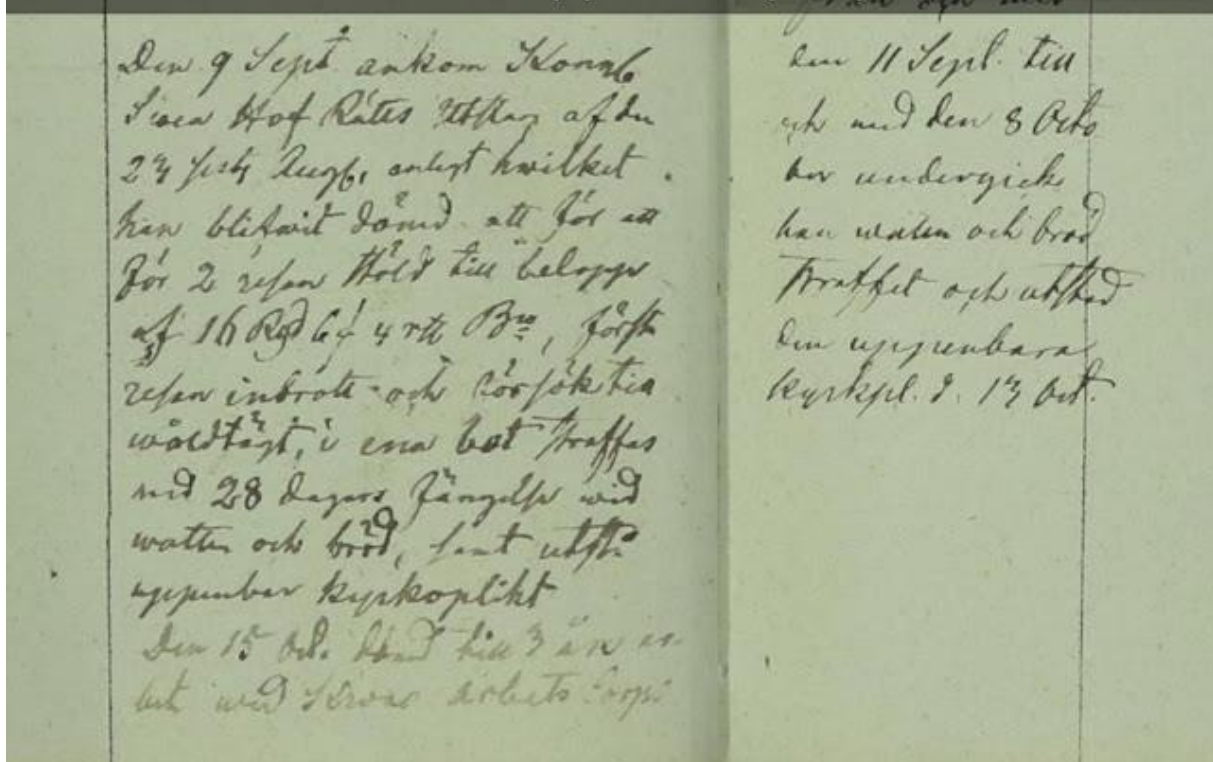
Jag började leta efter dem i Delsbos kyrkböcker, och där i en husförhörslängd för åren 1849–1857 visar det sig att inte bara bröderna, utan även fadern Erik Olsson var dömd för brott. Stöld och fylleri i kyrkan. Men här går också att utläsa att sonen Olof Ersson Båld var "Död på Vaxholms fästning".

Familjen Båld i Östra Berge, Delsbo.

Jag fick då gå tillbaka till fångrullorna för Gävle 1849 för att se vad han dömts för. Det jag fann var mindre smickrande begångna brott av honom.

Kriminalvårdsanstalten i Gävle (X) DIIlaa:14 (1850) Bild: 850 Sida: 133

"Den 9 sept ankom Kongl. Svea hovrätts utslag av den 23 sistl. aug enligt vilket han blivit dömd att för att för 2:a resan stöld till belopp av 16 Rdl, första resan inbrott och försök till våldtäkt i ena bot straffas med 28 dagars fängelse vid vatten och bröd, samt utstå uppenbar kyrkoplikt. Den 15 okt sänd till 3 års arbete vid Kronans arbetscorps."

Arbetscorpen, var en annan benämning för Kronoarbetsskåren, och i Sveriges Dödbok hittar jag honom död den 15/9 1852 på Rindö, vilket var en befästning på en ö utanför Vaxholm. Dödsorsaken är tyvärr okänd.

Anders Ersson Båld

I samma husförhörslängd finns också Olofs två år yngre bror Anders. Det var han som jag hade hittat på Varbergs fästning. Där stod att läsa att han dömts till döden 1858 för rån och dråp, men att det omvandlades till livstid på fästning. Jag hittade flera artiklar skrivna om detta i landets tidningar och det går där att utläsa att han för mord av änkan Hast i Charlottenberg fått ett datum för den dag han skulle avrättas, och att han hade förlikat sig med detta. Men då hans mors nådeansökan för honom, i sista stund hörsammades av Svea hovrätt skonades hans liv. Om inte så varit fallet, hade han avrättats vid Norrbobro den 4 mars.

— I cellfängelset härstädes sitter en dödsfånge, den för rån och mord på enkan Hast vid Charlottenberg i Delsbo dömd Anders Ersson Båld från Ö. Berge i samma socken. Båld, som är 23 år gammal och som lærer visa en uppriktig ånger öfver sin i rusigt tillstånd begångna missgerning, har tvenne gånger sökt kongl. nåd, men båda gångerna fått nådeansökningen afslagen. Båld, som är väl beredd och gerna vill gälda sitt lif åt rättvisan, skulle d. 4 Mars afföras för att torsdagen derpå halshuggas på afrättsplatsen i Delsbo tingslag; men från andra personer har, utan hans medverkan eller vilja, en ytterligare nådeansökan afgått, till följd hvaraf äfven order ingått om inställande af hans afsändande och af afrättningen, tills den nya nådeansökningen hin- ner ingå och afgöras.

Aftonbladet 1858-03-04

Nästa thorsdag kommer det blodiga skådespelet af en halshuggning att förflyga å afrättsplatsen i Delsbo tingslag. Det är nemligen den för rån och mord å enkan Hast wid Charlottenberg i Delsbo dömd Anders Ersson Båld från Ö. Berge i samma socken, som då kommer att å rättvisan återgälda ett lif i stället för det, han förut tagit. Båld, som är 23 år gammal och som lærer visa en uppriktig ånger öfver sin i rusigt tillstånd begångna missgerning, har, som man wet, tvenne gånger sökt kongl. nåd, men båda gångerna fått denna begäran afslagen, hvilket man visserligen med wår i såwål detta som flera andra förhållanden ohyggliga lagstiftning ej kan klandra, men som dock wäckt någon förwåning, då man erfarit att en af samma rätt till enahanda straff dömd misshandlare, hvilket brott anses mycket mera ohyggligt än B:s, erhållit benådning; lägges dertill den omständigheten att den för delaktighet i Bålds brott tilltalade Lars Klång helt och hållet undslipper straff, enär hwarken lagliga bevis kan företes eller han sjelf kunnat förstås att erkänna någon delaktighet i brottet, så måste man medgifwa att denna förnämning ej är obefogad. Emellertid kan det ej utesas att detta sätt att afstraffa brott är det mest otäcka man kan tänka sig.

Helsingen 1858-02-26

På Varbergs fästning blev han i 2 år, men sändes sen vidare till Citadellet i Landskrona. Där blev han kvar i hela 17 år för att sedan sändas åter till Varberg igen. Efter ytterligare 4 år där skickades han år 1877 vidare till Centralfängelset i Karlskrona. Han hade upprepade gånger begärt nåd från livstidsstraffet, men fått avslag. Men så slutligen 1883 beviljades det. Efter att ha varit fängslad i 25 år så frigavs han.

Beskrifning. *svenske f. v. Dännen Anders Ersson Båld,*
 som den 18 December 1883 frigivits från *Centralfängelset i Karlskronas*
Fångcell af Rättshögskolan i Karlskrona den 18 Decbr. 1883

No. *140* i stamrollen samt No. *332* i porträtrollen.

Födelseort, veckodag och dag: *1854 den 13 April.*

Födelseort till förmyndig, härad (stad) och län: *Dalsbo församling, Jönköpings län.*

Senaste kyrkanskrifningsort: *Dalsbo församling, Jönköpings län.*

Undergår nu bestraffning för: *Arbet och böter.*

Utlaget, af hvilken myndighet och när det utkommit: *Rättshögskolan den 20 Mars 1883.*

Strafvet samt tiden, då det började: *2 dygn uttän i häkt. Jönköpings län. 20 Mars 1883.*

Förut undergått bestraffningar för: *Arbet och böter.*

Förpassningsort vid frigivningen: *Dalsbo församling, Jönköpings län.*

Beloppet af egna medel och besparad arbetsfaktiskt vid frigivningen: *77 Kronor 17 öre.*

Fångens fotografi.

Hår: *vackert, något grått.*

Skägg: *l.*

Ögon: *bruna.*

Näs: *rek.*

Mun: *ordentl.*

Hj: *ordentl.*

Höjd: *5 fot 8 tum.*

Kroppbyggnad: *slank.*

Ansigt utmärkande kännetecken: *han är mycket stark af*
skallen, ett stråke i vänster öfransida och
ett i ryggen.

Carlskrona den 17 December 1883.

August Ersson
 Fångcellförstär

* Nummern flyttas af vederbörande polismyndighet i den ordning bestraffningsorten från de utslädda fångarnas löp.

Fångsedel för Anders Ersson Båld, upprättad vid hans frigivning 1883.

Efter frigivningen flyttade han hem till Delsbo och bosatte sig i Tjärnmyra, där han försörjde sig som snickare. Det var ett yrke han lärt sig på fästningarna och det går att se i fångrollan från Landskrona att han, när han sändes åter till Varberg hade med sig inte bara privata kläder och persedlar, utan även en koffert med verktyg och till och med en hyvelbänk!

Soldaten Carl Hayden i Vade, Bergsjö

- april 21, 2022

När jag var till Gnarp i början på april, så lämnade Elisabet Hayden upplysningar till mig om Soldaten Carl Hayden i Vade, Bergsjö, född 1793 i Småland. Han skulle ha blivit avskedad p.g.a vanfrejd 1819, vilket väckte mitt intresse.

Jag hittade honom i husförhörlängderna för samma år, och där fanns mycket att fundera över. Dels står det att utläsa "damnatus Furti & Spöstraff 1819" vilket betyder att han straffats för stöld med att spöslitas. Men där stod också att han dömts till äktenskap 1816, men även ? av en annan. Det går inte att riktigt förstå vad det står, men det kan handla om att han haft en relation med någon annan som han tvingades avsluta. Det är troligtvis prästen som krävt att han ska gifta sig med Margareta Andersdotter, då de lever ihop och dessutom har en dotter, också hon med namnet Margareta född 1816.

Bergsjö (X) Al:8 (1817-1824) Bild: 126 Sida: 120

A: Duffbock	Carl Hayden	Dömd till Äkten	damnatus Furti & Spöstraff: 1819.	1-5. 3-5	18 7.	24 11.
M: Margareta Andersdotter	Höden 1793	Gift 1816	1816, men äfven utöad af en annan	kl.	26 17 17.	
Dotter Margareta	1816	Pacciner				
Dotter Anna	1816	Pacciner				
Dotter Anna	1816					
Dotter Anna	1816					

Bergsjö (X) Al:8 (1817-1824) Bild: 125 Sida: 120

Dömd till Äkten.	damnatus Furti & Spöstraff: 1819.	1-7.
1816, men äfven utöad af en annan		kl.

"Dömd till äktenskap, 1816, men äfven ? af en annan".

Giftermål mellan Carl Hayden och Margareta Andersdotter 1818.

De dömdes till äktenskap 1816, men de gifte sig först den 22 november 1818. Varför det kom att dröja så länge, har jag inte kunnat utreda. Dock är Margareta höggravid vid bröllopet och föder sonen Carl Gustav bara nio dagar senare, den 1 december. Han blev då registrerad som "äkta", vilket kan ha varit skälet till att de ändå gifte sig.

Men året därpå händer något. Carl Hayden begår en stöld och straffas med spöslitning. Rättegångshandlingarna är ännu inte digitaliserade och en beställning av dem kan inte göras till Arkiv Digital, då de p.g.a rådande coronarestriktioner inte fått komma in än på Landsarkiven. Så vidare utredning får anstå en tid. Vi vet dock att Carl Hayden straffas än hårdare, då han även kom att avskedas för vanfremjd som soldat vid Hälsinge regemente.

"Soldaten Carl Hayden avförd ur rullorna för vanfremjd den 12 juni 1819."

Hur det skulle komma att drabba honom och hans växande familj, ska jag återkomma till. Men jag vill först berätta om hans liv innan han kom att bosätta sig i Bergsjö. Han var född 1793 i Bälaryd, även om viss osäkerhet råder om det, då han inte finns noterad i den födelseboken. Men hans föräldrar Anna och Sven Ekström från Bälaryd i Jönköpings län finns med som vittnen vid giftermålet 1818.

Denna osäkerhet fick mig att göra en googling för att se om han fanns i några publika släkträd, och jag fick då en träff på en hemsida över "Släkten Nygren i Nysund". Där hittade jag mycket intressant information om Carl, då det där fanns en skannad, och renskrivnen, uppteckning gjord efter en intervju med Carl Hayden så sent som 1882.

”En av deltagarna i Finska kriget 1808 och 1809 lever ännu i Bergsjö, nämligen Karl Hayden i Wade. Han är född i Småland 1793, och blev, 13 år gammal, trumslagare i Stockholm, och sändes om sommaren 1808, jämte 3:ne andra trumslagare till Helsinges Regementes Vargeringar, som då låg i Gävle under vapenövning. De for sjövägen till Finland, och landsteg i Kristinestad den 28 augusti, samt marscherade under påföljande natt till Lappfjärds kyrkovall, där de så fort det dagades uppställdes i slagordning. Klockan 7 var skjutningen redan börjad. Mot kvällen drog ryssarna sig tillbaka, och svenska hären kvarstannade några dagar. Allmogen i trakten uppådades till gångled att begrava de fallna. Långa gravar eller diken uppgrävdes i skogen, där de fallna hoptals begravdes. Sedan var Hayden med i slaget vid Ömåsa, där dock en flod skilde härarna. Där fick hären order att tåga till Oravajs, och samma dag man dit anlände, började slaget om kvällen; och skjutningen upphörde när natten inbröt; dock blev hären på sin vakt, och så fort det åter dagades började ånyo striden; och stor var manspillan å båda sidor. Emot kvällen drog svenskarna sig tillbaka, och flydde under natten till Nya Karleby. Under denna flykt var Hayden, som var ung och späd, nära att förlora de flyende kamraterna ur sikte, han snavade därvid och föll i ett dike, därvid en ryss upphann och upplyfte honom, satte på honom trumman och pekade varthän de flyende var. 1809 var Hayden med den del

av hären, som tågade till Jämtland, att möta de infallande Norrmännen; men Norrmännen avtågade, att där blev ingen drabbning. Sedan återvände hären norrut, till Hörnefors Bruk, där Ryssarne voro, och där skärmytslingar förekom, men ej något stort slag. Denna Haydens muntliga berättelse är besannad av hans krigskamrater, vilka dock nu är döda, betygar

Bergsjö den 2 januari 1882
Erik Högström
Kommunalskrivare”

Of af deltagarna i Svenska kriget 1808 och 1809 lefva
 ännu i Bergsjö, wendogon Karl Hayden i Wade.
 Karl är född i Suedland 1773, och blif, 12 år gammal,
 kunnslagare i Stockholm, och sändes om sommaren
 1808, jämte 3de andra kunnslagare till Heltvings Re-
 gementets Öfverlöjtnant, som då lågo i Giffla under
 vapenöfning. De foro öfvergen till Jemtland, och
 landstego i Kristinestad den 28 Augusti, derut manke-
 rade under påföljande natt till Lappfjärds kyrk-
 sall, der de så fort det dagades uppställdes i slag-
 ordning. Klottan 7 var öfverlöjtnanten redan börjad.
 Det qvällen drogo ryttarne sig tillbaka, och Swen-
 ska hären quarsternade några dagar. Allmogets
 trakter upplädades till gängled att begräfwade
 fullna. Länga grafwar eller diket uppgiäfler i
 skogen, der de fullna höftals begräfwes. Sedan
 var Hayden med i slaget vid Örnäs, der det
 en flid skilde härnne. (Der fide hären ordre,
 att löga till Orsawäjs, och samma dag om det
 antände, började slaget om qvällen, och skjut-
 ningen upphörde när natten inbröt, dock blif
 hären på sin wakt, och så fort det äter dagades
 börjades ä nya striden, och stor war mansfullen
 ä bäddw sidor. Emot qvällen drogo Svenskarnes
 sig tillbaka, och flydde under natten till Sjög
 (Karleby). Under ^{den 10de 1808} Hayden, som war angjult späd,
 wän att fölöra de flyende kamraterna ut sigte,
 han snafwade derwid och föll i ett dike, derwid
 en rytt uppkom och upplyftade honom, wälte
 från honom Frusman och fethade heartkan
 de flyende wiso. 1809 war Hayden med den del

af hären, som togade till Jemtland, att möta de
 infallande Norrmännens, men Norrmännens öfver-
 gade, att det blif ingen drabning. Sedan
 återwände hären norrut, till Hörsfors Bruk,
 der Ryttarne wero, och der skärmsättningur före-
 kom, med ij något stort slag.

Denne Hayden muntliga berättelse beswuren
 af hans krigskamrater, hvilka dock om äro
 döda, bekräftar

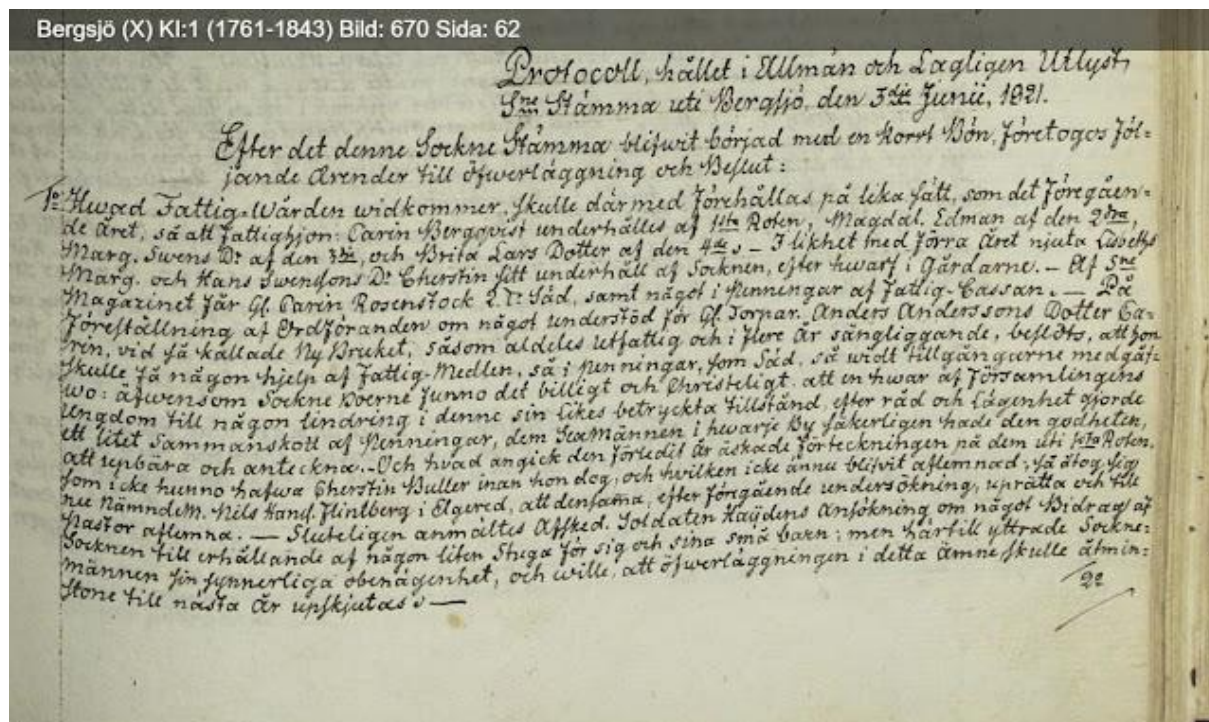
Bergsjö den 2 Januari 1882.

Erik Högstam
~~Konstnär~~

Brevet finns i Gävleborgs län landskontors arkiv, volym Glg:7

Så dramatiskt att som trettonåring sändas i väg som Trumslagare och hamna i regelrätta strider mot ryssen. Det är inte utan att man jämför det med den pågående ryska attacken på Ukraina, och Sveriges och Finlands tankar om att gå med i NATO - men att det i ljuset av detta kan vara gott att få läsa om medmänskliga handlingar också.

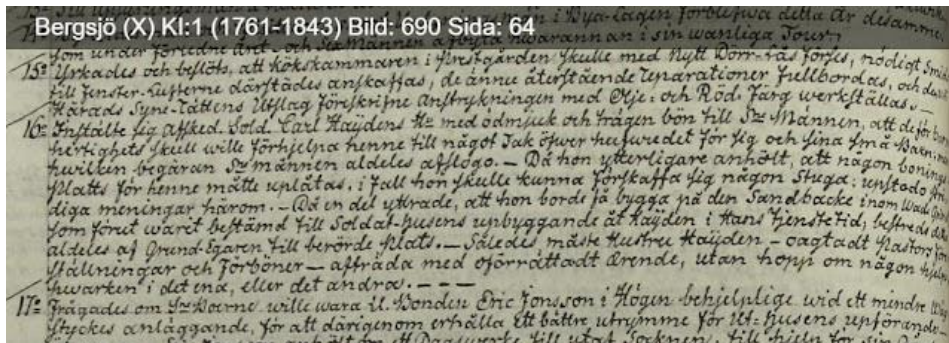
Men åter till hur livet kom att bli för familjen Hayden efter hans avsked. Flera barn föds, men hur han lyckades försörja dem är högst oklart. Det måste ha varit svårt, för jag hittar i ett sockenstämmoprotokoll från år 1821 att han ber om understöd.

Sockenstämmoprotokoll från den 2 juni 1821.

"Slutligen anmäldes afsked. Soldaten Haydens ansökning om något bidrag af socknen till erhållande av någon lite stuga för sig och sina små barn: men härtill yttrade socknemännen sin synnerliga obenägenhet, och wille att öfwerläggningen i detta ämne skulle åtminstone till nästa år uppskjutas."

Året därpå kom istället Haydens hustru Margareta att på plats i sockenstugan framföra ytterligare en vädjan. "Inställde sig afsked. Sold. Carl Haydens H:u med ödmjuk och trägen bön till S:n männen, att de för barmhertighets skull wille förhjelpa henne till något tak öfwer hufwudet för sig och sina små barn, som hvilken begäran S:n männen aldeles afslog - Då hon ytterligare anhöll, att någon boningsplats för henne måtte upplåtas, i fall hon skulle kunna förskaffa sig någon stuga, upstodo stridiga meningar härom. - Då en del yttrade, att hon borde få bygga på den sandbacke inom Wade gård som förut varit bestämd till Soldat-husens uppbyggande åt Hayden i hans tjenstetid, bestreds detta aldeles af grund-egaren till beröre plats. - Således måste Hustru Hayden - oagtdadt pastors föreställningar och förböner - afträda med oförrättadt ärende, utan hopp om någon hjälp hwarken i det ena, eller det andra."

Sockenstämmoprotokoll från den 31 maj 1822.

Hjärtskärande läsning. Än sorgligare blir det om man tittar på hur familjen hade det under dessa år och framåt. Utöver dottern Margareta och sonen Carl Gustaf, som föddes strax efter bröllopet så föds Anna 1822 och sedan Catharina 1824. Hon dör i smittkopporna 8 månader gammal. När så ännu en dotter föds 1826 får hon, som traditionen bjöd, också namnet Catharina. Men hon dör endast 1 månad gammal av diarré. Året därpå föds tvillingarna Catharina och Anders, men de är så svaga att de dör endast 1 dygn gamla. Ytterligare en dotter föds 1828, men namnet Catharina vågar de säkert inte ge henne då tre systrar före henne dött med det namnet, så hon får heta Gunilla. Det gav henne ingen tur alls, för hon dog bara 2 dygn efter födseln. 1830 föds så en son, som då får ära namnet efter sin döda bror Anders. Slutligen föds Sven 1832.

Bergsjö (X) Al:9 (1825-1830) Bild: 98 Sida: 93			
Aff. Sold. Carl Hayden	1793		
Hu. Marget Anders Dotter	1793		
Dottr. Marget	1816 ^{3/4}		
Son Carl Gustaf	1818 ^{1/4}		
Dottr. Anna	1822 ^{3/4}		
Catharina	1824 ^{3/4}	död 1825 d. 6 Junii i Smittkopporna	
Dottr. Catharina	1826 ^{3/4}	död 1826 d. 18 Junii	
Catharina	1827 ^{3/4}	död 1827 d. 12 Junii	
Son Anders	1828 ^{3/4}		
Dottr. Gunilla	1830 ^{3/4}	död 1830 d. 2 Sept.	
Son Anders	1832 ^{3/4}		

Barnen växte upp och försvann från hemmet i unga år, då de tog tjänst som pigor och drängar. Carl Gustaf verkar dock vara lite stökig, då även han döms för en stöld på 1850-talet. Han gör dessutom en ung kvinna gravid, och hon föder den 2/1 1869 en son som får namnet Carl Johan. Carl Haydens hustru Margareta Andersdotter dör 1860 av en "växt i underlivet". Sonen Carl Gustaf flyttade aldrig hemifrån, utan dör där 58 år gammal av slag. Carl Hayden bor ensam kvar och tar sig en hushållerska. Han dör 1888 vid närmare 95 års ålder.

När jag forskade på Carl Hayden slog det mig, som så många gånger förr, att det blir för mycket fokus på de män som begår brotten och att deras fruar och barn blir osynliggjorda. Livet var för de allra flesta oerhört slitsamt ändå, men med en dömd make och de konsekvenser som följde med förlorat förtroende hos de kringboende och den makt socknens bemedlade besatt, så är det svårt att föreställa sig vilken kamp det var att få fram mat på bordet till sina barn, hålla dem varma och klädda, samtidigt som ett nytt liv växte i den utmärklade kvinnans kropp. Carl Hayden var säkert inte mindre moraliskt lagd än många andra, men ett felaktigt taget beslut förändrade hans och familjens förutsättningar till att skapa sig ett dragligt liv.

Eric Nilsson i Hälsingtuna - Spösliten och satt på fästning

- maj 04, 2022

Bertil Sundin i Gnarp bad mig titta lite närmare på en man som var spårlöst försvunnen i arkiven. Sådana fall tar jag gärna på mig, allra helst om det visar sig vara en person som jag kan söka efter i de snåriga fängelsearkiven...

Han hette Eric Nilsson och var en ung man som 1808 flyttade till Gnarp från Järna i Dalarna, där han 1790 föddes som enda barnet till Nils Ersson och Karin Nilsson. Modern dog 1807 av "vattusot och moderpassion". Vattusot var då en benämning på sjuklig vätskeansamling i kroppen och moderpassion var en omskrivning för hysteri, vilket den dåtida läkar-vetenskapen tolkade som ett sjukdomstillstånd orsakat i livmodern vid utebliven graviditet.

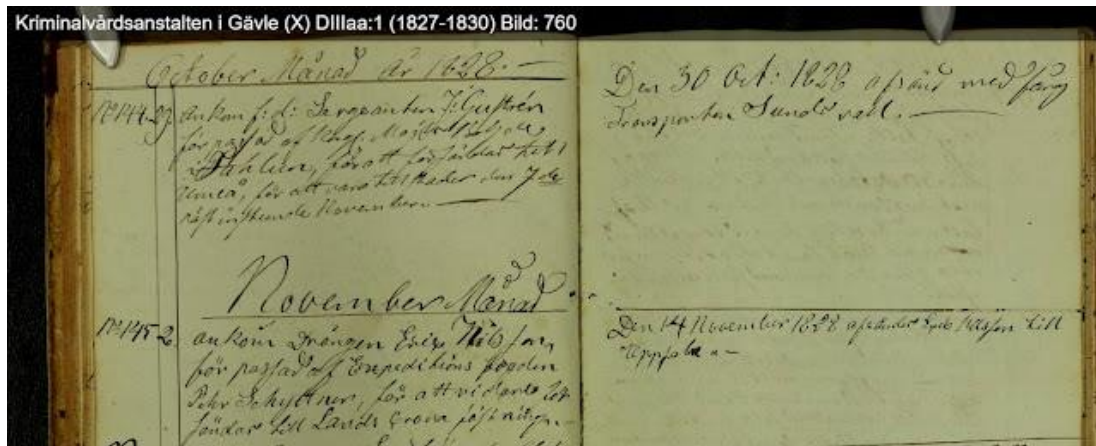
Moderns död var troligtvis orsaken till att han lämnade föräldrahemmet. Eric fick arbete som dräng i Ängby. Men bara två år senare, 1810, döms han för tjuvnad och i husförhörslängden står noterat att han dömdes till 13 par spö. Trots detta stigma, som dömd brottsling, hittar han kärleken i Sigrid Nilsson och de gifter sig 1814 och blir torpare. Äktenskapet förblir barnlöst och Sigrid dör 1823 vid 40 års ålder av inflammatorisk feber. Eric Nilsson stannar kvar i fyra år, men flyttar sen vidare till Hälsingtuna där han får arbete som dräng hos självaste Landsfiskalen och vice Häradshövdingen Olof Bollin. Möjligen såg han mellan fingrarna att Erik var tidigare straffad. Man kan fela, men sen bättra sig. Dessvärre hade Eric inte lärt sin läxa, då vi i husförhörslängden kan läsa att han året efter döms för en stöld och straffas med hela 40 par spö, vilket var ett maximumstraff och sedan 2 år på fästning.

Landskrona fästning

Han sändes till Landskrona fästning, Citadellet också kallat, och dit det var väldigt många mil. På vägen blev det många stopp och han inkvarterades då på varje länsfängelse som passerades. Det var landshövdingen och dess landskansli som ansvarade för fångtransporterna och de tog bara

kostnaderna för det egna länet. Så första stopp blev i Gävle, där vi hittar honom inskriven i fångrullan den 2 november 1828. Här i det eländiga och trånga gamla slottshäktet får han vänta ända till den 14 november innan transporten med häst och vagn gick vidare till Uppsala slott, där det länets fängelse var inrymt.

"2 nov. Ankom Drängen Eric Nilsson förpassad af Expeditionsfogden Pehr Schyttner för att vidare försändas till Landskrona fästning. Den 14 november 1828 afsändes Eric Nilsson till Uppsala".

Först på julafton kommer han fram till Landskrona och skrivs då in i fångrullan. Trots att den nyligen inrättade "Styrelsen över fängelser och arbetsinrättningar i riket" året innan beslutat att endast livstidsdömda skulle placeras på Citadellet, skickades ändå dem med kortare strafftider dit. Inte så märkligt egentligen, då man kan se att befolkningstillväxten och de allt svårare förutsättningarna för de egendomslösa att överleva på landsbygden blev helt övermäktigt för landets myndigheter. Det fanns helt enkelt inte tillräckligt med platser. Det är först på 1840-talet som det beslutas att det ska byggas cellfängelser som var tänkta att ersätta de gamla fästningarna - vilket skedde succesivt först under 1800-talets andra hälft.

ArkivDigital: Landskrona fängelse (M) Öt9 (1826-1828) Bild: 3230

År	Dag	Namn	Ålder	Orsak till fängelse	År	Dag	Namn	Ålder	Orsak till fängelse
1828	11	Eric Nilsson	24	Stöld	1828	11	Eric Nilsson	24	Stöld
	19	Stöld				19	Stöld		
	26	Stöld				26	Stöld		
	27	Stöld				27	Stöld		
	29	Stöld				29	Stöld		
	30	Stöld				30	Stöld		

"Dec 24 Eric Nilsson, Stöld, Sanna Härads Tings Rätt. 2 år"

Hur många fästningsfångar som hölls inlåsta på Citadellet under dessa år är svårt att veta, då det saknas statistik. Men minst ett hundratal bör det ha varit. De var inträngda i trånga logement med bristfällig ventilation och stor misär. Sjukdomar spreds och dödligheten var hög. Jag har studerat dödböckerna för flera fästningar och kan konstatera att det också förekom självmord bland de fångar som visste att de aldrig skulle kunna komma därifrån. De kastade sig utför de höga stenmurarna eller dränkte sig i vallgravarna.

Eric Nilsson försökte kanske ändå hålla modet uppe, med sina två år. Men det gick inte att hitta honom i rullorna efter inskrivningen, då material är bristfälligt bevarat. Han var spårlöst försvunnen. Men efter mycket letande fram och tillbaka i arkiven så fann jag honom noterad i en fånglista år 1830. Jag visste att han borde ha släppts den 24 december det året, med tanke på att det då på dagen gått exakt 2 år. Men så blev det inte. Han dog samma dag han skulle frigges.

Landskrona fängelse (M) ÖI:10 (1829-1831) Bild: 2100

Nov 17	Willehelms Eriksson	Stad	Stänge, Gottha, Hof, Rätt	St.	
26	Carl Johansson	Stad	Stänge, Svan	St.	
28	Erik Nilsson	Stad	Stänge, Svan, Svan, Svan, Svan	St.	<u>Död den 25 dennes</u>
28	Carl Fred. Petersson	Stad	Stänge, Svan	St.	
30	Carl Fred. Berggren	Stad	Stänge, Svan, Hof, Rätt	St.	
30	Carl, Edv. Dahlholte	Stad	Stänge, Svan	St.	
12	Boni Mansson	Stad	Stänge, Svan	St.	
13	Carl Fred. Berggren	Stad	Stänge, Svan	St.	
15	Carl Fred. Berggren	Stad	Stänge, Svan	St.	
15	Jon. Andersson	Stad	Stänge, Svan, Hof, Rätt	St.	
15	Peter Strigga	Stad	Stänge, Svan	St.	
20	Anders Carlsson	Stad	Stänge, Svan, Hof, Rätt	St.	
27	Michael Öber	Stad	Stänge, Svan, Hof, Rätt	St.	

Till höger i fånglistan, med blå markering, går det på hans rad att se "Död den 25 dennes". Jag gick då vidare till Landskrona slottsförsamlings dödbok för att se om det stämde. Mycket riktigt, där fanns han också inskriven. Men då avliden med datumet 24 december.

Landskrona slottsförsamling (M) CI:1 (1778-1831) Bild: 660

Den 24:e Maji - Dödsfall i Swagkeh -

den 1de dag Arbetsfängens Anden Mattias
42 år gammal af Tvinsot och affördes till Lund.

November den 8de dag Arbetsfängens Carl Petersson
48 år gammal af varusot och affördes till Lund.

December den 24de dag Arbetsfängens Erik Nilsson
39 år gammal af tvinsot - jordfästis den 28^{de}
quintidus och affördes till Lund.

1831.

"December den 24:e. Arbetsfängens Erik Nilsson 39 år gammal af Tvinsot - jordfäst den 28:e och affördes till Lund."

Han dog av tvinsot, vilket var en odefinierbar sjukdom som enbart förklarade att personen dött av kraftig avmagring. Den bakomliggande orsaken till det får vi aldrig veta. Men jag reagerade på att han och många av de andra döda fångarna avfördes till Lund. Men det betydde att de aldrig begravdes, utan sändes till "Anatomiesalen" vid Lunds universitet, där de obducerades av läkarstudenter som gjorde anatomiska studier på dem. Vilka av fångarna som sen begravdes eller att deras kranier och skelett lades i kartonger för framtida studier går inte att veta.

2015 var jag och Desiree Kjellberg för museets räkning ner på ett möte med Statens Fastighetsverk på Citadellet och efter mötet gick vi och satte oss på en soffa, placerad uppe på en av befästningsvallarna. Det är därifrån en vidunderlig utsikt ut över sundet och med både Danmark och Ven i fjärran. Känslan av att vara nära kontinenten var högst påtaglig och vi njöt av allt det vackra och de varma vindarna. Men tankarna trängde sig på om alla dem som suttit inspärrade och som utsiktslöst måste ha haft drömmar om ett framtida drägligare och friare liv.

Eric Nilsson var en av alla dessa människor som det inte gick bra för. Men genom att synliggöra honom här har han förhoppningsvis inte levt alldeles förgäves. Jag hittade honom också i Sveriges Dödbok 8.0 med felaktigt födelseår och utan några noteringar om var han var född eller var han hade dött. Det är nu rättat.

Kulturting i Bollnäs lördag 21 maj

- [maj 19, 2022](#)

På lördag den 21 maj medverkar vi i Bollnäs på Kulturtingets mäs­sa med projekt Skuggsidor. Då står vi på plats och marknadsför projektet, samtidigt som vi efterlyser besökarnas berättelser. Passa på och kom och ställ frågor om hur dömda kan hittas i arkiven, och hur och varför straffen var utformade som de var.

Även om du inte är anmäld till Kulturtinget går det att besöka mässdelen i Kulturkvarteret. Välkommen till vårt mässbord, där du möter antikvarie Katarina Kallings under hela dagen.

Läs mer om [projekt Skuggsidor här!](#)

Ljust och mörkt kulturarv i Långhed, Alfta

- juni 09, 2022

Strax norr om Alfta längs "Stora Hälsingegårdars väg" ligger byn Långhed som har två Hälsingegårdar, Pallars och Jon-Lars, med på UNESCO:s världsarvslista. Långt många fler praktfulla gårdar finns i byn och de skapar tillsammans ett unikt och viktigt kulturarv. I Långhed pågår nu ett kulturarvsprojekt, i regi av Långheds bygdegårdsförening, som bland mycket annat syftar till att skapa promenadstråk med stopp på flera ställen där skyltar ska informera om platsen, personer och intressanta händelser. QR-koder ska där också kunna leda till ljudberättelser och filmer. Projektledaren heter Lennart Holm och han välkomnade mig upp till Långhed, dit jag var i onsdags den 8 juni.

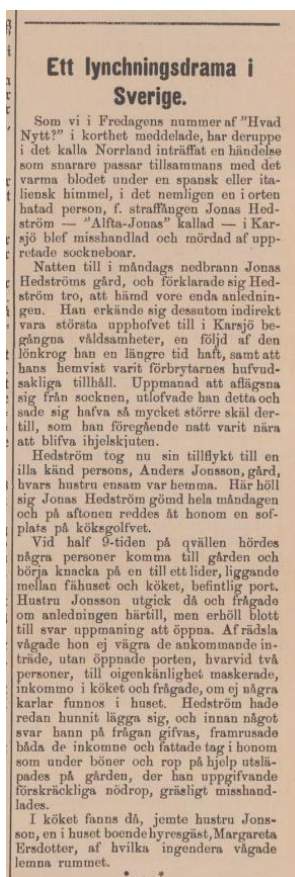
Långheds bygdegårdsförening driver sin verksamhet i det gamla Godtemplarhuset Fortunatas som stod färdigbyggt 1903. Här kan man äta en mycket god sopplunch som serveras med nybakt bröd från de egna bakugnarna hela sommaren på onsdagar och lördagar 11–14.

Lennart Holm har bett mig att leta efter berättelser från Hälsinglands skuggsidor och om det finns händelser som kan knytas till just Långhed. Jag har redan börjat forska i kyrkoböckerna och dess husförhörlängder, och jag har hittat ett och annat spännande, trots att en sådan välbärgad by inte hade så många problematiska sockenbor. Det var nog betydligt vanligare att de själva drabbades av stölder från utifrån komna personer. Dessa hittar jag ju inte i husförhörlängderna utan i rättegångsprotokoll, vilket är ett mycket tidsomfattande arbete om man inte vet vad man letar efter. Men Kungliga bibliotekets digitaliserade tidningar kommer att bli en ovärderlig hjälp framöver, för att lättare kunna hitta just de utifrån komna brottslingarna.

Men jag har hittat en familj i Långhed som hade stora problem. Det startar med soldaten nr 80 i Alfta kompani, Olof Hedström, som 1839 förlorar sin hustru Kerstin Ersdotter som dör i nervfeber 26 år gammal. Han gifter då snabbt om sig med Brita Jansdotter, som får ta hand om barnen från det första äktenskapet och sen kommer ytterligare ett stort antal barn fram till 1855, då den yngste sonen Karl föds. I husförhörlängden står noterat att de fått fattigvårdsunderstöd för några av barnen, men också att makarna 1848 ställts inför kyrkorådet där de förmanats till bättring, då det "råder oenighet i äktenskapet och det förekommit otillbörlig behandling av barnen". 1853 beviljas Olof Hedström avsked som soldat pga permanent skada i ena foten. 1857 får han flyttintyg för att utvandra till Amerika, men kommer inte längre än till Göteborg där han uppehåller sig fram till 1859 då han återvänder hem.

Under tiden har de äldsta barnen börjat flytta ut och de yngre börjat göra sig mer och mer noterbara i husförhörlängderna. Den äldre brodern Olof Olsson, född 1840 och som kallar sig Brodin, döms 1868, 1873, 1875, 1878 och 1885 för våld mot polisbetjäning och sitter av sina straff på Länsfängelset i Gävle. Här dör han 1885 i fängelset och hans kropp sänds till Anatomiska institutionen i Uppsala.

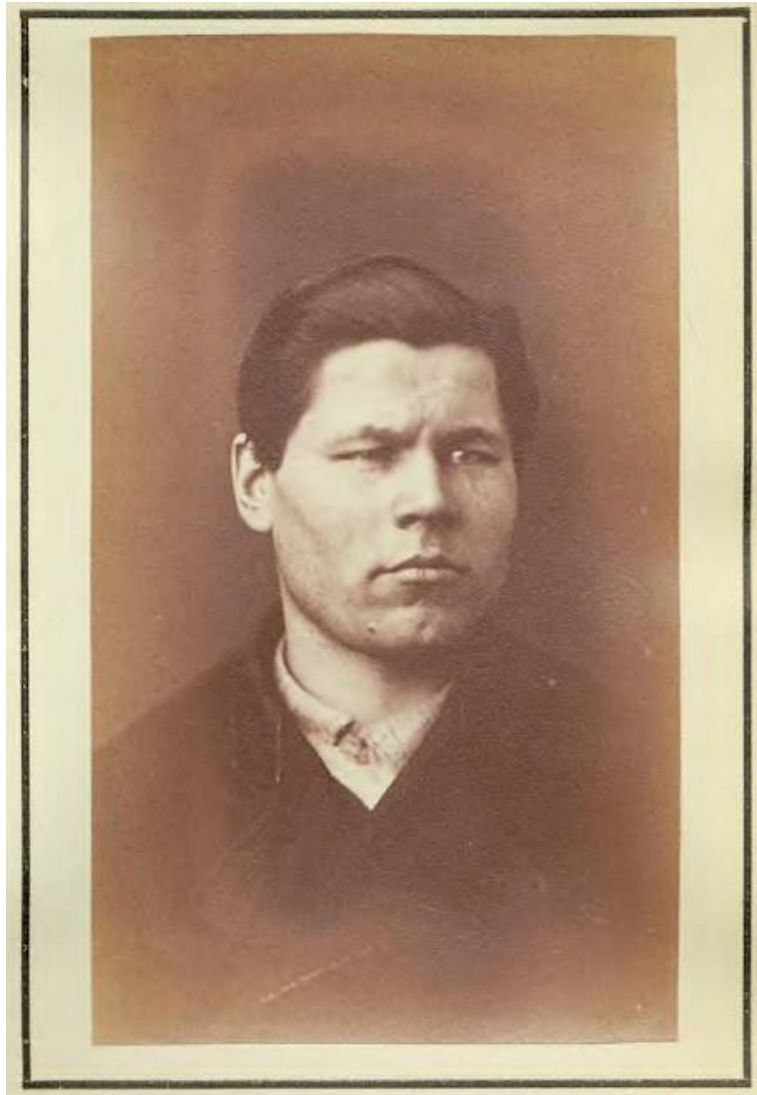
Brodern Jonas Olsson Hedström, född 1844 gick i broderns fotspår och begår ett stort antal brott, men slutar sina dagar i Karsjö, Järvsö 1889 på ett rysligt vis. Flera av landets tidningar beskrev mer eller mindre ingående om vad som hände denne "Alfta-Jonas".

Notis i "Hvad Nytt" 1889-11-12

Den yngsta Karl, född 1855, gick också han samma väg som sina äldre bröder. Så pass flitigt noterad i fångrullorna att hans historik inte får plats i detta blogginlägg. Inbrott, stölder och våldsamheter blev han dömd för och straffen satt han av bland annat på Långholmen, här på fängelset i Gävle, men också i Karlstad.

När han skulle frigges från Långholmen 1889 blev han fotograferad. Detta blir vi som forskar i fängelsearkiven extra tacksamma för, då dessa personer träder fram ur historiens skuggor på ett helt annat vis än om vi bara har deras namn. Om Karl, "Alfta-Kalle" kallad, blir det ytterligare ett blogginlägg om framöver. Håll utkik!

Karl Olsson Hedström.

Källa: Riksarkivet, Digitala forskarsalen "Frigivna straffarbetsfångar".

De osynliggjorda kvinnorna

- juni 15, 2022

Unga män, medelålders män, gamla män, förslagna, förföriska och försupna män. Jag hittar dem i de historiska arkiven och de tar stor plats oavsett klass, etnicitet och social tillhörighet. Så stor plats att de skymmer bilden av kvinnorna som finns där också. Då jag forskar på brott och straff så är det männen som det blir fokus på, då det är de som begår merparten av alla brott.

I det senaste blogginlägget om familjen Hedströms i byn Långhed i Alfta, där jag hittade en notering av prästen i husförhörslängden om att det rådde "oenighet mellan makarna och otillbörlig behandling av barnen" så går det inte att göra någon vidare tolkning av det. Vad var de oeniga om? Bråkade de båda två med barnen, slog de dem, var de båda alkoholiserade och köpte brännvin för de få slantar som kom in? Fick barnen någon kärleksfull fostran överhuvudtaget? Arkiven tiger.

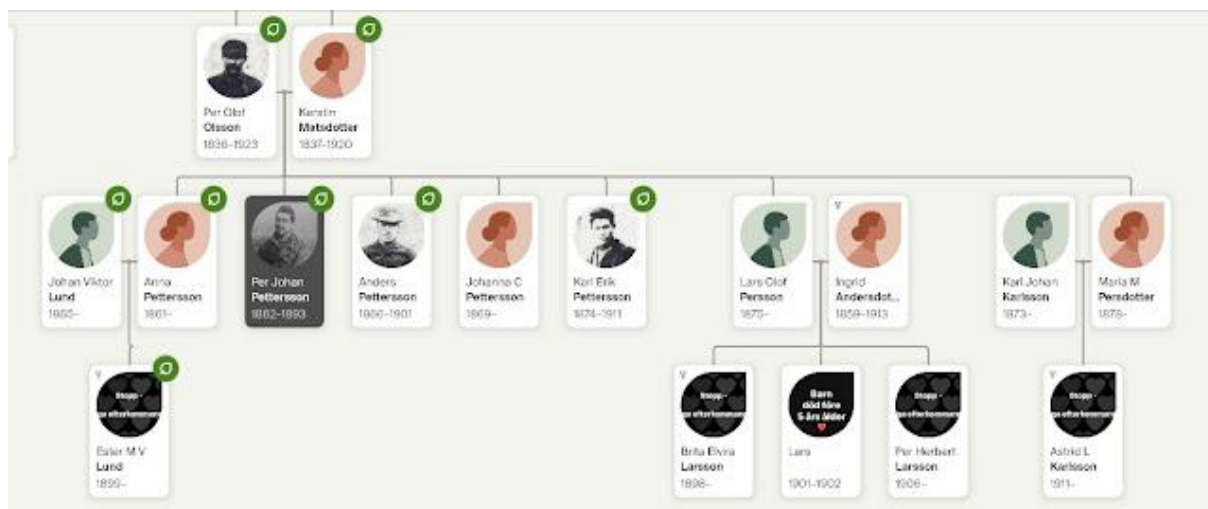
Men allt för ofta ser man att kvinnorna och barnen blir oerhört lidande av de handlingar männen begår. I både kyrkböcker och fångrullor hittar jag dock kvinnor dömda för stölder, eller att de gömt tjuvgods. De flesta av dem är gifta, men under mycket fattiga omständigheter. Ofta var de soldathustrur. Det brott kvinnor historiskt begick vid sidan om stöld pga nöd var barnamord. Det var vanligtvis de ogifta kvinnorna som valde att begå dessa fasansfulla mord. Kan man tolka dem som galna, hårdhärtade och kallsinniga mörderskor? Eller går det att se hur dessa kvinnors strukturella underordning i ett patriarkalt samhälle också gjorde dem till brottsoffer, då det inte fanns så många andra utvägar att välja på vid en graviditet. Barn skulle födas inom äktenskapet, annars blev de "oäkta" och modern som i "lättja" släppt en man nära sig, blev ett stigma för alla runt omkring henne. Det är inte utan att man stundtals blir rasande över hur det varit och många gånger fortfarande är för kvinnor både här i Sverige och i världen. Vi pratar om att det finns en hederskultur hos "andra", men är den verkligen utrotad i Sverige?

Carin Olsdotter i cell 35 på Gävleborgs länsfängelse, år 1847. Inkommer höggravid och med sin "oäkta" son Petrus. Föder dottern Maria Eleonora i cellen. Döms för stöld av mat och fylleri, till böter som omvandlas till 28 dygn på vatten och bröd. Barnen tas då ifrån henne och lämnas i annans vårdnad.

Ogifta kvinnor med barn hade oerhört svårt att hitta försörjning. Var skulle barnen vara under tiden och arbetstiderna var knappast 8 tim/dag och lediga helger. Lönerna för kvinnor var dessutom satta utifrån att mannen skulle försörja dem. Inte så märkligt då att många av dem tvingades in i prostitution. Om de inte var registrerade som "lagliga horor" riskerade de att fängslas för lösdriveri och sattes då på spinnhuset på Långholmen eller i Norrköping. Senare Citadellet i Landskrona.

På fängelset här i Gävle avrättas Per Johan Pettersson 1893, för anstiftan till dubbelt polismord. Hans båda bröder slutar sina dagar på Centralfängelset på Långholmen. Hans fader som också dömts till fängelse, återkommer till hemmet efter 1 år. Detta brott har det skrivits mycket om, men vi har aldrig nämnt Per Johans mor eller systrar som tvingades leva tillsammans med sina utåtagerande och supande bröder. De blev ensamma kvar att välkomna sin make och pappa hem igen. Hur mycket fick de inte lida? Jag har tittat på hur det gick för familjen efter avrättningen. Varför jag gjorde denna "släktforskning" på dem beror på att jag ville söka efter någon nu levande, för att höra hur man talat om "Mossbo-mördarna" i släkten. Tre systrar och en bror fanns kvar. Två av systrarna gifte sig och fick varsin dotter. De i sin tur fick inga barn. En syster förblev ogift, och födde inga barn. Den yngsta brodern till Per Johan gifte sig också. Tre barn blev det, varav två dog unga och den tredje födde inga barn. Släkten dog med andra ord ut helt. Så historien tiger också här om kvinnorna bakom dessa män.

Släkträd över familjen Petterssons i Mossbo, Alfta.

I fångrullorna hittar jag män som förgripit sig på sina döttrar. De blir gravida och döms för blodskam. Som kvinnor får de ett hårt, men ändå något lindrigare, straff än sina fäder. Men att sättas i häktet som nybliven mor tillsammans med sitt barn och sedan dömas till böter som omvandlades till vatten och bröd var hårt. Efter utståndet straff skulle de ställas inför hela församlingen i kyrkan och genomgå den uppenbara kyrkoplikten och ångra sina synder.

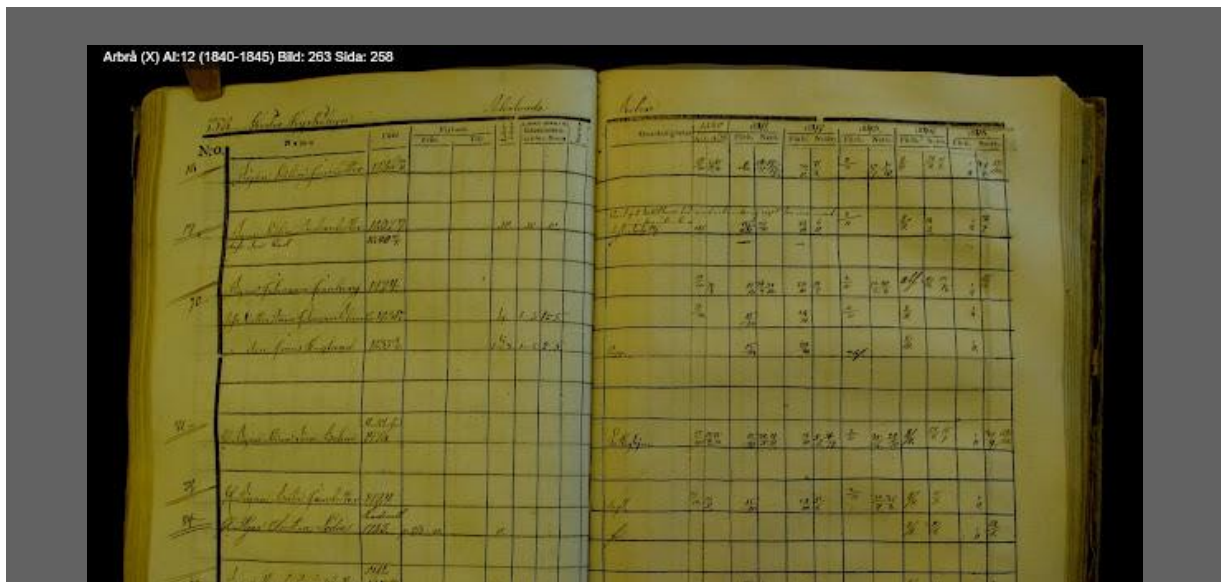
På SVT går nu en ny historisk dokumentär om historiska brott vid namn "Skrik från förr". I första avsnittet får vi följa Sara Lund från Bjart/Gunnarsbo i Ljusdal som mördar sin svärmor med arsenik. Hon träffar sen en annan man som hon inleder ett hemligt förhållande med. Han är gift, men lovar att de ska rymma ifrån bygden bara det ordnar sig med deras äkta hälfter. Hon mördar då sin försupne make med att lägga krossat glas i hans gröt. I programmet ställer man rättmätigt frågan om det inte kunde ha varit så att hon blivit tubbad av den otrogna mannen att begå brottet? Hon blev dömd till döden, men det omvandlades till livstids fängelse. Kunglig majt. benådar henne sedan efter 25 år i fängelse, vilket sker på inrådan från Kungliga Fångvårdsstyrelsen som ansåg det som förmildrande att hon haft en svår uppväxt med en försupen far som var hotfull mot sin hustru och

barn, samt att Sara bodde i Hälsingland som var laglöst land på den här tiden. Hon förstod alltså inte bättre och var präglad av de omständigheter hon vuxit upp med.

Skrik från förr, avsnitt 1 om Sara Lund.

Ett sista exempel på osynliggjorda kvinnor och orsaker till deras brottslighet är fallet med mor och dotter Anna och Gölin Dahlman från Arbrå, som båda inkommer 1834 på slottshäktet i Gävle misstänkta för barnmord. Gölin har den 7 april 1834 fött ett barn. Men Gölins mor änkan Anna tar livet av den helt nyfödda sonen och bränner liket i en eldstad. Hon döms till döden och ska mista högra handen, halshuggas och sedan brännas på bål. Men detta lindras till 3 år på tukthus. Dottern Gölin får pga grov förseelse samma straff och de båda sänds till Norrmalms fängelse för kvinnor i Stockholm. Efter utståndet straff flyttar Gölin åter till Arbrå, men modern vågar sig inte tillbaka utan dör något senare i Lena socken i Uppland. Gölin hittar jag i husförhörlängden under 1840-talet. Hon är ogift och har fött en son 1840. Under noteringar står att hon är mindre vetande. Detta säger en hel del och jag ser än en gång en kvinna som utnyttjats. Varför modern Anna tog till en sådan drastisk åtgärd med det tidigare barnet får kanske här också sin förklaring.

Mordet i Iste 1882

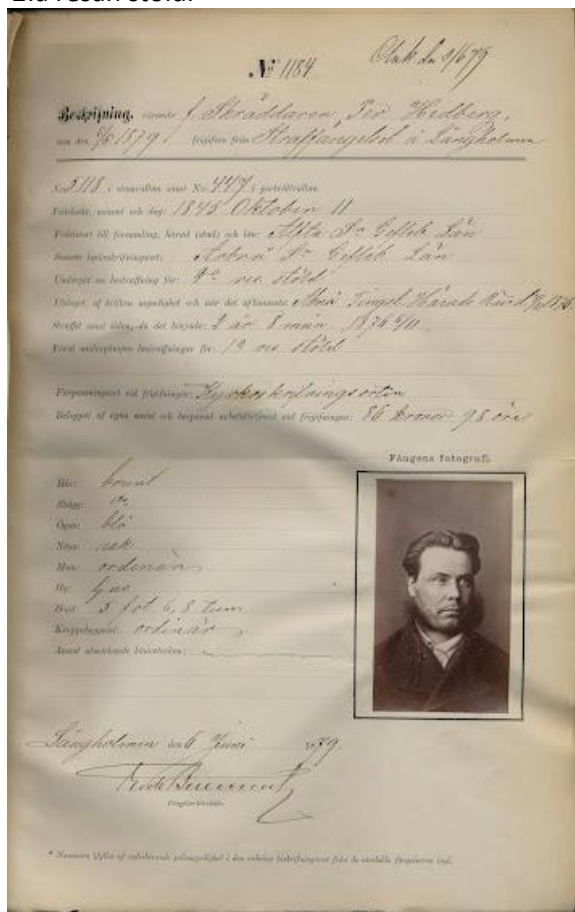
- januari 31, 2022

-Min farfars farfars bror försvann spårlöst 1882 och hittades mördad först 1887.

Emma Hedberg Sehlberg.

Detta hade Emma hittat i sin släktforskning och hon började nysta i denna mordhistoria, men hörde av sig till oss och frågade om vi kunde få fram mer om fallet. Mannen hon ville veta mer om var skräddarlärlingen Per Hedberg, född i Alfta 1845. Han hade vuxit upp under fattiga omständigheter och kommit i klammeri med rättvisan flera gånger.

Förutom att spåra honom i fångrullorna för både Hudiksvalls kronohäkte och länsfängelset i Gävle, hittade jag också ett fotografi på honom taget vid frigivningen från Långholmen 1879, där han suttit två år och tre månader för 2:a resan stöld.

Per Hedberg fotograferad inför frigivningen 1879.

ArkivDigital: Centralfängelset Långholmen (A, AB) D1111a:4 (1879) Bild: 560

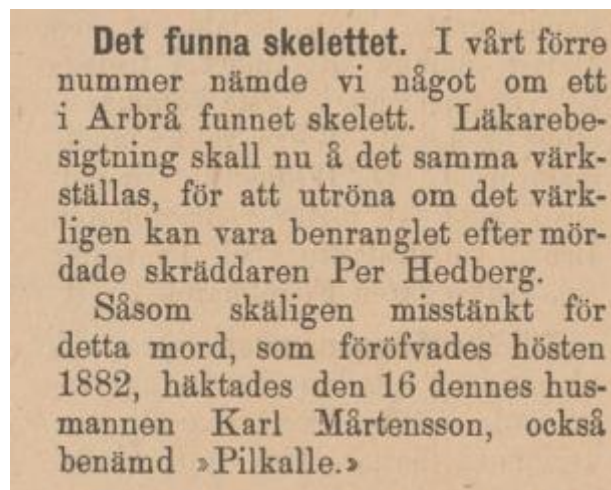
Orsaken till detta straff var att han och svågern Lars Persson begått en bankstöld i Arbrå i oktober 1876, där de burit med sig en kassakista och sedan släpat ner till älven. Där stal de en båt och rodde i väg med sitt stöldgods. Spåren ledde snabbt till misstankar om att de var de skyldiga. De häktades och sändes först till Kronohäktet i Hudiksvall och sedan vidare till Länsfängelset i Gävle. Efter Per Hedbergs vittnesmål kunde de båda dömas för stölden. Per kom lindrigare undan med sina drygt två

år, då "Kruta-Lasse", som Lars Persson kallades för, dömdes till 5 år och det också att verkställas på Långholmen.

Kruta-Lasse frigavs den 6 oktober 1882 och bara några veckor senare försvann Per Hedberg spårlöst från Hov i Vallsta, Arbrå. Han hade sagt till sin hustru att han skulle besöka Pil Karl Mårtensson i Iste, vilket också bekräftades av honom. Men han hävdade att Per Hedberg sedan begivit sig därifrån. Pil-Karl och Per kände varandra sedan tidigare, och de hade också suttit samtidigt på Långholmen. Pil-Karl dock för andra stölder.

Det kom att dröja fem år innan gåtan åtminstone delvis kunde lösas, då en kropp hittades nedgrävd i just Iste utanför Vallsta. Endast skelettet återstod, men det stod ganska snabbt klart att det var Per Hedberg man hittat. Men någon dödsorsak, annat än att han tagits av daga, gick inte att fastslå.

Vem var den skyldige? Det fanns två misstänkta, men det blev Pil Karl Mårtensson som häktades och han nämndes sedan med namn som en mördare i många av landets tidningar. Men häradsrätten kunde i brist på bevis inte döma honom för mordet och han frigavs från Länsfängelset i Gävle. Längre än så kommer vi inte lösningen i denna mordgåta.

Det funna skelettet. I vårt förre nummer nämde vi något om ett i Arbrå funnet skelett. Läkarebesigtning skall nu å det samma verkställas, för att utröna om det verkligen kan vara benranglet efter mördade skraddaren Per Hedberg. Såligen skäligen misstänkt för detta mord, som föröfvades hösten 1882, häktades den 16 dennes husmannen Karl Mårtensson, också benämnd »Pilkalle.»

Notis i tidningen Framtiden 1887-09-24

Källa: KB:s digitaliserade tidningar.

En utförligare artikel om Hedbergs försvinnande och de misstankar som fanns om vilka som var skyldiga till detta, går att läsa i Sydsvenska Dagbladet Snällposten 1882-11-23

— Försvunnen eller mördad. Om en försvunnen skräddare Hedberg i Hof, Arbrå socken, skrives till Norrlandsposten: Måndagen den 30 Oktober bortgick Hedberg från sitt hem utan att vidare låta höra af sig. Och då härigenom hans hustru och hemmavarande son jemte grannarne funno hans bortovaro mer än vanligt långvarig — ty Hedberg hade för sed att understundom gå bort ifrån hemmet utan att uppgifva, hvartän han ämnade sig — anmäldes förhållandet den 11 November hos kronoläsmannen. Vid hållet polisundersökning utröntes: att Hedberg den 30 Oktober på aftonen sagt sig skola gå till Vallsta station med ett bref samt att han derifrån ämnade sig till en uppgifven hemmansägare i Vallsta; att Hedberg samma eftermiddag eller afton icke varit å någotdera stället; att hans ekstock funnits dagen derpå uppdragen på andra sidan elfven å Ångstranden; att han derifrån sannolikt begifvit sig till husmannen Karl Mårtensson i Iste. Hos denne senare fortsattes efterspanandet, dervid Karl Mårtensson erkände, att Hedberg den 30 Oktober kommit till hans hem i Iste kl. ungefär half 8 på aftonen s. m. t. att han på Hedbergs begäran rott denne öfver till andra sidan sjön till husmannen Lars Perssons (»Kruta-Lasse») bostad; att Mårtensson fått af H. låna 65 kronor, hvilket han likväl före polisundersökningen helt och hållet förnekat inför Hedbergs hustru och andra, men hvarom han dock före undersökningen öfverbevisats, derigenom att Hedberg kort före sitt försvinnande lånat en sedel å 50 kronor, hvilken Karl Mårtensson vexlat i en handlabod, och hvilken långifvaren igenkände såsom den samma, hvilken Hedberg lånat; att Karl Mårtensson, sedan Hedberg satts i land vid »Kruta-Lasses» hem, genast rott tillbaka till sitt hem och lagt sig att sova.

Då alla liknelser tydde derpå, att ett mord här begåtts, sammankallades den 13 November genom budkafvel mellan 40 och 50 man från Iste och Bogårdens byar för att dels dragga i Iste-sjön, dels undersöka den närbelägna skogs-trakten. Men allt sökande var förgäfvets, och Hedbergs försvinnande kvarstår som en gåta. Mot Karl Mårtensson, som förut är straffad för andra resan stöld och dessutom åtakilliga gånger stått tilltalad, förekommo så bindande omständigheter, att fråga om hans inmanande i hakte uppstod, men då den antagligen mördade icke igenfunnits, och det sålunda icke är bevisadt, att ett mord här föreligger, kunde en sådan åtgärd icke vidtagas.

Såsom en ganska betecknande omständighet må nämnas, att den nu försvunne Hedberg deltog i den stöld som år 1876 föröfvades i Helsingbankens afdelningskontor i Arbrå och hvarför han efter eget erkännande dömdes till omkring 2 års straffarbete, då deremot hans medhjelpare vid samma tillfälle, husmannen Lars Persson i Iste (»Kruta-Lasse»), emot sitt enständiga nekaade dömdes på grund af vittnen samt Hedbergs upplysande erkännande att un-

dergå 5 års straffarbete. Med denna dom förklarade sig Lars Persson icke blott missnöjd så till vida, att han, ehuru förgäfvets, vädjade till högre instanser, utan han hotade äfven, att han på lämpligt sätt skulle komma ihåg Per Hedberg, när han — Lars Persson — en gång hade uttjänat sitt straff. — Lars Persson hemkom efter utståndet fängelsestraff förliden Augusti månad — Samma afton Hedberg försvann, lär Lars Persson vid 11-tiden på qvällen hafva kommit till Järfös hotell och der tillbringat natten och vill derigenom bevisa sitt alibi. Hedbergs försvinnande har väckt ett allmänt och högst obehagligt uppteende.

[KB: Direktlänk till helsidan i tidningen.](#)

Husförhör - Kulturarrangemang i Alfta den 18 juni

- juni 15, 2022

På Sveriges Fängelsemuseum kan vi med skäl hävda att Alfta är överrepresenterat, då vi har många dömda därifrån i våra utställningar. Så på lördag den 18 juni, när vi finns med i Alfta under Husförhör, så är det nästan som att komma hem!

Under dagen står jag, Katarina Kallings, och efterlyser berättelser, hörsägnar, minnen och kanske en och annan skröna från Hälsinglands skuggsidor. Behöver du tips och råd om hur du kommer vidare i din släktforskning så hjälper jag till om hur de dömda kan hittas i arkiven. Så kom, säg hej och prata med mig!

Välkommen till en kulturhistorisk byfestival i Alfta.

Välkommen till den stora kulturhistoriska byfestivalen i Alfta – Husförhör i Alfta. Festivalen är ett tillfälle där vi "förhör" husen om både dess byggnadshistoria och om vilka människor som bott i dem.

I hembygdshuset medverkar under dagen flera museer och föreningar med berättelser från bygden och information kring sina verksamheter.

Här kan du träffa representanter från bland annat Läns museet Gävleborg, Fängelsemuseet, Hälsinglands museum, Arkiv Gävleborg och Alfta hembygdsförening.

Vid kyrkan visas olika hantverk, bland annat textilier med kyrklig koppling. På hälsingegårdarna Hans-Ers, Per-Ols och Ol-Mårs ges visningar och på Ol-Anders hålls mat- och hantverksmarknad, ordnas lekar, musik och här finns också fika till försäljning.

Under dagen finns möjlighet att träffa både byggnadsantikvarier och arkeologer som berättar om sina jobb och ger kostnadsfri rådgivning.

-Farmor var "Hälsingeskräckens" dotter

- juni 20, 2022

Efter vår efterlysning av berättelser från Hälsinglands skuggsidor har vi fått in en helt fantastiskt fin och gripande berättelse från Carina Arvidsson, barnbarnsbarn till Nils Fredrik Åkerberg. Hon berättar här med egna ord.

Alla visste att Signe var adopterad från Hälsingland men ingen visste varför. Hon hade kommit till bygden som femåring och gift sig som 19-åring. Hon och Oskar fick 17 barn och hon var känd i hela Skattkärr för sin vänlighet och generositet. Ingen anade hur Signes första år i livet varit.

Det skulle gå över 40 år efter hennes död innan vi lärde känna hennes bakgrund.

År 2014 var vi några kusiner som släktforskade lite grann och efter att ha fått fram Signes biologiska föräldrar var det någon som Googlade på pappans namn Nils Fredrik Åkerberg och fick fram att det gjorts en bok om honom och att han varit dömd för dubbelmord. Hon som skrivit boken är en avlägsen släkting som heter Louise Sjöbäck. Hon hade, till skillnad mot oss, hört om sin släkting Nils Fredrik under sin uppväxt, forskat runt hans historia och slutligen gjort en bok om honom.

Vi kontaktade henne och beställde hennes bok. Vi var även några kusiner som tillsammans med henne åkte upp till Järvsö och besökte farmor Signes födelseby. Vi besökte även det ställe dubbelmordet hennes far blev dömd för hade skett.

Men vi tar det ifrån början...

Länsmannens son begår brott

Historien börjar på släktgården Prans i Roteberg nära Edsbyn, Ovanåkers socken, Hälsingland.

Signes farfars far hette (Udds) Olof Nilsson Säll (1799–1878) och var husman (torpare). Hans fru hette Ella Olsdotter (1797–1873). De fick bland andra en son som döptes till Olof Åkerberg, Signes farfar.

Olof Åkerberg (1822–1861) blev fanjunkare och länsman över Ovanåker och Voxna socknar. Han var gift med Anna Ersdotter (1820–1895) som var född och uppväxt på hemmanet Prans,

På denna gård hade slakten Åkerberg levt i många generationer (sedan Gustav Vasas dagar) men då Olof Åkerberg fick lungsot och dog vid 39 års ålder fick familjen flytta. Arvet bestod av en massa skulder.

År 1869 blir en av sönerna, Nils Fredrik Åkerberg 21 år, ertappad med att ha stulit kläder och pengar från släkt och grannar i Roteberg. Stölden skedde förmodligen i samband med att aktion skulle hållas på släktgården Prans efter att förmyndarna nekat en av Fredriks bröder att köpa gården.

Efter denna skamfulla händelse skötte sig Fredrik, jobbade och skaffade familj.

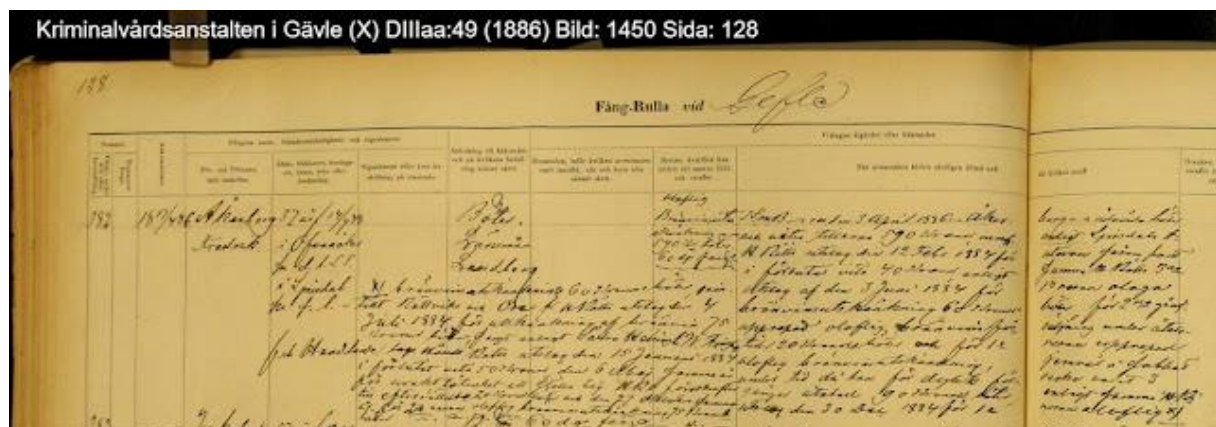
År 1881 gifter sig Nils Fredrik med Elisabeth Persdotter och de får tio barn varav tre dör som spädbarn. Det yngsta barnet som överlever är Signe, min farmor.

Paret livnär sig på jordbruk och en affärsrörelse. Förmodligen säljs en hel del hembränt till de rallare som drar genom bygden i samband med att järnvägen mellan Ljusdal och Hudiksvall byggs. Kundunderlaget försvinner då järnvägen är klar 1887 och då inte heller jordbruket bär sig ekonomiskt går affärsrörelsen i konkurs. Nu har även Nils Fredrik börjat att dricka av den sprit han framställer.

1886 blir Fredrik tagen av länsman för olovlig brännvinsförsäljning vilket leder till att han tvingas sälja hemmanet till sin svärfar för att slippa de dryga bötesbelopp han annars skulle ha fått som hemmansägare. Han sitter av summan som bötesfånge på länsfängelset i Gävle.

Nils Fredrik Åkerberg

Arkiv Digital

Då han kommer ut från fängelset tvingas familjen att flytta från Gryttjesbo (Ljusdal), som förmodligen såldes av Fredriks svärfar. Familjen flyttar till Tjernelund (Ljusdal). Här föds Signe. Här fanns inget jordbruk eller någon affär att livnära sig på så Fredrik bestämmer sig för att bli gårdfarihandlare- något som passade honom väl eftersom han var lockad av affärer och var atletiskt byggd, enligt Ljusdals tidning 6/1 1898:

"- långbent atlet, smidig, stark och vig, med en kropps-konstitution som skulle hedra en sportsman". Han ansågs också ha ett livligt uppträdande och en rask gång.

Det var under sina vandringar med varor som han kom åt att stjäla pengar, kläder och husgeråd i gårdarna längs vägen.

År 1892 döms han till två månaders fängelse för stöld och hamnar på Länsfängelset i Gävle igen. Efter sin frigivning dröjer det inte länge förrän han är tillbaka, dömd till åtta månaders fängelse.

År 1895 blir Fredrik återigen häktad för stöld men lyckades rymma från en fångvagn i rörelse och det är då han blir känd genom en artikel i Ljusdals tidning 26/3 1896. Han har åkt emellan Ljusdal och Bollnäs för rannsaking och att bli dömda för olika stölder men lyckas skruva loss ett ventilationshjul som han slår ner en fångvakt med på det rullande tåget och kastar sig ut någonstans mellan Holmsveden och Kilafors stationer. Han skadar ena foten och man hittade spår efter honom över en sjö nära Henninge.

Fredrik lyckas hålla sig fri i två år och kallar sig Wallström då han ofta vistas i någon av lönnkrogarna nära Järvsö. Han besöker hemmet för barnens skull då och då och Elisabeth blir gravid i oktober 1896 (med min farmor Signe som föds 13/7 1897).

Det är bla. på gården Hammar som Fredrik håller sig gömd men han tas tillfånga på apoteket på Stene gård i Järvsö nyårsafton 1898. Länsman Kjellbom hittar massor av tjuvgods på Hammargården.

Familjen splittras

Femtio år gammal hamnar nu Fredrik på Långholmen i Stockholm, dömd till tre år, tre månader och fyra dagar för både inbrott, stölder, våld mot fångvaktare och våldsamt motstånd vid häktning. Fem dagar efter faderns gripande skrivs fyra av hans barn in på fattighuset Bäckänge några mil väster om Ljusdal. Mamman Elisabeth vistas troligen i en av de celler som fanns för sinnessjuka på Bäckänge innan hon transporteras till Nyköpings hospital och senare, med diagnosen Dementia primaria, paranoidas (en variant av Alzheimer) vidare till "Asylen" i Uppsala.

De fyra barnen var Anna Christina 17 år, Gunnar 7 år, Karl 5 år och lilla Signe 6 månader. De övriga tre hamnade hos två mostrar i Ljusdal och en skomakare i Hudiksvall.

Åkerberg rymmer återigen och syns på bygden.

No 576

Beskrifning: *Stånstånens Nils Oskar Åkerberg*
 som den 18/8 1891 vapnet från Riksstyrelsen i Singsås

N:o 1739 i stamregistret med N:o 2267 i portretrollen.
 Födelseort, månad och dag: 1848 *Afslöv*
 Födelseort till församling, kyrka (stad) och län: *Afslöv, Sjöbo församling, län*
 Svanne kyrkobokföringsort: *Afslöv, Sjöbo församling*
 Undergår nu bestraffning för: *1. mord på bl. v. m. m.*
 Utlöpet, af hvilken sigtlighet och när det afslutats, *Sträng kyrka den 6 Dec 1891*
 Strängt samt tiden då det började: *3 år 6 månader 7/10 1891*
 Först underlyddes bestraffningen för: *1. mord på vild*

Fängelseort vid fängelsen: *Lånarholm*
 Belopp af egen medel och kooperativ arbetsförmåga vid fängelsen: *kr 17.00*
 Af arbetspremiären insamlade å postspärrkassan nr. 2: *1 118.00*

Fångens fotografi.

Wår: *nickbröst*
 Öfver: *8*
 Ögon: *blå*
 Näsa: *rak*
 Mun: *vetlig*
 Hår: *svart*
 Höjd: *1.74 m*
 Kroppbyggnad: *svärdsm.*
 Annat utmärkande kännetecken:

Singsås den 19 Aug 1901
Carl Olofsson
 Fängelseläkare

[Riksarkivet Friqivna straffarbetsfångar.](#)

Dubbelmorden

Tre veckor senare den 9 oktober sker det första dubbelmordet i Delsbo. Den 9 oktober 1901 hittas 68-åriga Ingrid Olsson mördad och maken J.O. Olsson slagen medvetlös, i sina sängar i en "undantagslägenheten". Knappt en vecka senare sker det ännu ett dubbelmord i Hälsingland. Ett äldre par i Arbrå, på gården Lill-Kurland, har mördats och blivit bestulna på pengar. Den mördade mannen, Lars Persson, är bankombud och förmedlar lån mot viss provision i betalning. Han förvarar stora summor kontanter i kassaskåpet.

Morden uppdagas då en man kommer till Lill-Kurland tidigt på morgonen 16 oktober för ett bankärende. Han upptäcker att det bolmar rök genom skorstenen och luftgluggarna och med hjälp av grannar får de upp den låsta dörren och kan dra ut makarna Persson. Det har anlagts två bränder inne i huset. Kropparna är huggna med både yxa och kniv. Ingen skyldig hittas till någon av de två dubbelmorden men Åkerberg, och hans eventuella "liga", blir genast misstänkta.

Jakten på Åkerberg

Länsmännen Kjellbom och Dalin sätter i gång en skallgångskedja efter Åkerberg. Pressen i Hälsingland spär på oron hos befolkningen med att Åkerberg, och hans påhittade "liga", kan slå till när som helst igen. Järnhandlarna säljer slut på sina revolver och oroliga posttjänstemän begär, men får avslag på, en ansökan om att få bära tjänstevapen. I Ljusdal anställs patrullerande nattvakter för att bevaka banker och butiker, medan ortens kommunalmän beslutar att gatubelysningen skall vara tänd hela nätterna igenom, till en kostnad av tio kronor per natt.

Tidningarna utnämner Offerberg och Pilagården till den farligaste platsen i hela Hälsingland och alla som vistats där anses ingå i ligan.

Länsmännens misslyckanden att hitta Åkerberg och hans liga följs nu av landets alla tidningar och landshövding Hugo Hamilton i Gävleborgs län bestämmer sig för att sätta in extra ordinära åtgärder. En belöning på 3000 kr till den som ser till att Åkerberg åker fast, oavsett om han blir dömd för mordet. En "Åkerbergsfeber" startar som gör att massor av lösryckta tips strömmar in.

Fredrik Åkerberg grips i december i Medelpad med hjälp av en uppmärksam befolkning. Han har en massa stöldgods i sin kappsäck och en hel del kontanter. Den dramatiskt lagda landsfiskalen C.F. Köhler låter Åkerberg fotograferas i olika slags förklädnader (pappmask, lösskägg, kvinnokläder mm) och sprider ryktet till pressen att Åkerberg är förklädningskonstens mästare som kan drapera sig i vilken utstyrelse som helst. Han försöker att få Åkerberg att göra skräckinjagande grimaser. Köhler sprider bilderna över landet tillsammans med uppmaningen att alla som sett denne man skall höra av sig till spaningsledningen.

Ett av de fotografier där Åkerberg ikläts ett lösskägg.

Åkerberg döms till döden

Rättegången mot Åkerberg varar i flera månader och han nekar hela tiden till att ha begått brotten. Vid några tillfällen får han träffa några av sina nio barn, förmodligen äldsta dottern Anna och den yngsta Signe, för att han eventuellt skall bryta ihop och erkänna.

Över 800 personer vill vittna, både den höga belöningssumman och en så kallad vittneslön lockar.

En man från "ligan", Spännar-Lars, erkänner att han blivit uppmanad att ljuga om Åkerbergs skuld. Häradsrätten väljer att inte tro på hans bekännelse utan anser att han nu ljuger om detta i stället. Järvsö häradsrätt dömer Åkerberg till döden för mordet på makarna i Lill-Kurland i juli 1902. Kolar-Ek döms av häradsrätten i Delsbo för mordet i Isbo. Men frikänns i nästa instans.

Domen ändras till livstids fängelse och Åkerberg anländer till Långholmen, 55 år gammal, i juni 1903 och får sitta i isoleringscell i tre år. Om de totalt elva åren på Långholmen skriver Åkerberg till sina söner 1931 i ett förvirrat brev hur han misshandlats och drivits med under sina år i fängelse. Först efter de elva åren på Långholmen förstår fängelseläkaren att Åkerberg är sjuk och i för dåligt skick för

att frigges. Han sänds därför 1914 till Västerviks Kronohäkte där han vistas på en avdelning för sinnessjuka.

Han sköter sig väl och arbetar flitigt med att klippa mattor, stoppa strumpor, väva mattor och band, skura golv, hugga ved eller sopa i korridorerna. Han får även vara barnvakt till Erik som är son till fängelsedirektör Lenhov. Åkerberg fick aldrig återse sin familj. Barnen adopterades till olika delar av Sverige så fort dödsdomen föll. Ljusdals fattigvårdsstyrelse ville bli kvitt kostnaden för de föräldralösa barnen.

Barnen

Signe, som var yngst av barnen, hade fem år gammal hamnat hos fosterföräldrar i Rörsvik utanför Karlstad i Värmland. Hon följdes dit av sin äldsta syster Anna Christina som var 21 år och som stannade kvar i bygden i tre år. Systemen för sedan vidare till Stockholm där hon arbetade som piga. Efter några år hamnade hon i boken över obefintliga.

Signe gifte sig 1915 med Oscar Olsson och fick 17 barn. De bosatte sig i Skattkärr där Oscar fått ära lite mark. Signe kom att hjälpa sina fosterföräldrar med gården så länge de var i livet. Hon cyklade eller gick de ca 4 km från Skattkärr, ofta med ett eller två barn i följe. Signe födde barn mellan 1916–1939 och fick fyra flickor och tretton pojkar. Min far Ingvar berättade ofta historier om hur alla dessa barn fostrade varandra och hade mycket roligt tillsammans, samtidigt som det naturligtvis inte alltid var så lätt i en så stor familj. De sista två barnen var tvillingar och adopterades bort liksom en av döttrarna. Enligt vad som sägs var Signe inte frisk då de sista barnen föddes och det bestämdes (över hennes huvud) att de skulle adopteras bort. Detta sörjde hon resten av sitt liv.

Det var trångt i den lilla stugan på tre rum och kök. Även om de äldsta barnen flyttade ut tidigt bodde det tio hemma samtidigt. De äldre fick ligga "skaföttes" i sängar och kökssoffan medan de yngre kunde få ligga i en stor byrålåda. Oscar jobbade dagtid på Skattkärrs såg och på kvällsskift på Scandia Plywood i Skattkärr. Det fanns ingenting som hette barnbidrag på den tiden så det gällde att få in pengar till mat till den stora familjen. Signe gick upp mycket tidigt varje morgon och bakade matbröd, vilket aldrig lades ner i någon burk eller påse. Det tog slut innan dagen var slut.

De äldre flickorna hjälpte till med matlagning och barnpassning medan de äldre pojkarna tidigt gick ut på arbete och bidrog till hushållskassan. Många av dem jobbade extra på Stormossen och bröt torv. Den stora familjen åt i omgångar och det fanns alltid mat på bordet. En stor potatisgryta stod oftast på spisen, ibland med en Falukorvring liggande längst upp. Ägg kokade Signe i kaffekokaren för att spara på vatten. Ibland sinade brunnen ute på gården. Då fick man bära vatten i hinkar från en källa en kilometer bort. Barnen doppade, i smyg, hårt bröd i hinkarna med vatten. Detta som lite "mellanmål/godis". Vatten och avlopp drogs in i den lilla stugan först 1968.

Födelsedagar firades aldrig men Jul var en stor festhögtid då alla barn samlades i hemmet, badades i den stora träbaljan i köket och åt julmat tillsammans. Syskonen hade ständigt lekar och tävlingar på gång som senare kom att präglade familjemedlemmarnas framgångar inom olika sporter som fotboll, skidor, orientering, bandy och trav. Bröderna bildade ett fotbollslag som bestod av tio bröder och en brorsson.

Fotbollslaget "Bröderna Arvidsson" blev riksbekanta genom tidningarna på 50-talet. De vann ett antal segrar i Korpfbollen för elvamannalag. De fick en inbjudan att möta ett syskonlag i Japan men hade inte råd att åka dit. (Foto: Privat)

Oscar drabbades av en ögonsjukdom då han var i 65-års åldern som gjorde honom helt blind. Han gick bort 1966. Farmor Signe fick kämpa hårt med sin stora familj men hon var känd för sitt stora tålamod, sitt lugn och sitt gladlynta sätt. Många kommer ännu ihåg henne för sin stora gästfrihet och generositet då dörren alltid stod öppen för alla. Ingen anade vilken start hon fått i livet och ingen vet om hon minns något av sina första år. Något vi heller aldrig får veta är om Nils Fredrik hade någon vetskap om vilken eller vilka som begick mordet. Boken om honom av Louise Sjöbeck "Åkerberg sedd på mordtrakten" kanske ändå visar att han blev oskyldigt dömd för mord.

Signe kom att få över 40 barnbarn och ännu fler barnbarnsbarn. Ett av hennes barn föddes samma dag som Nils-Fredrik Åkerberg dog, 12/8 1934. (Foto: Privat)

Carina Arvidsson

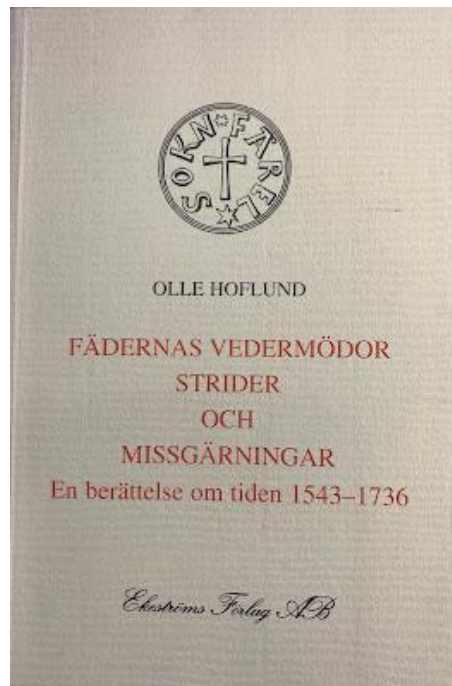
Källor: "Åkerberg sedd på mordtrakten", Louise Sjöbeck (Knights Förlag 2008)

Berättelser ur "Fågelviksglimtar 1999" - Östra Fågelviks Hembygdsförening av Stig Arvidsson och Margaretha Edström (två av de 17 syskonen)

Om en hängd man i Färila och andra rysligheter

- [augusti 13, 2022](#)

I projektet med dessa Skuggsidor, har jag läst in mig på en hel del historisk litteratur om brott och straff i Hälsingland. En bok som jag tidigt fastnade för var Olle Hoflunds skrift om Färila socken 1543 - 1736 "Fädernas vedermödor, strider och missgärningar" från 1995.

I den går han huvudsakligen igenom rättegångshandlingar från tingslaget i Färila och fram skymtar allmänmänskliga problem, men här träder också fram berättelser om grymma dåd och ond bråd död. En historia som jag minns särskilt är den om den s k flytt- och tiggarelappen Jöns Jonsson som år 1712 hittades hängandes i en snara om halsen i en liten tall vid Ygs by på vägen mellan Färila och Järvsö. Länsman Erik Forsbeck och hans medhjälpare Joen Larsson kallades då till platsen. *Där fann de lappen hängande vid pass 2 famnar från allmänna landsvägen "sålunda att på sielfwa tallen war wid pass 2 allnar ifrån jorden en torr qvist, dher öfwer rännesnaran som war en Reen seena, och ett tillknutit wästgiöte bandh, war kastader och om halssen lagder, hwilken rännesnara Lappen dragit till, när han dhenne wederstyggelige gierningen på sig sielf giordt, och sådan blifwit sittandes med dhen nedre dhelen af kråppen på jorden hafwandes ryggen wänder ifrån trädet och handskarne af sig kastade back om ryggen med mössan om hufwudet, och Lappklädnaden uppå, finnandes äfwenwäll Lensman Forsbeck och Joen Larsson i Storbyn, där dhe dhen upphängde Lappen besiktigat, att foularna hade ätit båda ögonen utur hufwudet på honom, sampt begge öronen och dhet ena kindbenet sönder hackat, säijandes sig eij mera wetta om honom att berätta, utan begiärade at häradz rätten wille här öfwer rannsaka och sig utlåta huru Lappen skall nedertagas, och i jord läggias."*

I rättegångshandlingarna nämns att hans hustru Karin inte tror att han tagit livet av sig, utan att det är någon annan som hängt upp honom. Mer om detta får vi inte veta. Men av en ren slump hittade jag i våras en nytkommen kriminalroman med ett historiskt perspektiv som utspelar sig just i Färila, och givetvis blev jag då nyfiken. Beställde den, men jag hann gå på semester innan den hamnade i

brevlådan på museet. När jag väl var åter började jag läsa den, och döm om min förvåning så handlar den om just detta fall!

[Kan beställas på Vulkanmedia](#)

Boken heter Kråkmorsdalen och är skriven av Erik Nilshammar. Han bor själv i Färila och är väl bekant med omgivningarna och de historiska miljöer som bygden fortfarande bär spår av. Nilshammar nämner att han inför skrivandet av boken har låtit sig inspireras av tingsrättsprotokollen och bygdelitteratur. Jag förmodar att han också har läst Hoflunds bok för att väva denna riktigt spännande berättelse, som jag blev fullständigt uppslukad av.

Bor och lever man i Hälsingland är den extra mycket läsvärd om man är det minsta intresserad av både enskilda människooöden, landskapets och Sveriges historia. Vilka vedermödor våra anor fått genomlida för att försöka skapa sig drägliga liv! För många var det utsiktslös, och i boken får vi möta både självägande bönder, kringvandrande samer och invandrade svedjefinnar som bröt ny mark i Kårböleskogarna. Till det försupna män, värnlösa kvinnor och soldathustrur som förgäves väntade på sina män som försvunnit i de otaliga krigen som tyrannen Karl XII drog i gång. Eländet blev än värre av prästerskapet, som med sina domedagspredikningar spred skräck bland sina sockenbor, för att hålla dem ifrån synd och skam. I boken möter vi så också prästen Colliander som på oklara grunder fick tjänsten som kyrkoherde i Färila. Detta använder också Nilshammar sig skickligt av, när han inkluderar honom i den historiska intrigen. Nu är jag ingen professionell recensent, men boken ger jag fem stjärnor av fem möjliga. Läs den!

Projektet Skuggsidor ska avslutas i september och nu pågår en summering och en rapport ska också skrivas. Men jag tar mer än gärna emot fler berättelser och hjälper också till att forska i arkiven om ni hittat brottsliga anor men inte vet hur ni ska få veta mer om dem. Tänker att jag ska kunna hinna med några resor upp till Hälsingland också om någon hembygdsförening vill att jag kommer och föreläser. /Katarina Kallings

Fängslande platser - Tingshus, häkten och arrester i Hälsingland

- september 06, 2022

I projektet Skuggsidor ingår, förutom insamling av berättelser från marginalen, att dokumentera juridiska platser i Hälsingland. Men juridiska platser menas byggnader där man hållit ting, dvs rättegångar, och där misstänkta brottslingar hållits förvarade inför tingsförhandlingar eller i avvaktan på vidare transport till ett fängelse eller i äldre tid en fästning eller en korrektionsinrättning. På dessa platser har även personer dömda till döden förvarats sista dygnet innan avrättning på någon av Hälsinglands avrättningsplatser.

Dessa avrättningsplatser i Hälsingland dokumenterade vi i ett tidigare projekt, vilken det går att läsa om på vår hemsida [Avrättningsplatser](#)

I fredags reste jag därför upp från Gävle för att dokumentera byggnader som finns bevarade i Enånger, Hudiksvall och Bergsjö.

I Enånger finns en gammal "finka" från slutet av 1800-talet. Den låg tidigare intill Backa gård där länsman Westerlund bodde. Arresten flyttades på 1970-talet av Enångers hembygdsförening, som nu äger byggnaden, till strax öster om gamla kyrkan. Arresten som kallas för "Finkan" har tre arrester med väggfasta sängar och gallerförsedda fönster.

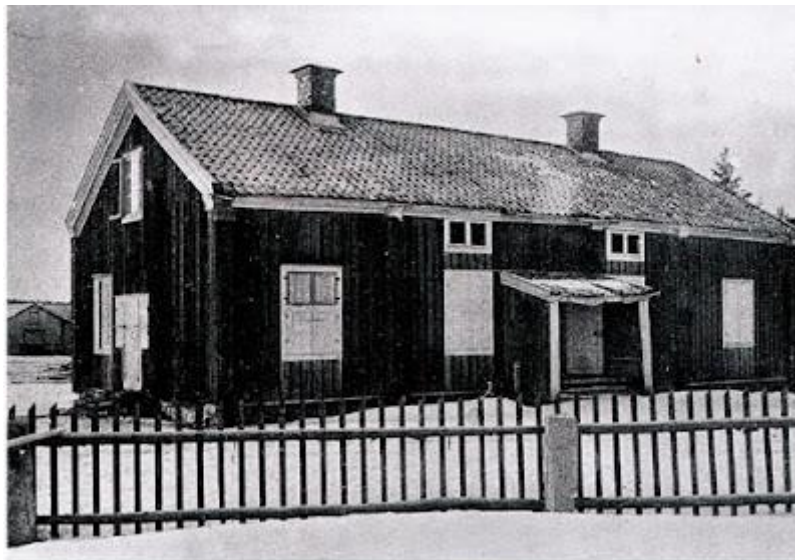

"Finkan" i Enånger.

Bevarad celldörr, med titthål och låsbeslag.

Nästa plats som besöktes, var det gamla tingshuset i Sanna, i norra Hudiksvall. Här dömdes August Palm 1886 till fängelse för "socialistisk verksamhet". Byggnaden är idag näst intill helt oigenkännlig, med ett stort antal tillbyggnader. Det har i många år använts som restaurang och nu finns där en pizzeria, vilket gjorde att det föll sig rätt naturligt att jag där också åt min lunch.

Sanna tingshus. Foto: sockenbilder.se

*I panelen på husets ena kortsida går det att se att takvinkeln ändrats.
Spåren syns i en tvärliggande list och är en bekräftelse på att det bakom alla
tillbyggnader döljer sig ett gammalt tingshus.*

Passade på att i Hudiksvall också fotografera tingshuset och det gamla fängelset, "Kronohäktet" som var i bruk 1869–1996. Med det fängelsets tillblivelse blev fångtransporterna mer hanterliga, då man tidigare transporterat de allra flesta till fängelset här i Gävle.

Tingshuset uppfördes 1909 för Bergsjö och Forsa tingslag.

Kronohäktet anno 1869.

Jag förde efter besöket i Hudiksvall bilen mot Bergsjö, där det finns både ett gammalt tingshus och ett häradshäkte bevarat. Bergsjö gick 1908 upp i samma tingslag som Forsa och då beslutades att man skulle flytta tinget till Hudiksvall och det nyuppförda tingshuset.

Bergsjögården, det fd tingshuset.

Bergsjö fd häradshäkte, anno 1893. Ägs i dag av Jöran Österman som här driver en konsthall och en konstgrafisk verkstad.

I nästa vecka kommer jag att göra en resa till, vilken kommer att sträcka sig över flera dagar då jag ska besöka Söderala, Myskje, Mo, Delsbo, Ljusdal, Färila, Järvsö, Bollnäs och Stråtjärä. Känner du till ytterligare häkten eller gamla tingshus - även gästgiverier, där man hållit ting och där det kan finnas bevarade arrester? Ta mer än gärna kontakt med mig på telefon 070-6280192 eller via epost: katarina.kallings@fangelsemuseet.se

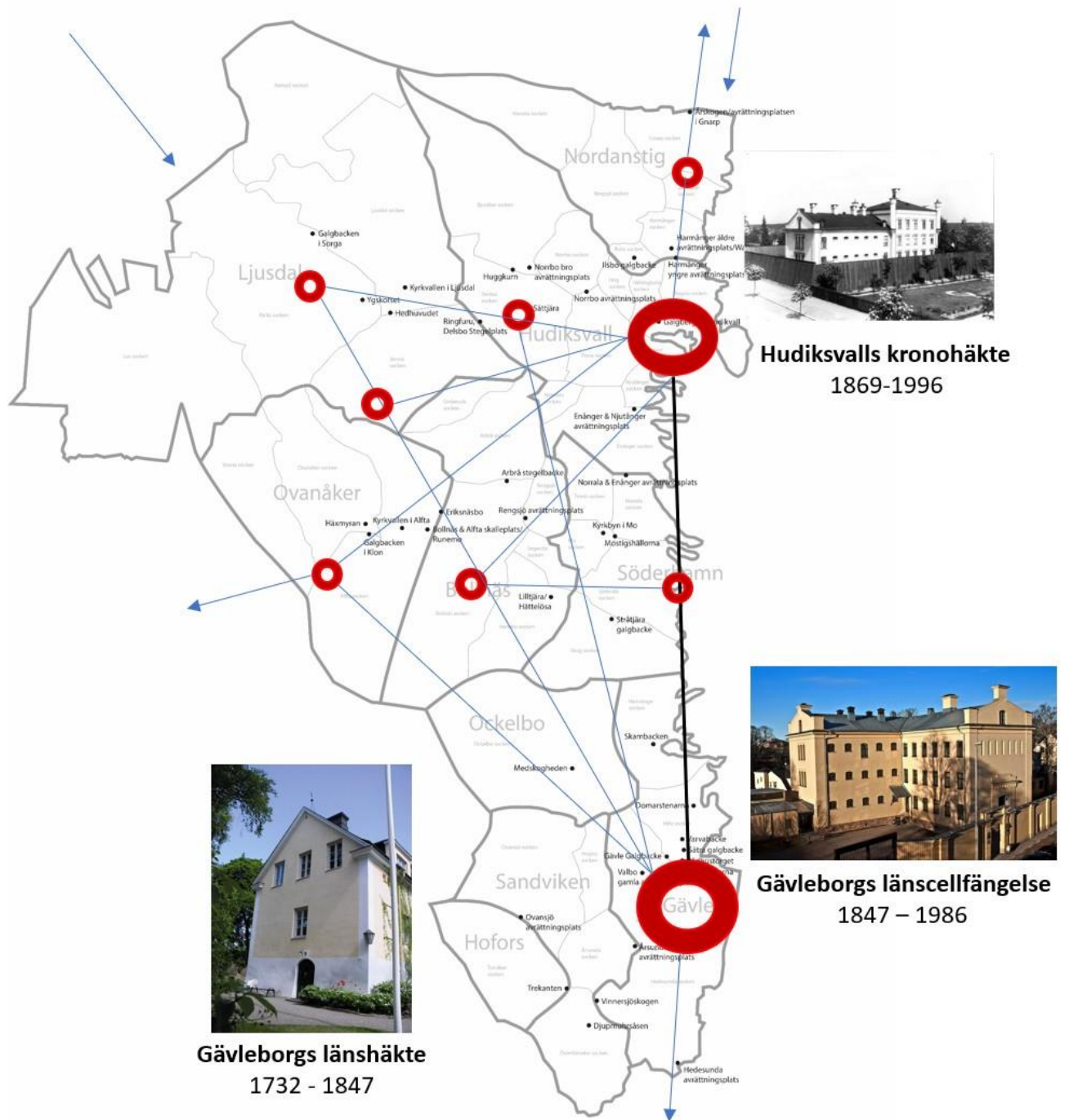
De platser som kunnat identifieras ska under hösten presenteras i en rapport som kommer att tillgängliggöras digitalt både på den här bloggen och på andra platser, samt kunna rekvireras som tryckt exemplar från Sveriges Fängelsemuseum.

Samtliga foton, om inget annat angetts är tagna av undertecknad. /Katarina Kallings

[Arrest](#) [Bergsjö](#) [Enånger](#) [Finka](#) [Gästgiveri](#) [Hudiksvall](#) [Häkte](#) [Hälsingland](#) [Sanna](#)
[Tingshus](#) [Tingsplats](#)

Kapitel 3 JURIDISKA PLATSER

Häradshäkten, tingsplatser och fängelser:

Schematisk karta över transportvägar till och från länets fängelser, tingsplatser och häkten.

Foto: Katarina Kallings, SvFm

I denna karta görs ett försök att åskådliggöra rörelsen mellan land och stad, genom en schematisk utplacering av var häradshäkten, tingsplatser och fångelser varit belägna. I botten syns också de avrättningsplatser som vi dokumenterade i det tidigare projektet "Gränsland, Mellanrum, Avgrunder". Sedan länsstyrelserna inrättades 1635, kom residensstaden Gävle att bli huvudsäte för länets fångelse. Det gamla slottshäktet, som då blev länsfångelse/häkte, har i sin nuvarande form från 1732 i sin grund två underjordiska fånghålor som använts för detta ändamål sedan 1600-talets första hälft. Före det finns belägg att den kungsgård som var belägen där slottet nu står, hade ett fångehus beläget nere vid ån, men att det ersattes av den salt-och laxkällare byggd 1553 som då i stället började användas som fånghåla. I takt med stadens tillväxt och länets befolkningstillväxt behövdes mer plats och ett fånghus uppfördes ovanpå den gamla matkällaren. Detta häkte brann ner till grunden samtidigt som Gävleborgen 1727. Det hastade med att få till stånd ett nytt häkte och man murade då om de äldre fånghålornas välvda valv och byggde upp ett nytt och större häkte på denna grund.

Hit sändes personer misstänkta för brott från hela länet (inkluderat delar av Västernorrland då Gävleborg ingick där.) Till dessa kan vi även räkna in ett större antal fångar från norra Sveriges som transporterades till och från landets fästningar belägna i södra Sverige.

Det råder begreppsförvirring över benämningarna häkte, fångelse och arrest då det tidigare har använts synonymt. Medeltidens domstolar dömde dock inte till fängelsestraff utan fängelset var en benämning på den byggnad där anklagade för brott förvarades fram till dess dom föll. Dessa kom senare att kallas för häkten, eller rannsakningshäkten.

Slottshäktet var före 1635 ett så kallat "Konungens häkte" och sådana fanns vid just slott och kungsgårdar. Detta finns belagt i landskapslagarna. De första spåren att det även fanns häradshäkten är från 1609.¹ Det kom under 1600-talet att vara socknars och häradens ansvar att hålla sig med tingshus och arrester. Ett kungligt brev från den 11 dec 1699 påtalade detta och 1734 års lag, byggningsbalken 26:4 stadgade slutligen att:

*Tingsbygning skal hwart Härad bygga, efter gårdatalen, å wanlig tingstad, eller ther Konungens Befalningshafwande pröfwar thet för almogen lägligast, sedan Rätten theröfwer hörd är. Ther skal wara en stufwa så stor, som tarfwas, och två kamrar; och ware Häradet skyldigt then bygning uppehålla. Wid hwart tingställe skal ock ett fångelse wara, ther missgierningsmän måge i förwar hållas.*²

I takt med häradshäktenas iståndsättande runt om i Hälsingland, så minskade antalet fångar på slottshäktet. Däremot kan man se att de som satt i fängsligt förvar här satt häktade under ganska långa tider och transporterades fram och åter till de ting som kunde hållas både tima och urtima tider.³ Det går att följa dem i de fånglistor som finns bevarade 1755–1801. Dessa finns digitaliserade genom vår finansiering och finns tillgängliga på Arkiv Digital.⁴

När de häktade hade transporterats till tingen för rättegångar hölls de i förvar i särskilda utrymmen i eller intill den byggnad tinget hölls i. Dessa platser var i äldre tider gästgiverier, prästgårdar, sockenstugor som man ambulerade emellan i en given turordning, beroende vilken socken i häradet/tingslaget som det året skulle ansvara för tinget. Dessa ersattes under 1800-talet alltmer med permanent uppförda tingshus.

Det fanns även stadshäkten i Gävle, Söderhamn och Hudiksvall vid deras rådstugurätter.

Länshäktet i Gävle var i bruk fram till 1847 då det nya stora länsfängelse öppnade. Det hade byggts intill häktet i delar av slottsträdgården som styckats av för ändamålet. Cellfängelse var ett av

¹ https://forvaltningshistorik.riksarkivet.se/02_Fangelse.htm

² https://sv.wikisource.org/wiki/Sida:Sweriges_Rikes_Lag.djvu/187

³ Timma ting var ordinarie ting, vanligen ett på våren och ett på hösten. Räckte de inte till beslutades om extra rättegångsdagar, urtima ting, under vinter och sommar. Därav de långa häktningstiderna.

⁴ Arkiv Digital: Gävleborgs landskansli, Fånglistor EV1a:1 & EV1a:2

de allra första som stod klart efter beslutet vid riksdagen 1840–41 att ersätta den äldre strafflagstiftningen med offentligt verkställda kropps- och skamstraff med frihetsberövande i enskild cell i stället. Reformen var omfattande och den största som genomfördes under 1800-talet, och det tog därför 30–40 år innan landets fästningar kunde stängas igen och närmare 60 år innan den var fullbordad.

Länsstyrelsen, eller landskansliet med den äldre benämningen, var administrativt ansvarig inte enbart för länsfängelset utan även för länets fångtransporter. Dessa stod för en betydande kostnad och var mycket tidsomfattande då det skedde med häst och vagn innan järnväg och ångbåtstrafik under 1800-talet alltmer frekvent började användas för ändamålet.

Från länshäktet ansvarade en anlita fånggevaldiger för transporter till tingen i Hälsingland och dessa resor kunde ta upp mot tre-fyra dygn enkel resa.

I vårt arkiv på Sveriges Fängelsemuseum har vi ett flertal brev från Fångvaktare Alfred Hämlin, som under många år arbetade på cellfängelset. Hans far Lars Hämlin var fånggevaldiger och Alfred berättar i en uppteckning om en fångtransport under 1880-talet:

[Jag] skall nu i minnet söka framkalla en av de många resor jag fick medfölja [min far], denna resa, har så att säga, mest satt sig kvar i minnet, det blir visserligen en kort och tämligen avhuggen berättelse men så är det också mer än ett halv-sekel sedan detta hände.

En vacker högsommardag i början av 1880-talet, det var en transport av tre så kallade rannsakningsfångar, vilka skulle inställas till rannsaking vid tingstället Mo Myske, 2 unga pojkar från Norrala socken i Hälsingland, ett par år äldre än mig själv, och som voro häktade för hemfridsbrott hos en gammal gumma som bodde ensam i en stuga, den tredje av fångarna en äldre man häktad för stöld, om jag ej missminner mig, till börden Hallänning, och skomakare till yrket, namnen på samtliga har jag för länge sedan glömt. Vid åtta-tiden på morgonen började så vår tre-dagars resa. I det ena åkdonet, som var en så kallad trilla, fick jag, tillsammans med de omtalade pojkarne, taga plats. En pojke, jemte mig själv, i främre sitsen samt den andre i baksitsen. I det andra åkdonet tog min far plats jämte den äldre fången. Alla tre fångarna voro fängslade med fotbojor. Resan gick som vanligt bra, vi passerade gästgivaregården i Trödje och Hamrånge som vanligt med en halv timmes rast vid varje, dels för att själv få litet till livs och dels för att låta hästarna få sin behövliga vila. Så vid 3:de etappen, som var Skogs gästgivaregård, dit vi anlände vid 4:ra-tiden på eftermiddagen hände vad här nedan skall omtalas. Det hade nyligen varit midsommar och [då] en lövsal fanns på gårdsplanen fingo fångarna och jag taga densamma i besittning. Vi slog oss ner och framtog våra matförråd och min fader beställde kaffe till oss alla. När flickan, som hade serverat vårt kaffe, återkom för att avhämta kaffebrickan hade jag för ett ögonblick avlägsnat mig från lövsalen, frågade flickan efter 4:de fången, hon tog för givet att även jag var en fånge, varvid en av de yngre fångarne svarade; "han har rymt". Flickan sprang och ropade till min far att en av fångarne rymt. Det blev helt naturligt stor uppståndelse innan det blev uppklarat hur det egentligen förhöll sig och det endast var ett skämt av fången. Så kom tiden för uppbrott, vi hade nämligen vilat omkring två timmar, enär klockan närmade sig sex på eftermiddagen och vi hade ännu våra modiga två mil kvar till det ställe vi skulle vila under natten. Dagen hade varit mycket varm och tryckande och ett ovädersmoln visade sig vid horisonten. Vi hade ej hunnit långt förrän det började blixtra och en väldig regnskur kom över oss. Mina båda fångar fingo läggas sig på botten av åkdonet med ett stort hästtäck, av läder, över sig och blevo tämligen skyddade för det nedströmmande regnet. Jag däremot hade ej något som helst skydd och när vi efter ett par timmars färd voro framme vid Tönnebro, där vi skulle övernatta, var jag totalt genomvåt.

Detta viloställe, en vid allmänna landsvägen liggande gård, beboddes av en ensam äldre ungtkarl, Anders Hammarsten. Sedan vi inkommit i det stora, med väggfasta bänkar försedda,

rummet, upptändes där av vår värd en väldig stockvedsbrasa i den stora öppna spisen, där vi fingo upphänga våra våta kläder omkring brasan. Under natten fick jag låna en av gubben Hammarstens stora skjortor, så tillreddes en så kallad syskonbädd på golvet där fångarne fingo lägga sig, fastlåsta vid ett par stolar.

Morgonen därpå voro våra kläder torra och sedan vi erhållit kaffe och ätit oss mätta med smörgås var det att fortsätta vår avbrutna resa till det slutliga målet, Mo Myske gästgivaregård där tingshuset var beläget, dit vi framkommo vid 10-tiden på förmiddagen.

Fångarne blevo inkvarterade i den med väggfasta sängar försedda drängkammaren. I ett obehålligt ögonblick hade en av fångarne letat reda på en butelj innehållande brännvin – då båda Norralapojkarna – hunno även få sig en duktig klunk av varan ur buteljen. Vid närmare undersökning av sängarne hittades ytterligare 2:ne buteljer med brännvin. Vid förhör med fångarne omtalade de att det var några bekanta ungdomar, som lagt dit buteljerna.

Efter rannsakingens slut, vid pass 4: tiden på eftermiddagen återvände vi till Tönnebro, där vi ånyo övernattade hos Anders Hammarsten. Vid 8: tiden på morgonen, dagen därpå, åkte vi från Tönnebro, vi hade då c:a 6 mil till Gefle. Allt gick väl och vi rastade som vanligt vid Skogs och Hamrånge gästgivaregårdar. Denna dag, såväl som de 2:a föregående dagarna, hade varit mycket varma, solen gassade på våra hästar alldeles förfärligt och när vi passerat sistnämnda gästgivaregård samt kommit på den stora Hamrångekogen syntes våra hästar visa tecken till trötthet. För att nu något uppiggade dem avlossade min far tvenne skott ur de medhavda pistolerna och då blev det mer fart för tillfället. Vid framkomsten till Trödje gästgivaregård gjorde vi omkring en timmes rast.

Ännu ett äventyr skulle hända på denna resa, när vi skulle åka ned för den så kallade Varva backe i Hille socken, vilken på denna tid var mycket brant, stupade "Lill-Lotta" vi kallade den ena av hästarne så, hon var förspänd det åkdon min far åkte uti. Det såg rätt farligt ut då hästen föll på knä och med huvudet i marken. Hon klarade sig emellertid från olyckan med ett mindre skrubbsår över ena ögat och ett å ena benet.

Nu hade vi endast att åka genom Strömsbro och vid 8: tiden på kvällen voro vi hemma efter denna minnesvärda resa.

Gefle den 25 februari 1936

Alfred Hämlin, f.d skjutspojke

Historiska beskrivningar av brottsligheten i Hälsingland.

I boken *"Beskrivning över provinsen Hälsingland"*, av P.H Widmark beskrivs att landskapet hade stora besvär med skalkar som begår brott i landet. En kungsgård var tänkt att byggas i Hudiksvall under 1600-talets första decennium och man tänkte där också hålla brottslingarna fängslade. 1605 drogs ett stort antal gårdar in som planerades att läggas under kungsgårdens ladugård och det skulle ske omläggning av socknar och häraden. Bygget startades men blev aldrig fullbordat. Var platsen låg är osäkert, men var troligtvis där kyrkan nu står.⁵

Axel Oxenstierna blev 1611 utsedd till lagman i Hälsingland, och skulle hålla ting åtminstone en gång om året. Så skedde inte, utan först efter riksdagen i Örebro 1614 inrättades hovrätten och med den blev en ny rättegångsordning utgiven. Från dess upprättades domböcker som fördes av så kallade underlagsmän, vilket dock skedde redan från 1609 i Hälsingland.

⁵ Widmark, sid 251.

De upptaga en otrolig mängd grova brott, vilka utvisa folkets den tiden vilda sinnelag. Av de ringaste anledningar följde trätor, hugg och slag, blodviten eller köttår och mången gång mord. Dock voro överträdelserna emot sjätte budorden de mest allmänna, samt hade utan tvivel sin orsak däruti att kvinnornas antal flerdubbelt översteg männens. Men sådant oaktat blevo dessa brott med förfärlig grymhet bestraffade, Både män och kvinnor blevo å bål brända och de sålunda livdömda förunnades icke ens den förmånen att anropa sin konung om nåd, ty vid riksdagen 1614 hade prästerskapet ivrat emot nämnda förbrytelser, samt yrkat att desamma borde räknas bland sådana grova missgärningar, å vilka, enligt rättegångsordningen, underrätternas domar utan underställning, genast kunde verkställas.⁶

Exempel ur de första årens tingsprotokoll:

Halward Gunnarsson i Litsbo, hade lägrat sin hustrus syster 1609. Kvinnan brändes, men mannen "skar fängelsedörren och rymde till Norge där han ömkligen omkom". Olof Persson i Stocksäter hade belägrat sin egen dotter, och de brändes båda på bål.

1620 i Alfta, döms en dräng på 16 år för "kätterri med sin samsyster", och rått henne med barn. Drängen undergick genast dödsstraffet; men om kvinnan som var vansinnig underställdes konungens behag.

1621 i Njutånger blev det träta och slagsmål under dryckenskap mellan länsmanen och en bonde, vilken "senare slog länsmanen ihjäl. Bonden gick till döden."

1624 i Alfta, döms en namnlös gärningsman för tidelag med 2:e kor. "Gärningsmanen dömd enligt 14 kap Högmålsbalken att sättas kvick i jord, med samma djur kvävas eller i elden brännas. Straffet utan appell undergånget."

Att det finns domböcker bevarade först från 1600-talets början innebär inte att brottsligheten då var en ny företeelse i Hälsingland. Detta är den så kallade Forsaringen ett bevis för. Den är skickligt utförd i järnsmide och anses vara Nordens äldsta kända rättskälla, då den har en runinskrift som består av stadgar om dåtida kyrkoböter. Forskare bedömer att den kan dateras till 900-talet. Av lagtexten framgår att straffen fördubblades efter varje ny förseelse upp till tre gånger för den som uteblev från kyrkobesöken.

Foto: Sven Rosborn, Wikimedia

⁶ Om domböckerna, ur Widmark, s 267.

Forsaringen har suttit fastnitad på en dörr mellan vapenhuset och kyrkorummet i Forsa medeltida kyrka innan denna revs 1840 och ringen tillvaratogs. En kopia finns nu att beskåda i nya Forsa kyrka medan pastorsexpeditionen tagit hand om originalet.

Enligt en 1700-talssägen har ringen ursprungligen suttit på dörren till Högs kyrka. I Hög fanns under vikingatiden, då ringen skapades, inte mindre än tre olika kungsgårdar och det var sannolikt på deras innehavares initiativ som en central sockenkyrka byggdes i Hög.

En ännu äldre plats som vittnar om rättegångar i Hälsingland är den stora Bergahögen, som det spekulerats om det där vid den kan ha funnits en kult- och tingsplats i det gamla folklandet Alir och att den möjligen är från 500-talet.

"Bergahögen, den största i Alir. Danad av människohänder, troligen tingsplats. Möjligen från 500-talet, inristat 1975 av Söderala hembygdsförening." Foto: Kristina Pallin

Hälsinglands domsagor.

Mellan 1671 och 1771 var hela Hälsingland förenat i en enda domsaga, dock uppdelad på två kontrakt - det norra och det södra. I domsagan ingick nitton tingslag, vilka 1693 slogs samman till elva. Området delades 1771 in i två nya domsagor: Södra Hälsinglands domsaga och Norra Hälsinglands domsaga. Dessa bestod fram till 1820 då de delades upp på tre nya jurisdiktioner: Södra, Västra och Norra Hälsinglands domsagor. 1877 delas Södra Hälsinglands domsaga upp i två tingslag, de västra och de östra.

Nästa judiciella förändring ägde rum 1907 då Enångers tingslag bröts ut och förenades med den nybildade Sydöstra Hälsinglands domsaga. Året därpå, 1908, minskades antalet tingslag till två då Bergsjö och Forsa slogs samman till ett gemensamt tingslag 1907. I samband med införandet av nya Rättegångsbalken 1948 beslutades att domsagans två tingslag skulle slås ihop till ett enda.

I modern tid omfattas Södra Hälsinglands och Sydöstra Hälsinglands domsaga av Bollnäs tingsrätt. Västra Hälsinglands domsaga av Ljusdals tingsrätt. Norra Hälsinglands domsaga omfattade efter reformen Enånger, Delsbo, Bergsjö och Forsa tingslag, idag Hudiksvalls tingsrätt.

Det är oerhört komplicerat att hålla reda på alla förändringar och hopslagningar, så jag väljer att redovisa de juridiska platser som jag kunnat utröna under de norra, västra och södra domsagorna, vilka bildades 1820. Detta innebär dock att tidigare och senare tillkomna tingsställen placeras under respektive domsaga trots att de då kan ha uppgått i nya konstellationer.

I följande inventering listas de juridiska platser som jag lyckats identifiera fram till och med i september 2022. Men detta dokument ska ses som levande, då det kommer att uppdateras när nya platser identifieras. De byggnader som finns bevarade in i våra dagar har markerats med grå inramning för att förtydliga.

Hälsinglands domsaga 1671–1908

1671 1671 inrättades häradsrätter i området.

19 tingslag bildades, ett för varje socken, samt Mo-Rengsjö, Segersta-Hanebo, Färila-Ytterhogdal, Norrbo-Bjuråker, Rogsta-İlsbo, Hälsingtuna-İdenor, Harmånger-Jättendal.

1694 1694 slogs socknarna samman till elva tingslag.

Ljusdals tingslag: Ljusdal, Ramsjö, Färila-Kärböle, Los, Ytterhogdal

Delsbo tingslag: Delsbo, Norrbo, Bjuråker

Hanebo tingslag: Skog, Segersta, Hanebo

Norråla tingslag: Söderåla, Norråla, Trönö, Mo, Rengsjö

Bollnäs tingslag: Bollnäs

Alfta tingslag: Alfta, Ovanåker, Voxna

Forsa tingslag: Forsa, Hög, İlsbo, Hälsingtuna, İdenor, Rogsta

Bergsjö tingslag: Bergsjö, Harmånger, Jättendal, Gnarp, Hassela

Arbrå tingslag: Arbrå, Undersvik

Enånger tingslag: Enånger, Nianfors, Njutånger

1771 1771 delas Hälsingland upp i två domsagor.

Södra Hälsinglands domsaga: Alfta tingslag, Bollnäs tingslag, Hanebo tingslag, Norråla tingslag, Arbrå tingslag, Järvsö, Undersåker.

Norra Hälsinglands domsaga: Bergsjö tingslag, Delsbo tingslag, Enånger tingslag, Forsa tingslag, Ljusdal tingslag

1820 1820 delas Hälsingland upp i tre domsagor.

Södra Hälsinglands domsaga: Som tidigare.

Västra Hälsinglands domsaga: Arbrå tingslag, Järvsö tingslag, Ljusdals tingslag (Ramsjö, Färila, Los)

Norra Hälsinglands domsaga: Bergsjö tingslag, Delsbo tingslag, Enånger tingslag, Forsa tingslag,

1831

Södra Hälsinglands domsaga ändras till tingslagen Alfta, Bollnäs, Hanebo, Norråla

1877

Södra Hälsinglands västra tingslag: Alfa, Annefors, Bollnäs, Hanebo, Katrineberg, Ovanåker, Segersta, Svabensverk, Voxna.

Södra Hälsinglands östra tingslag: Mo, Norråla, Rengjö, Skog, Söderåla, Trönö.

Sammanställning över tingslagens sammanslagningar. SvFm.

Norra Hälsinglands domsaga

Forsa och Hälsingtuna:

Tingshus i Sanna (Sanna 115. Sannahedsvägen 2, HUDIKSVALL)

Forsa tingslag hade på 1800-talet ett tingshus i Sanna strax norr om Hudiksvall.⁷ I tingshuset dömdes August Palm till två månaders fängelse efter ett tal till arbetarna i Åvik. Byggnaden är ombyggd ett flertal gånger och har varit restaurang i många år.

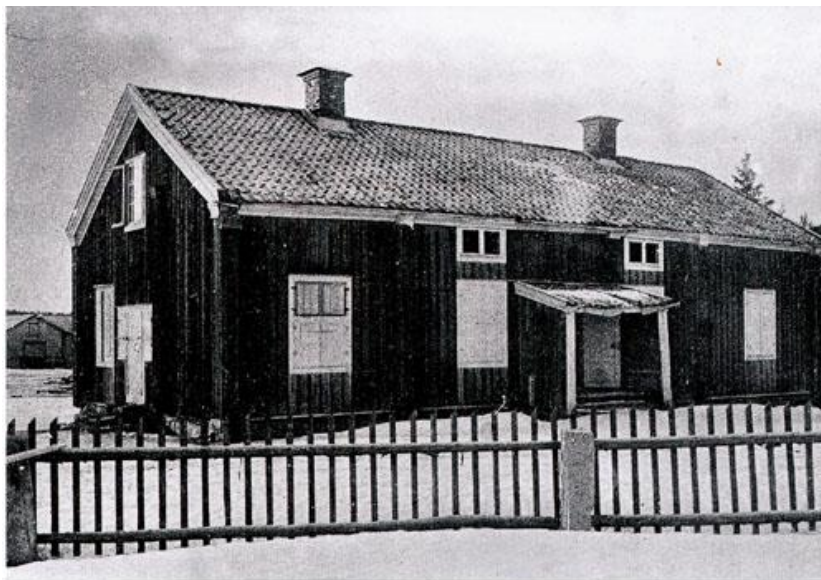

Foto: Sockenbilder.se

Pizzerian Mamma Mia är idag inrymt i det fd tingshuset. Inga spår finns kvar, förutom att det i panelen på ena kortsidan går att se att takvinkeln ändrat. Spåren syns i en tvärliggande list. Se nedanstående fotografi.

Foto: Katarina Kallings, SvFm.

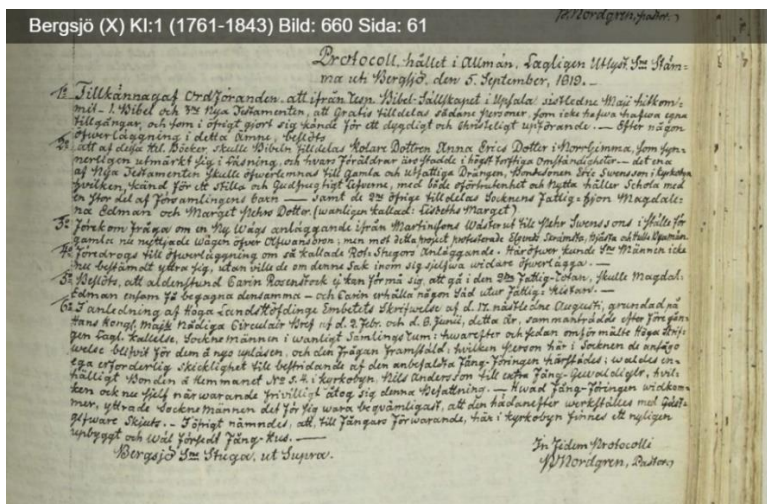
⁷ Byggnaden finns kvar och där finns numera en pizzeria, enligt Lilian Holmlund på Hälsingtuna hembygdsförening.

Detalj som visar den ursprungliga takvinkeln. Foto: Katarina Kallings, SvFm.

Bergsjö:

Enligt nedanstående sockenprotokoll från 1819 fanns då ett häkte i kyrkbyn.

Ur protokoll för sockenstämma i Bergsjö den 5 sept 1819:

6: ... och den frågan framställd, vilken person här i socknen de ansåg äga erforderlig skicklighet till bestridande av den anbefallda fångföringen härstädes, valdes enhälligt bonden å hemmanet 5:4 i kyrkbyn Nils Andersson till extra fånggevaldiger vilken nu själv närvarande frivilligt åtog sig denna befattning. Vad fångföringen vidkommer yttrade socknenmännen det för sig vore bekvämligast att den hädanefter verkställes med gästgivareskjuts. I övrigt nämndes att till fångars förvarande här i kyrkbyn finnes ett nyligen uppbyggt och väl försett fånghus.⁸

⁸ Arkiv Digital: Bergsjö-X-KI-1-1761-1843-Bild-660-Sida-61

Häradshäkte (Kyrkbyn 12:49, Södra vägen 4, Bergsjö NORDANSTIG)

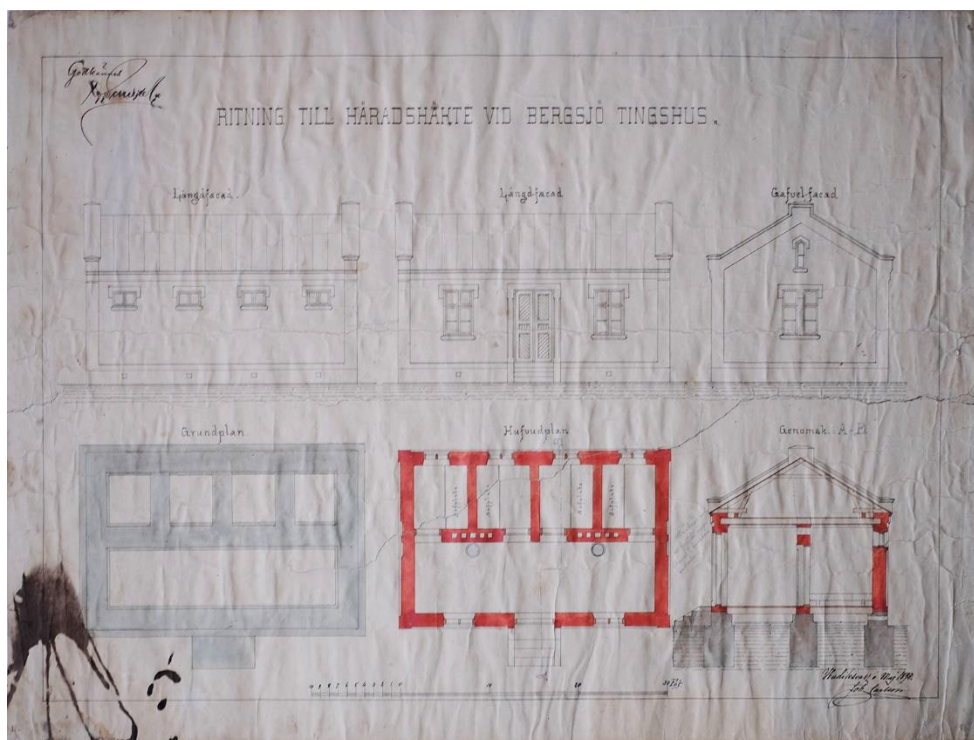
Enligt uppgift på Dellenportalen ska häradshäktet i kyrkbyn ha ersattes på 1840-talet med ett nytt byggt i tegel. Det är en felaktig uppgift, som grundar sig i att det efter branden i kyrkbyn 1842 togs fram ritningar till ett nytt tingshus. Men dessa planer kom aldrig att realiseras. Tingen hade före branden hållits på Flintgården, där Per Flint som var Länsman även drev gästgiveri från slutet av 1600-talet. Här är det troligt att fånghuset, enligt ovanstående sockenprotokoll, har varit placerat. På gästgiveriets övervåning hölls ting ända fram till 1842. Då ägdes gården av Hans Högström, som efter branden flyttade ut gästgiveriet till Bergbacka i Berge. Ting hölls därefter även på gästgiverierna i Bergvik och Östigården.⁹

Detta häkte uppfördes först 1893 och var i bruk under en kort tid, då Bergsjö tingslag gick upp i Hudiksvall redan 1908. Bergsjö socken ska dock ha hyrt en av arresterna efter 1908, då det började användas som verkstad. De ursprungliga fyra cellerna togs bort och det byggdes till en förrådslänga till vänster. På 1930-talet byggdes det om till bybastu. Häktet var nära rivning i början på 1990-talet, men efter protester ledda av Nilla Hallberg renoverades det i ett arbetsmarknadsprojekt. Häradshäktet ägs idag av Jöran Österman som restaurerat byggnaden och det är nu en konstgrafisk verkstad, med en konsthall i den tillbyggda delen.

Bergsjö häradshäkte, anno 1893. Foto: Katarina Kallings, SvFm.

⁹ Bergsjö hembygdsförening, *Bergsjö kyrkby, Bergsjö socken 1850–1950*, upplaga 2 2020

Ritning till häradshäktet, daterad i maj 1893 av arkitekt Johan Carlsson, Hudiksvall.
 Han ritade även häradshäktet i Delsbo.
 Ritningen i original förvaras i häradshäktet. Foto: Jöran Österman.

Fotografi från ca år 1900. Tingshuset utanför bild till vänster. Foto från Lars Östberg

Häktet sett från baksidan med sina cellfönster.

Konstgrafisk verkstad.

Ett av de fyra bevarade gallerförsedda fönstren. Foton: SvFm.

Tingshus (Kyrkbyn 12:19, Södra vägen 4, Bergsjö NORDANSTIG)

Bergsjö tingslag höll, som tidigare nämnts, ting på gästgiveriets övervåning innan detta tingshus byggdes omkring 1887.¹⁰ Tingshuset var i bruk fram till 1908 då Bergsjö och Forsa slogs samman till ett tingslag. Forsa hade redan flyttat in sitt tingsställe till Hudiksvall, så det blev detsamma för Bergsjö. Häradsrätten inrymdes i hyrda lokaler i staden, och det bestämdes att det nya tingslaget skulle hålla sina förhandlingar där i väntan på ett nytt tingshus.

Tingshuset i Bergsjö. Efter 1908 köptes byggnaden av IOGT och den har därefter alltid kallats för Bergsjögården. Foto: SvFm.

Från tingshusets baksida. Häradshäktet ligger mittemot på innergården. Vykort ur Rolf Nilssons [samling](http://www.bergsjo.nu) på www.bergsjo.nu

¹⁰ Enligt uppgift i *Bergsjö kyrkby, Bergsjö socken 1850–1950*.

Hudiksvall:

Tingshus 1909- (Tingshusbacken 11:1, Lagmansgatan 1, HUDIKSVALL)

Det nya tingshuset i Hudiksvall, uppfört för Bergsjö och Forsa tingslag, stod klart 1909. Det låg en bit från de allra mest centrala delarna i ett villaområde som numera kallas Tingshusbacken. Huset ligger i en sluttning, inte långt från det gamla fängelset.¹¹ Tingshuset är idag för litet och en projektering pågår nu i Hudiksvall för en nybyggnation på annan plats.

Vykort, 1910-tal. Okänd fotograf.

Hudiksvalls tingsrätt Foto: SvFm

¹¹ Trolle Önnerfors, Elsa: *Domsagohistorik Hudiksvalls tingsrätt*. Tings- och rådhusinventeringen 1996 – 2007.

Kronohäktet 1969–1996 (Tingshusbacken 8:1, Första Parkgatan 9, HUDIKSVALL)

Stod klart 1869 och avlastade därmed läns cellfängelset i Gävle till vissa delar, då dess upptagningsområde blir Hälsingland. Fångtransporterna blev därefter inte fullt lika långa. Var i bruk fram till 1996. Fängelset är i dag ett så kallat "Friskhus" där celler och andra utrymmen används för behandlingar och gym. Fängelsets före detta verkstad används i dag av tingsrätten för förhandlingar och kallas av dem för "Annexet".

Kronohäktet i Hudiksvall, ca 1880. Foto: Sveriges Fängelsemuseums arkiv.

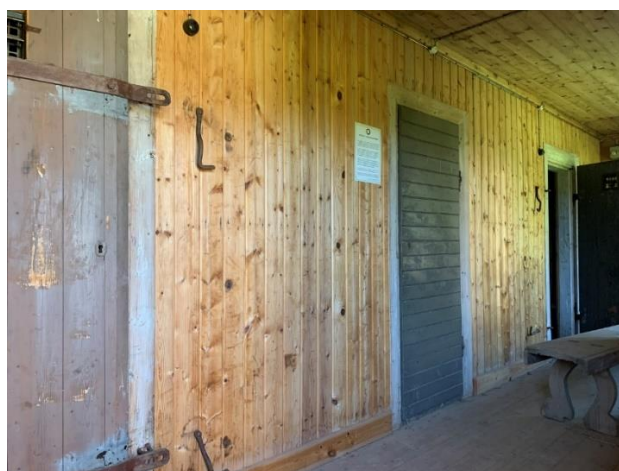

Kronohäktet i Hudiksvall, anno 1869. Beläget på Första Parkgatan 9. Foto: SvFm.

Enånger:

Häradshäkte (Prästgård 5:1, Enångersvägen 46, ENÅNGER)

Det finns här en gammal arrestlokal, uppförd i slutet av 1800-talet. Låg tidigare mitt för Sparbanken intill Backa gård där länsman Westerlund bodde. Arresten flyttades på 1970-talet av Enångers hembygdsförening, som nu äger byggnaden, till strax öster om gamla kyrkan. Arresten som kallas för "Finkan" har tre arrester med ursprungliga väggfasta sängar och gallerförsedda fönster.

Undertecknad var till Enånger och dokumenterade i september 2022. Foton: SvFm

Utskriftsida		Skriv ut denna sida!	Stäng!
id:	13767	fotoår:	1959
bilnummer:	labu-17	teknik:	Inskannat foto
land:	se	fotograf:	okänt
förening:	Enångers hembygdsförening	rättighet:	privat
motv.kategori:	byggnader	originalplats:	(redovisas inte här)
sökord:	hus; gård; arrestlokal		
bildtext:	"Finkan" i Enånger, har på sin ursprungliga plats mitt för gamla sparbanken. Numera är "finkan" (arrestlokalen) flyttad, och finns numera strax öster om gamla kyrkan.		
motv.plats:	Gävleborg, Enånger, Svedja		
släktbok:			
publiceras:	ja	samling:	Bureborg
saljas:	nej	skick:	bra
bilfil stor:	labu-17.tif	reg av:	HE
bilfil liten:	labu-17.jpg	reg datum:	2014-07-27
tidigare nr. bild:			
Anteckningar:			
		Enångers hembygdsförening	

Foto från Sockenbilder.se

Bro gästgivargård/tingshus (noterat exempelvis i 1825 år vårting) Har ej utretts vidare.

Iggesunds gästgivargård (noterat exempelvis i 1825 års vinterting) Har ej utretts vidare.

Njutånger:

Gästgiveri: (Kyrkbyn 4:60, Njutångersvägen 44, NJUTÅNGER)

Här hölls ting och det ska intill mangårdsbyggnaden till vänster ha stått en arrest, vilken senare flyttades till Hornslandet.

Foto: Ola Nilsson

Bjuråker:

Tingshus i gården Klockars, Avholm - 1830-tal. (Avholm 4:2, nr 17 BJURÅKER)

Ett halsjärn till skampålen ska finnas på Bjuråkers forngård.

Gårdens parstuga uppfördes på 1780-talet. En av salarna användes under 1700- och 1800-talet till tingsal. Fram till 1810-talet stod här en skampåle. Vid tiden omkring 1900 rev "Olas-Matts" från Västansjö en byggnad i Avholm, han hittade då halsjärnet i husgrunden. Matts tog vara på föremålet, och hade det i sin ägo fram till några år in på 40-talet, då han sålde det till Erik Lie i Näppänge. Halsjärnet skänktes senare till hembygdsföreningen av Lies sterbhus, och finns nu på Bjuråkers forngård.

Förr i tiden flyttades ordinarie tingen i turordning runt tingslagets tre socknar, och varje ställe hade en straffpåle. Även traktens kyrkor var i gamla tider försedda med fängsel för så kallade skamstraff. Dessutom fanns, åtminstone under 1600 och en tid in på 1700-talet, en straffpåle vid Kaptensgården på Hammaren i Delsbo. Utdömda ris eller spöstraff verkställdes vanligen omedelbart vid tingsplatsen under de dagar tingen hölls. Det gällde att nå största möjliga effekt "varnagel" då mycket folk vanligtvis samlades vid tingsplatsen.

Klockars. Avholm 4:2. med den gamla tingshusbyggnaden till höger. Foto: Dellenportalen.

I domboken för tinget de 5 december 1768 finns följande text:

*Så wel i anledning af Konungen Befallningshafwandes dz 15 sids lidne Augusti till Domhafwanden aflåtna skrifwelse, som Högwälbemälte Herres dz 26 i samma månad gifna utslag på Socknesmedens i Delsbo Sockn, Anders Smitts, giorda ansökning om betalning för the halsjern han förfärdigat till straffpålarne i Delsbo och Bjuråkers Socknars Tings ställen, pröfwade och fastställde Härads Rätten wärdet på the Wid tings ställena uti thes tingslag, **Sjömyra, Byn** och **Hålsjö** uprättade straffpålar med halsjern och kedjor, till 3 daler för hwar påle och 5 daler för jernen, hwilka tjugufyra daler kopparmynt Krono Befallningsmannen Bolin till wederbörande emot qwitto utbetalar af Häradets under händer hafwande Sakören, tå ock Smitt undfår betalning för sitt arbete. Möjligen är Smidt den som tillverkat den beskrivna bojan? Han återfinns i kyrkohandlingar från Delsbo både som hovslagare och sockensmed.¹²*

¹² Berättat av Kjell Ekelöf på Dellenportalen.

Delsbo:

Den kände kyrkoherden Lars Landgren, som kom till Delsbo 1842 såg till att bygga skolor i socknen för "att lyfta människor ur okunskap och omoraliskt leverne". Landgren kom till Delsbo 1842, samma år som folkskolereformen. I Torsten Bohlins biografi över Landgren berättas att barnhusbarn togs emot i Delsbo på 1830–40-talet, vilka "artat sig illa". Bland dem fanns till exempel en vida beryktad mästertjuv. I en viss by framväxte en sannskyldig förbrytarsläkt av socknens egna barn och att fästningsfångar efter sin hemkomst till socknen fortsatte med nya illdåd.

Enligt länsstyrelsens femårsberättelse för åren 1843–1847 uppgavs att 144 av 3882 personer i Delsbo var tidigare straffade. "En förfärande vildmark av råhet, laster och brott" karakteriserades Delsbo av en omdömesgill person vid Landgrens ankomst.

Landgren ska ha undersökt brottsligheten i socknen och kommit fram till att mer än hälften av brottslingarna var inflyttat folk. Trots Landgrens gärning "oaktat allt vad ett nitiskt prästerskap med det varmaste nit på de senaste årtionden sökt att verka, finnes inom Delsbo en härd för last och allt slags sedligt fördärv."¹³

Det är inte utan att man kan göra en jämförelse med hur vi uppfattar kriminaliteten idag. Det är alltid de utifrån komna som begår brott – oavsett om de då kom till Delsbo från Ljusdal eller idag från exempelvis Afghanistan.

Tingshus i Näsbyn 1830-tal – 1897 Var i bruk från det att Avholm i Bjuråker slutade användas. Näsbyn stängdes när Tingshuset i Ede, Delsbo öppnade 1897.

Här tillbringade Brita Andersdotter sin sista natt innan hon den 29 januari 1847 avrättades vid Delsbo-Norrbo härads avrättningsplats vid Norrbobro. Lars Landgren följde henne till stupstocken och läste en bön över henne innan bilen föll.

Näsbyns tingshus till höger. Platsen kallas än idag för tingshusbacken. Foto: Dellenportalen.

Tingshus och häradshäkte i Ede 1897–1970 (Ede 3:7 Stationsgatan 7, DELSBO)

Grunden till tingshuset i Näsbyn användes till det nya tingshuset i Ede. Häradshäktet, som även kallades för sockenhäktet, byggt i tegel placerades intill. Häktet ritades av arkitekt Johan Carlsson från Hudiksvall, vilken även står bakom häktet i Bergsjö. Ligger i centrum vid järnvägsstationen. I en av arresterna har det fram till nyligen legat ett Termosmuseum. Tingshuset invigdes den 18 januari 1897. Var i bruk fram till år 1970. Stort tack till Peter Janzson som visade mig runt i både tingshuset och häktet.

¹³ Bohlin, Torsten: *Lars Landgren, människan-folkuppfostraren, kyrkomannen*, 1942

Tingshuset i Delsbo, med häradshäktet till vänster.

Häradshäktet intill tingshuset i Delsbo. Foto: SvFm

De ursprungliga celldörrarna med visitationsluckor är bevarade. Foto: SvFm

Västra Hälsinglands domsaga

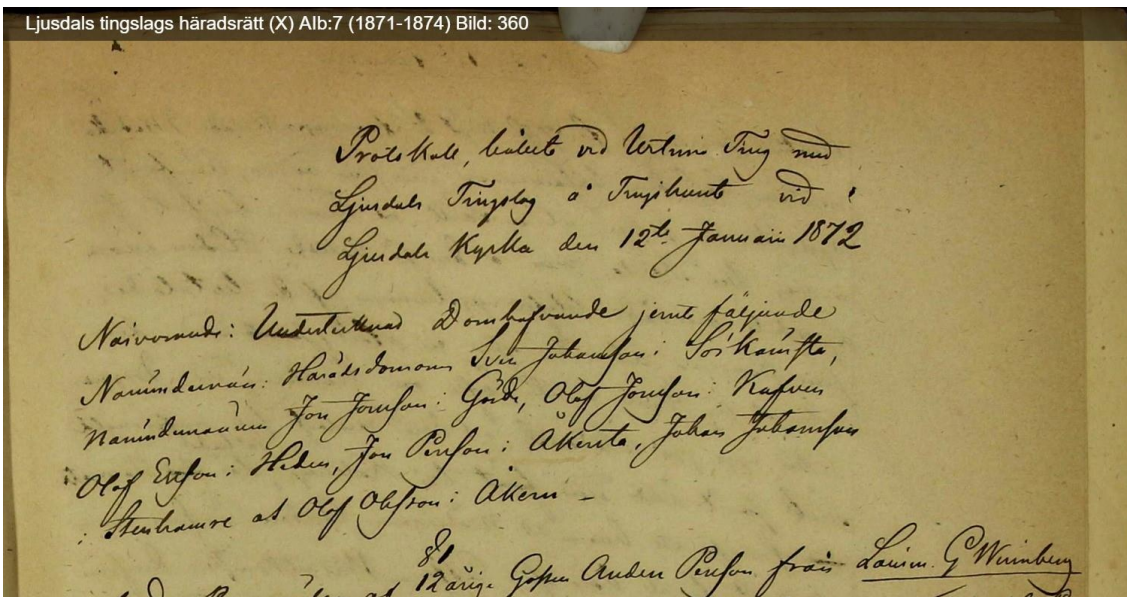
Inom Västra Hälsinglands domsaga har det funnits cirka tjugo tingsställen. Tingen hölls ofta på gästgiverigårdarna. Så var fallet i till exempel Kläppa, Hofsberg, Gärde och "Utigården" Sjövästa nr 1. Mellan åren 1780 och 1846 hölls ting på gästgiveriet i Åkersta, som låg vid den gamla landsvägen. Få av de gamla tingsställena finns bevarade idag.

På 1800-talet höll Ljusdals tingslag ting växelvis i både Ljusdal och Färila. I Färila hölls ting bland annat på gästgiveriet, som låg i Grava. Ting hölls även på Skaffars gästgiveri i Svedja samt hos Mångs-Pers i Storby. Mångs-Pers hus fungerade som gästgiveri och tingshus. Under senare delen av 1800-talet flyttades tinget till ett kombinerat skol- och kommunalhus (från 1846), som låg vid kyrkan i Färila. Ett äldre tingshus var beläget vid Ljusdals kyrka. Enligt NLB var det i gott skick på 1880-talet. Byggnaden var uppförd i två våningar, och tingsalen låg på bottenvåningen.¹⁴

Ljusdal:

Gästgivaregården i Åkersta, tingsställe. I den gamla delen av Ljusdal. Noterat i exempelvis domboken från 1835 att man höll ting där.

Hofsberg, tingshus. Låg intill kyrkan.

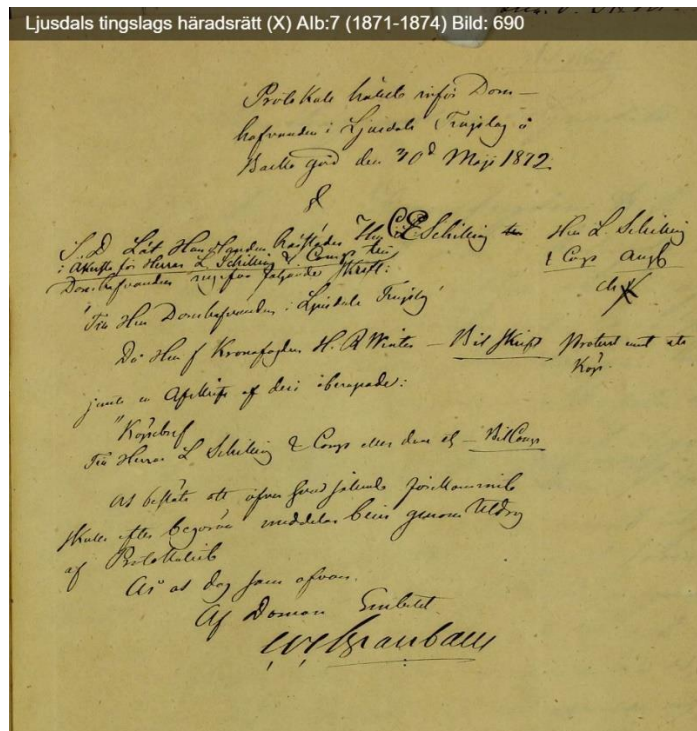

Ljusdals tingslag höll ting i Hofsberg intill Ljusdals kyrka år 1872.
ArkivDigital: Ljusdals tingslags häradsrätt (X) Alb:7 (1871–1874) Bild: 360

¹⁴ Trolle Önnerfors, Elsa: Domsagohistorik Ljusdals tingsrätt. Tings- och rådhusinventeringen 1996 – 2007.

Backa gård (Stenhamre 23:1, Norra Grängsgatan 13, LJUSDAL)

Byggt 1857 av Henrik Gahn. Ny ägare blev senare Häradshövding Carl Olof Granbom, verksam 1865–1884.¹⁵ Ett tingshus byggdes under hans tid på andra sidan vägen. Även häradshövding Theodor Hagander har bott där, men ej ägt gården.¹⁶ Han var verksam åren 1885–1912. Här finns även en källarrest bevarad, vilken jag dokumenterade under min rundresa i september 2022. Stort tack till Maria Mering, som visade mig runt.

Protokoll från ting på Backa gård den 30 maj 1872. Undertecknat at Häradshövding Granbom.
ArkivDigital: Ljusdals tingslags häradsrätt (X) Alb:7 (1871–1874) Bild: 690

Foto: www.backagard.nu

¹⁵ Almquist, Jan Eric: *Lagmän och häradshövdingar i Sverige ca 1350–1950*, 1955.

¹⁶ Från www.backagard.nu

Backa gård. Foto: SvFm

Dubbla galler i arresten på Backa gård. Foto: SvFm

Tingshus (Stenhamre 31:3, Långgatan 2, LJUSDAL)

Tingshuset intill Backa gård. Foto: SvFm

Ljusdals köping - Wij Polishus och Brandstation, där ska det i källaren ha funnits arrester i ett häkte fram till 1930-talet. Ska också ha funnits ett Polishus byggd 1917 som revs på 1970-talet. Ny station byggd 1960-tal. **Ljusdals landskommun - Tingshus/skola i Hamre**. Med jordkällare.¹⁷

LJUSDALS-POSTEN

1940–1949

Celldörr måste spikas fast i Ljusdals-finka.

Arrestlokalerna i Ljusdals köping är under all kritik, anser köpingspolisen, som får hoppa ur den sköna sängen mitt i natten och puffa tillbaka de arrester som lyckats bulta upp dörren och ta sig ut ur finkan. För någon tid sedan måste man t.o.m. spruta vatten på en bråkstake som kommit ut i korridoren, och i söndags natt lyckades som bekant en person, sittande i cellfönstret, bryta loss en stor gjutjärnsventil, vilken han öppnade luckan till celldörren med. Han var halvvägs ute i korridoren när polisen upptäckte

vad som var å färde.

Tre celler finns, och av dessa är en 1.60 meter bred och tre meter lång, medan de båda övriga är 1.15 meter breda och likaså tre meter långa. Under söndagsnatten inhystes fem fyllerister där, och det torde vara maximum. Rekordet sattes emellertid vid dräktparaden för ett femtontal år sedan, då man hade sammanlagt 29 fyllerister. Det gick dock inte att stuva in så många samtidigt. Man fick plocka ut dem som hade nyktrat till och sätta in mer ankomna i stället. Vid ett tillfälle var det

emellertid 19 fyllerister samtidigt. Var och en av dessa hade sex kvadratdecimeter att röra sig på.

– Efter en livlig lördagsnatt är det oerhört smutsigt här, säger polisman Hilmer Gardh. Arresterarna har nämligen endast en trumma att uträtta sina behov vid. Trumman har ett fint galler, vilket gör att det mesta stannar kvar och förpestar luften i cellen. Några lås finns det inte – bara en dörrklinka, som lätt går upp. Vi måste spika fast klinkan, som eljest lätt åker upp vid ihållande bultningar.
(Mars 1949)

Foto från Daniel Olsson, XLM.

¹⁷ Uppgift från Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg.

Tingshuset 1892 - ca år 2000. (Tälle 12:1, Norra Järnvägsgatan 33, LJUSDAL)

1892 stod ett nytt tingshus klart och Ljusdals tingslag fick nu ett fast tingsställe. Byggnaden låg mitt i samhället, inte långt ifrån järnvägsstationen. 1928 slogs tingslagen Arbrå-Järvsö och Ljusdal samman, och det bestämdes att det gemensamma tingsstället skulle ligga i Ljusdal. I samband med detta genomfördes vissa ombyggnationer beträffande Ljusdals tingshus. Nya lokaler uppfördes för arkiv och kansli. Häradshövdingen fick en tjänstebostad och tingshuset ett "värdigt och monumentalt utseende".¹⁸

Ljusdals tingsrätt. Byggt 1892, tillbyggt 1928. Foton: SvFm

¹⁸ Trolle Önnerfors, Elsa: *Domsagohistorik Ljusdals tingsrätt*. Tings- och rådhusinventeringen 1996 – 2007.

Färila:

”Kommunalrummet” 1846 - ca 1960. (Storbyn 22:1, Sockenvägen 6, FÄRILA)

Är idag ett Föreningarnas hus. Var häkte och polisstation in på 1960-talet. Domarens tingsstol från äldre tid finns bevarad och förvaras nu på skolans rektorsexpedition.

Den stora röda timmerbyggnaden på skolgården kallades Kommunalrummet, därför att det delvis användes som sammanträdeslokal. Det byggdes 1842 och var bygdens första skolhus. I senare tid var det skolsal för småklasserna. Det tillbygge som skämmer exteriören tillkom på 1930–40-talet som "finka", då den gamla primitiva finkan, som fanns måste kasseras. Den låg mitt emot den nuvarande långa raden av kyrkstallar i slänten på motsatta sidan, där den "nya" landsvägen går fram.¹⁹

Färila kyrka och kyrkskolan omkring 1870. Vid älven har färjkarlen dragit upp ved.

Foto ur boken "Färila förr – Karin Nordström berättar", Gösta Ekström, 1991.

Foto: SvFm.

¹⁹ farilahembygdsforening.se/wp-content/uploads/2015/11/En-färd-genom-Färila-av-Svea-och-Göran-Wallin-1980.pdf Året 1842 är felaktigt. Ska vara 1846.

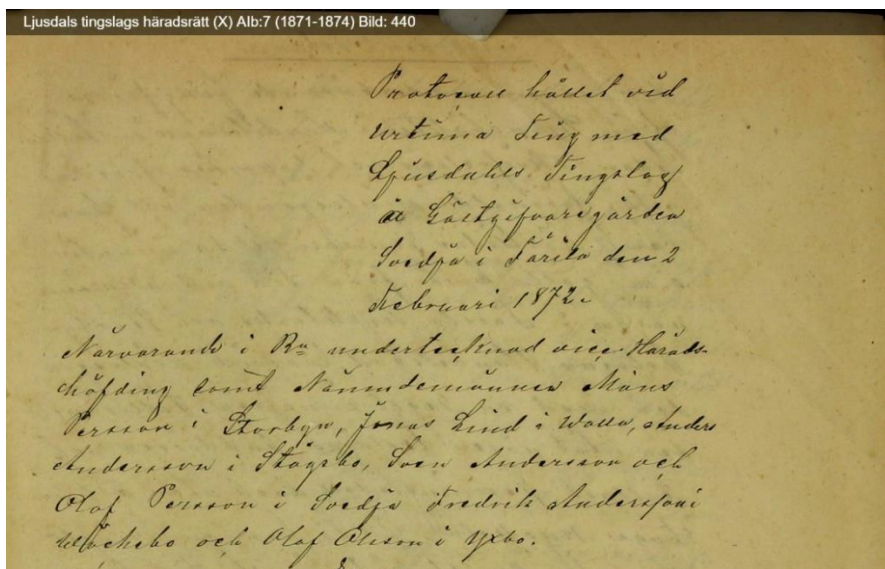
Gästgivaregården Mångs-Pers. (Storbyn 8, FÄRILA)

Nästa gård var Mångs-Pers, Storbyn nr 8. Det stora huset var gästgivaregård, bondgård och tingsställe. Det flankerades på höger sida av en röd timmerbyggnad, som innehöll rum för nämndemän, som kom till tinget från Kårböle, Los, Hamra m fl. avlägsna orter. De hade sina kantiner i ett rum som kallades Kantinkammaren. I senare tid hade Gurli Löfström-Grundin textil och garnaffär i rummet mot vägen. Den vackra längan revs 1964. På motsvarande sida till vänster om storbyggnaden var stallbyggnaden, en röd länga som inrymde vedbod, tvätt- och bryggstuga, stallport och stall. Vid dess norra gavel stod spögubben. Göran minns en trekantig sten mot vilken en spöställning varit upprest. På loftet bodde drängarna sommardag.²⁰

Mångs-Pers, Färila. Rivet sedan länge. Foto: Enångers hembygdsförening sockenbilder.se

Gästgivaregården i Svedja

Protokoll från ting på gästgivargården i Svedja, den 2 febr 1872.

Foto: ArkivDigital, Ljusdals tingslags häradsrätt (X) Alb:7 (1871–1874) Bild: 440

²⁰ farilahembygdforening.se/wp-content/uploads/2015/11/En-färd-genom-Färila-av-Svea-och-Göran-Wallin-1980.pdf

Arbrå:

Gästgivars i Vallsta (Vallsta 35:1 Gamla Orbadenvägen 29, VALLSTA) Här hölls ting mellan åren 1709 och 1768.²¹ Där finns enligt Sanna Rönnewald (okt 2021), som arbetat som guide på Gästgivars, en gammal arrest som numera benämns som "mjölkkammare".

Kurland gästgivaregård tog vid efter Gästgivars.

Järvsö:

Fångehus på Buskorp 1670- (Stene 3:19, Sannahia, JÄRVSÖ)

I boken "Herrarna på Stene" nämns att det i ett protokoll från trolldomskommissionens besök i Järvsö 1673 står att 90-åriga Anna Gustavsdotter, anklagad för trolldom "satt fängslig i fångehuset på Buskorp och spann". Hon dömdes till döden, men skonades pga hennes höga ålder. Buskorp var uppkallat efter prästen Busk som fått marken som gåva av bönderna i Sanna, Föränge och Vik 1670. Gården låg vid det gamla brofästet från 1100-talet på Sanna-sidan mitt emot kyrkans södra spets.²²

Till denna plats tog jag mig en tidig morgon i september 2022. Jag hade inga förhoppningar om att hitta några spår alls från det gamla Buskorp. På en smal grusväg, mer lämplig för promenader, tog jag mig i sakta mak ner med bilen. Där det inte gick att köra längre parkerade jag bilen och gick sista biten fram. Där det gamla brofästet kunde skönjas stannade jag och tittade ut mot kyrkön. Vände mig sedan om och blickade rakt in i ett mörkt källarvalv. Där kan hon ha suttit, den gamla Anna.

På en illa åtgången skylt står: *En källare, brunn och tegelrester är vad som finns kvar av det torp som prästen Busk fick som gåva av bönderna i Sanna, Vik och Föränge den 29 maj 1670. Han blev i mars 1673 socknens nya kyrkoherde. Under häxprocesserna ingick han i trollkommisionen och en av de anklagade häxorna; Anna Gustafsdotter hölls fången i fångehuset på Buskorp. På grund av sin höga ålder, 90 år, blev hon inte dömd till döden. Hon ansågs ändå snart dö. Den lilla grå stugan på Buskorp revs på 1910-talet.* Foto: SvFm.

²¹ Folkesdotter, Gärd. *Gästgivars i Vallsta*. Gävle, 1998

²² Björklund, Börje: *Herrarna på Stene*, Järvsö hembygdsförenings förlag, 1962

I Stene bodde länsman Erik Larsson. Han anklagades för horsbrott med sitt syskonbarn Margareta och de döms båda år 1677 till döden, vilket sedan omvandlas till dryga böter. "Orka de ej botum löpe han 9 gatlopp och hon slite ris vid tingshusdörren och stående sedan bägge uppenbara skrift".

Stenshammar (Stene) 1820-tal – 1835 (Stene 2:5, Kalvstigen 7, JÄRVSÖ) En gästgivare från Säljesta bygger i början av 1800-talet ut det som tidigare hette Steneberg och det blir en större stormansgård. Här hölls ting och arresten i Sanna flyttas hit i stället. Det bör med andra ord ha varit den tidigare placeringen på Buskatorp där man även hållit ting. Häradshövding N G Öhrbom flyttar dit några år senare och Stenshammar byggs ut för att kunna fungera som hövdingahus, tingshus, gästhus och fångehus, men det måste ha varit snålt med resurserna då det i ett protokoll nämns att arresten är i så dåligt skick att man måste hyra in fångar hos grannarna mot 24 skilling banco om dagen. 1831 avsäger sig Öhrbom uppdraget som tingshushållare och gästgivare.²³ Arresten på Stenshammar ska enligt Daniel Olsson på Läns museet Gävleborg ha varit hårt ansatt av hussvamp.

De gamla herrgårdsbyggnaderna lyser som rönnbär i den vita snön. Vad har de att berätta?

Foto ur "Herrarna på Stene" av Börje Björklund.

Stenshammar i september 2022. Foto: SvFm

²³ Bodin, Folke: *Västra Hälsinglands domsaga*, 1970

Gästgiveri "Haglunds" i Kyrkbyn, 1835 - Först 1835 kommer en ersättare i Fru Giljam i Kyrkbyn som på "Haglunds" först åtog sig gästgiveriuppdraget och några år senare också att husera tingsförhandlingar i byggnaden. I "Herrarna på Stene" nämns att ägarna till Haglunds på 1960-talet ska ha funnit rättegångshandlingar i huset. 1856 flyttas tingslokalerna till Vallmons i Öje.

Gästgiveri "Vallmons" i Öje, 1856²⁴

Tingshuset för Järvsö och Arbrå tingslag 1891–1927 (Öje 8:68, Öjevägen 32 JÄRVSÖ)

Fakta ur bebyggelseregistret: *Tingshuset i Järvsö ligger i den branta slänten på Ljusnans västra älvbrink, inte långt från järnvägsstationen. Byggnaden fungerade som tingshus för Järvsö och Arbrå tingslag mellan 1891–1927. Efter tingshustiden blev byggnaden kommunalhus 1928–1970.*

Järvsö tingslag höll ting på flera olika platser under 1700- och 1800-talen, bland annat i Hamre, Älvsätra och Stene (Stenshammar). Efter det att Arbrå och Järvsö hade slagits samman beslutades emellertid att ett nytt tingshus skulle uppföras. I januari 1891 stod det klart. Huset hade bekostats av tingshusbyggnadsskyldige i Järvsö, Arbrå och Undersvik och kostat 14 000 kronor. Då huset var nytt inrymde det arkiv, fyra fångceller och andra förvaringsutrymmen i suterrängvåningen. På bottenplan låg den stora tingssalen med omgivande rum för domare, länsmän, parter och vittnen och på den inredda vinden fanns övernattningsrum för nämndemännen, samt bostad för vaktmästare. 1928 slogs Järvsö och Arbrå ihop med Ljusdal och tinget flyttade till det större tingshuset i Ljusdal. Med god hjälp från en privat donation kunde Järvsö kommun köpa det gamla tingshuset för att använda det till sammanträden och annan kommunal verksamhet, bland annat sockenbiblioteket. I samband med den nya användningen gjordes också vissa praktiska omändringar i huset. Detta skedde också 1970, då biblioteket helt övertog lokalerna.

Tingshuset har en kompakt rektangulär form och är uppfört i en och en halv våning som vilar på en sockel av granit. De gulputsade fasaderna präglas av kannelerade pilastrar och ett kraftigt listverk som markerar murkrönet. Sadeltaget är tegelklätt.

Det fanns två huvudentréer till tingshuset, en för åhörarna och en för rätten och parterna. Entréerna flankerar den västra fasadens tre höga rundbågiga fönster vilka, liksom motsvarande fönsterparti på den östra sidan, markerar tingssalens placering i byggnaden. I suterrängvåningen på den östra sidan finns ytterligare en entré och i mittpartiet på denna fasad, som kröns av en fronton med ett urverk, öppnar sig de tre rundbågiga fönstren. Läget i den branta backen, och det klassicerande formspråket ger tingshuset ett tämligen monumentalt uttryck när man som besökare närmar sig det från huvudgatan. Väl framme vid huset visar det sig dock vara ganska litet till dimensionerna.²⁵

Tingshuset såldes 2006 av kommunen till Lars o Berit Thorén och i fotnoten finns en länk till en artikel om deras restaurering av byggnaden.²⁶

²⁴ Tinget flyttades till gästgiveriet i Kyrkbyn 1835 och stannade här fram till 1856. Nytt tingsställe blev då Öje där tinget hölls hos "Vallmons". 1864 var tinget dock tillbaka i Kyrkbyn, där gästgiveriet hade nu övertagits av J P Haglund. Efter tre år hölls tingsförhandlingarna återigen i Öje, denna gång hos Olof Persson. Detta varade fram till 1871. Därefter hölls tingen i sockenstugan i Järvsö t o m 1890. Källa: Domsagohistorik Ljusdals tingsrätt, sid 3.

²⁵ [Bebyggelseregistret RAÄ](#)

²⁶ Om Thoréns restaurering av tingshuset. <https://tidningenhalsingland.se/drommen-om-tingshuset-kulturhus-och-samlingsplats/>

Tingshuset i Öje, Järvsö. Foton: SvFm.

De gallerförsedda fönstren in till arresterna.

Åkerberg utanför Tingshuset i Järvsö.

Södra Hälsinglands domsaga

Bollnäs tingslag hade sedan länge haft sin tingsplats i trakten kring nuvarande Bollnäs. Bollnäs låg på mark som ursprungligen tillhörde byarna Heden, Hamre, Säversta och Björktjära. Fram till mitten av 1800-talet var området fortfarande en jordbruksbygd med glest placerad bebyggelse. Järnvägen kom till Bollnäs på 1870-talet, och som på så många andra platser blomstrade samhället upp i och med järnvägens ankomst. Norra stambanan nådde Bollnäs 1878. Till en början fanns inga fasta tingsplatser. Tingen hölls ofta på olika gästgiverier. I slutet av 1700-talet höll man även ting på Renshammar, en större gård utanför Bollnäs, som hade en stor sal på övervåningen.

Under 1800-talet flyttades förhandlingarna, provisoriskt, till Schenströms gästgivaregård i Bollnäs. Ett nytt tingshus uppfördes 1855 i Hedens by. Det låg mellan landsvägen och kyrkogården. Huset revs emellertid 1886 när man var tvungen att utvidga kyrkogården. Men redan året dessförinnan, 1885, hade man beslutat att uppföra ett nytt tingshus, med arkivutrymme, på "Polackens tomt" tvärs över landsvägen från det gamla tingshuset sett. Byggnaden låg mellan järnvägen och Lortbäcken (Myrbäcken) vid järnvägsövergången vid kyrkan. Huset revs 1968. I februari 1925 skänktes tomten i hörnet Stationsgatan-Västergatan till tingshusbyggnadsskyldige, för att de skulle uppföra ett nytt tingshus där. Huset uppfördes 1929 och invigdes året därpå, 1930²⁷

Bollnäs:

Klockars, Säversta: (Mitt emot gamla seminariet?) Äldre gästgiveri i Bollnäs med en arrest. Margareta Danhard har pratat med ägaren och han säger att det inte finns några spår kvar i härbret som inrymde en arrest. Förra ägaren ska ha tyckt att det var lite obehagligt och därför plockat bort de järnringar/kättingar som ska ha suttit kvar i en vägg.

Lagmansgård, Renshammar: (Rens 15:11 Söderhamnsvägen BOLLNÄS). 1771 köpte lagmannen Carl Dahlsköld hemmanet och hans period betecknas som en glansperiod i gårdens historia. Under hans epok inreds festsalen, "tingsalen", på övre våningen. Gården var tingshus före 1850 och har arrester bevarade i källaren och även i en sidobyggnad.²⁸

Foto: Forskarföreningen Släkt och bygd, Bollnäs. [Dibis](#).

²⁷ Trolle Önnerfors, Elsa: Domsagohistorik Bollnäs tingsrätt. Tings- och rådhusinventeringen 1996 – 2007

²⁸ Blomberg. Bollnäs historia, del 1, 1958 och muntligen från Kerstin Alm, Forskarföreningen Släkt och bygd i Bollnäs.

Renshammar i september 2022, då jag och Kerstin Alm besökte gården. Foton: SvFm.

Flygeln med dess bevarade galler för fönstren.

Schenströms gästgiveri: (Norra kyrkvägen 1) höll ting en kort tid, ca 1850–1855, innan det nya tingshuset på Heden stod klart.

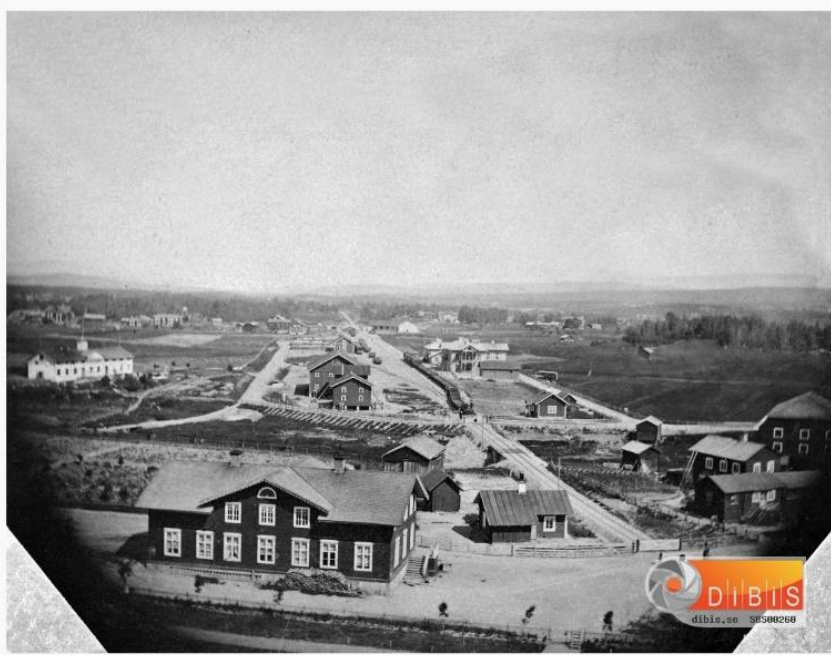

Gästgivers t.v och Schenströms t.h, Heden, Bollnäs. Foto: [Dibis](#).

Schenströms revs inför byggandet av viadukten över järnvägen. Gästgivers är bevarat och används sedan 1923 av Odd Fellowlogen Balder. Foto: Google street view, Norra kyrkogatan.

Tingshus, Heden 1855–1886.

Tingshuset på Heden, foto från 1879. Revs när det nya tingshuset på andra sidan järnvägen stod klart 1885, för att bereda ytterligare plats för kyrkogården. [Dibis](#)

Tingshus, "Polackens tomt" Myrbäcken 1885-ca 1930

Gamla tingshuset i Bollnäs, uppfört på 1880-talet, och fungerade som tingshus fram till början av 1930-talet. Huset revs 1968 i samband med bygget av nya landsvägsviadukten.

Gamla tingshuset, Ossian Friberg, Forskarföreningen Släkt och bygd, [Dibis](#).

Tidningsklipp Bollnästidningen 28/6 1912: *En vaktkonstapel från Centralfängelset i Gefle kom den 27 juni till Bollnäs med ett par fångar som skulle insättas på rannsakningshäktet.*

Detta var dock stängt. När man efter mycket besvär lyckades dyrka upp porten fann man häktets föreståndare F. fjärdingsmannen Norin djupt insomnad, tydligen väl beskänkt. I en annan säng i samma rum fanns stallbrodern ävenledes sovande.

Edelsbergs gård, Björkhamre: (Hamre skola 2, Edelsbergsvägen 25, BOLLNÄS) Transporthäkte. Ska ha varit postkontor på 1860-talet och med postdiligensen ska det ha förts fångar, för vidare transport till tingsarrestorer eller häkten. Bör utredas vidare.

Sidobyggnad intill huvudbyggnaden, som idag är Hamregårds förskola.

Nyckel till mycket gammalt lås.

Gallerfönstret i byggnadens högra del. Foto: SvFm

Tingshus 1930–1966 (Krokanen 3, BOLLNÄS)

Carl Bååth (Arkitekt) I bottenvåningen låg tre arrester. I tings salen, med entré från gatuplan, finns en al secco målning av konstnären Per Englund som han målade 1947 med titeln "Land ska med lag byggas".

Tingshuset vid nuvarande Collinigatan. Okänd fotograf, Forskarföreningen Släkt och bygd, [Dibis](#).

Fd tingshuset inrymmer idag Konditori Krokanen. Foto: SvFm.

Per Englunds målning i den fd tingsalen "Land ska med lag byggas".

Tingshus 1966–2005 (Säversta 5:26, Södra kyrkvägen 3, BOLLNÄS) Från början kommunhus. Senare tingsrätt. Bollnäs tingsrätt upphörde den 31 okt 2005 och gick då upp i Hudiksvalls tingsrätt. I byggnaden huserar idag "Dina försäkringar".

Klassisk arkitektur i funkisstil från 1950-talet. Foto: SvFm.

Transporthäkte Låg intill järnvägsstationen och kom senare att användas av SJ:s personal. Rivet.

Alfta:

Längre tillbaka i tiden låg de flesta gårdarna tätt sammanbyggda kring Alfta kyrka, men allt förändrades en dag i maj år 1793 då en stor brand bröt ut. Elden tog hela 222 byggnader. Den ödelade kyrkan, prästgården, tingshuset, gästgiveriet, kaptensgården och 16 stora bondgårdar i kyrkbyn. 183 personer blev hemlösa. Det var med några undantag de allra största och mest välmående gårdarna som drabbades.²⁹

Gästgivaregården. (ALFTA KYRKBY 25:32) Ungmans. Har anor från 1711 och fick en omfattande restaurering 1877. I Alfa tingslags domböcker är det omnämnt från 1776 att ting hölls här.

Tures: (Alfta 44:1, Östra kyrkbyn) Uppförd 1832 och har tidvis använts som gästgiveri och tingsal. (Ligger mitt emot Ol-Anders vid infarten till Alfta.)

²⁹

<https://www.ovanaker.se/kulturochfritid/upplevovanakerskommun/storahalsingegardarsvag/2alftakyrkbyochsamhalle.8573.html>

Norralla: Var tingslag för Söderala, Rengsjö, Mo och Trönö fram till 1876.

En av Hälsinglands äldsta tingsplatser hette Alir och har fått ge namn åt landskapets södra delar. Det var i Berga i Söderala vid denna tingsplats som Hälsingelagen antogs omkring år 1320. Namnet Alir antas ha ett samband med Ala i Söderala eller byn Ale i Norralla.³⁰

Bergahögen i Söderala, (Norrbyn 2:8) "Bergahögen, den största i Alir. Danad av människohänder, troligen tingsplats. Möjligen från 500-talet, inristat 1975 av Söderala hembygdsförening. Foto: Foto: Kristina Pallin

Tingshus i Norralla, Kungsgården: Ska ha varit tingsplats innan det flyttades till Mo-Myskje. Tingshuset ska därefter ha flyttats till Långvind, enligt Lennart Sandström vid Mo hembygdsförening. Detta bekräftas av arkeolog Ola Nilsson, som kunde berätta att byggnaden användes som personalbostad vid Långvinds bruk och är numera vandrarhem i Långvind. Byggnaden kallas fortfarande för Kungsgården.

Kungsgården i herrgårdsparken, Långvind. Akvarell av Conny Burman. Foto: Sockenbilder.se

³⁰ Bodlund, A: *Söderala förr och nu – en 800-årig hälsingesockens historia*.1958. (s.54)

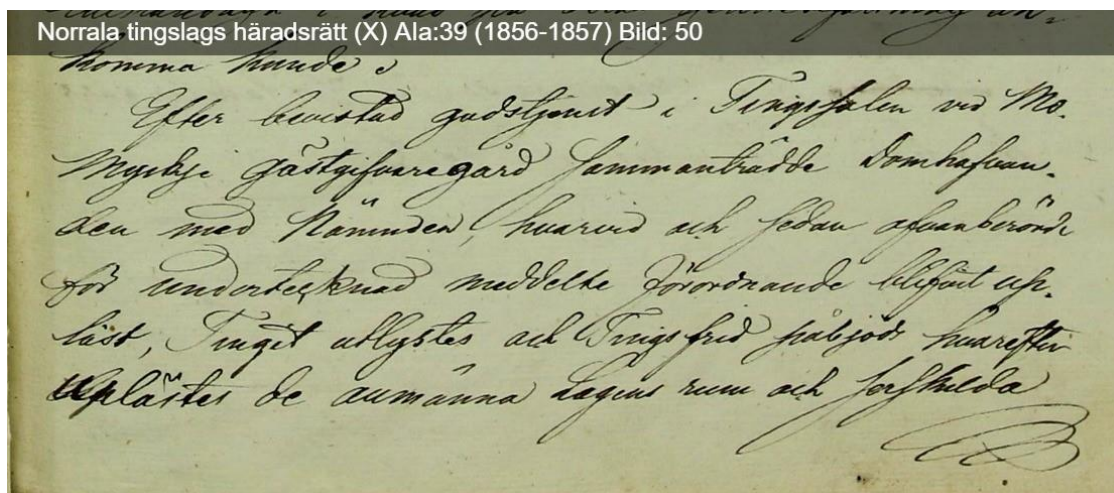
Kungsgården, vid Långvinds vandrarhem. Foto: Naturkartan.se

Långvind, Enånger: Vid Långvinds bruk finns även en finka, som sägs ha använts vid bruket och då företrädesvis som "fyllefinka" för brukets arbetare. Ola Nilsson, som är uppgiftslämnare, ska tala med brukets sista ägare om det finns mer fakta kring den. Finkan är i dåligt skick och baksidan är på väg att rasa in.

"Finkan" i Långvinds bruk. Foto: Ola Nilsson.

Mo-Myskje gästgivaregård: (Myskje 37:17, Myskje 931 SÖDERHAMN) Ala tingslag (bildat 1877 och ingick i Södra Hälsinglands Östra tingslag) hade efter flytten från Kungsgården i Norrala, sin tingsplats vid Mo-Myskje gästgivaregård fram till början av 1890-talet. Myskje gård har anor från 1739, men gästgiveriet öppnade 1833. Ägs idag av en familj som driver jordbruk och gästgiveri på gården.³¹ Nedanstående protokoll visar dock att ting hölls i Myskje redan 1856.

Länsmän Johan Öhman, född 1805. Från Tripolis 1839 och Alfta 1844.
Köper samma år Mo-Myskje gästgiveri och flyttar dit.

Myskje gästgiveri. Foto: myskjegard.se

³¹ <https://www.myskjegard.se/>

Tingshuset i Mo-Myskje: Tingsalen vid Mo-Myskje gästgiveri har vid något tillfälle ersatts med ett separat tingshus på motsatta sidan av gästgiveriet. Detta upptäckte jag efter att ha hittat nedanstående fotografier i en bok.³² Har samtalat med Lennart Sandström vid Mo hembygdsförening som berättar att både tingshuset och gästgiveriet finns kvar. Platsen ska dokumenteras under hösten 2022.

F. d. tingshuset i Mo—Myskje, där tingen hölls före tillkomsten av Söderala tingshus 1891.

Gårdsplanen vid f. d. tingshuset i Mo-Myskje.

Gästgivargården i Glössbo: 1832 avrättas Anders Olsson vid Rengsjö avrättningsplats för mord. När han skulle transporteras till slottshäktet i Gävle fördes han först till gästgivaregården i Glössbo, som då var belägen invid Schöns affär. Länsmannen yttrade ord till Anders Olsson: Nu blir du skogvaktare. Han menade, att den åtalade skulle bli dödsdömd och inte få vila i vigd jord utan i skogen.

³² Bodlund, A: *Söderala förr och nu – en 800-årig hälsingesockens historia*, 1958.

Tingshus, Söderala (Berga 22:1,

Tinget flyttades från Myskje till Berga i Söderala, där ett nytt tingshus stod klart 1891. Invigningen ägde rum två år senare, 1893.³³

Tingshuset i Berga, Söderala. Foto från 1965. Ur Ingemar Starks privata fotosamling, [Dibis](#).

Tingshuset ägs i dag av Björnes bygg som där har 9 hyreslägenheter. Till vänster syns en uppförd förrådsbyggnad, vilken något förtar tingshusets monumentala uttryck. Foto: SvFm

³³ Trolle Önnerfors, Elsa: Domsagohistorik Bollnäs tingsrätt. Tings- och rådhusinventeringen 1996 – 2007

I en byggnad intill tingshuset var arresterna belägna. Inga spår finns kvar av dem, då huset nu är ombyggt med flertalet lägenheter. Foto: SvFm

Klockstapel som det ringdes in till inför tingsförhandlingarna.

Ulf Wallstedt har, med egna ord "snyggat till" klockstapeln och monterat dit ett rep så att det går att ringa i klockan igen.

Ranbogården, Mo. (Ranbo 1:1) Fjärdingsman Anders Persson med familj flyttade in 1896. Han inrättade ett häkte i härbret vid infarten vilket ännu syns på gallren i fönsterluckorna.³⁴

Foto från Ranbogårdens hemsida.

³⁴ www.ranbogarden.se/historia

Hanebo:

Ting hölls i **Hanebo kyrkby**. Noteringar finns att de hölls i kyrkan, men även hos Häradshövding Erik Jönsson 1815–16.

Troligtvis menas här sockenstugan i Hanebo, som även fungerade som tingshus. Stugan revs i samband med bygget av det nya församlingshemmet 1967. Ska enligt Bringéus ha uppförts 1790.³⁵

Foto: John Bjurqvist (Jovi)³⁶

Stråtjärä häkte. Det finns ett bevarat häkte kvar i Stråtjärä, men av flera orsaker har detta inte kunnat dokumenteras under den tid projektet pågått.

Segersta

Den så kallade "Länsmansladan" i Erk-Pers i Gäversta ska ha brukats för tingsförhandlingar.

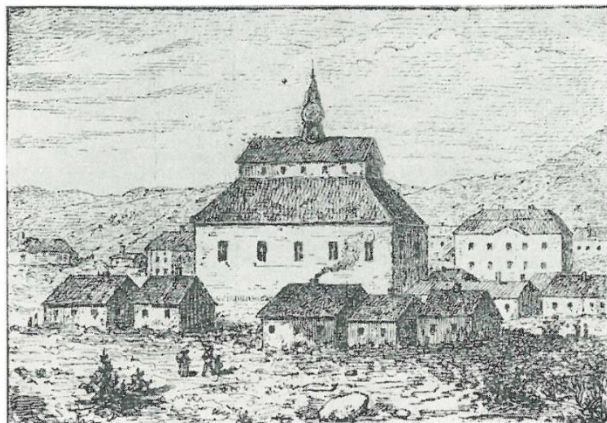

På Lars-Abrahamsgården fanns en gammal timmerbyggnad som stod i vinkel mot mangårdsbyggnaden. När den under mitten av 1900-talet inte längre användes fattades beslut om att skänka byggnaden till hembygdsföreningen. Byggnaden monterades ned och uppfördes igen, nu som "vinkelbyggnad" till hembygdsföreningens huvudbyggnad "Nils-Persgården". Den används nu som "kaffestuga" och kallas "Lars-Abrahams". Foto: ca 1930-tal [Dibis](#).

³⁵ Bringéus, Nils-Arvid: *Sockenbeskrivningar från Hälsingland 1790–1791*, 1961

³⁶ Fotot hämtat från [Dibis](#).

Söderhamn:

Söderhamns äldsta rådhus.

Ur Bodlund, A: Söderala förr och nu – en 800-årig hälsingesockens historia, 1958.

Rådhuset Det nuvarande rådhuset i Söderhamn uppfördes 1860 och fick sin nuvarande utformning 1876–78. Det är det fjärde i ordningen som funnits i staden. Det första rådhuset kom till 1621, vilket var året efter att Gustav II Adolf utfärdat stadsprivilegier för den nya staden. Detta rådhus var en träbyggnad i en våning vilket var beläget något sydost om det nuvarande. Den exakta utformningen av detta rådhus, som förstördes i stadsbranden 1675, är okänd. Det andra rådhuset invigdes 1683 och var betydligt större än föregångaren, men inte heller detta blev gammalt. Det var beläget något sydväst om det nuvarande rådhuset, mitt i nuvarande Rådhusgatan. Den 21 maj 1721 härjade ryska trupper staden och brände då ned i stort sett all bebyggelse, med undantag för den nya Ulrika Eleonora kyrka, som skonades. Såväl rådhuset som den då ännu kvarstående gamla Mariakyrkan blev lågornas rov. Det tredje rådhuset uppfördes av byggmästare Jonas Granlund och stod klart 1724. Det var placerat på samma plats som det nuvarande. Denna byggnad var påkostad och försedd med taktorn, urverk, stadskällare och lokaler åt hallrätten. Den var jämte kyrkan stadens mest förnämna byggnad och blev äldre än föregångarna. Den totalförstördes dock i stadsbranden 8 februari 1860, även om man kunde den gången kunde förhindra en större katastrof. Magistraten agerade dock snabbt och redan samma år invigdes det nuvarande rådhuset, vilket uppfördes efter ritningar av Gävles stadsbyggmästare Gustav N. Runer och blev dennes förnämsta arbete. Denna byggnad uppfördes i tegel med huvudfasad åt söder och två flyglar samt är försedd med taktorn. Den inrymde ursprungligen stadens hela administration med stadsfiskalkontor, lokaler åt polisen med arrest, auktionskammare m.m. Dessutom fick staden nu en större festlokal i rådhuset. (Wikipedia/Facebook 2022-08-23)

Söderhamns rådhus Foto: Robin Herzog/SVT

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

- Almquist, Jan Eric: *Lagmän och häradshövdingar i Sverige ca 1350–1950*, 1955
- Bergsjö Hembygdsförening: *Bergsjö kyrkby, Bergsjö socken 1850–1950*, upplaga 2 2020
- Björklund, Börje: *Herrarna på Stene*, Järvsö hembygdsförenings förlag, 1962
- Blomberg. *Bollnäs historia, del 1*, 1958
- Bodin, Folke: *Västra Hälsinglands domsaga*, 1970
- Bodlund, A: *Söderala förr och nu – en 800-årig hälsingesockens historia*, 1958
- Bohlin, Torsten: *Lars Landgren, människan-folkuppfostraren, kyrkomannen*, 1942
- Bringéus, Nils-Arvid: *Sockenbeskrivningar från Hälsingland 1790–1791*, 1961
- Folkedotter, Gärd: *Gästgivars i Vallsta*. Gävle, 1998
- Fors, Robert & Hansson, Viktor: *Mytomspunna platser i Hälsingland*, 2021
- Hoflund, Olle: *Fädernas vedermödor, strider och missgärningar*, 1995.
- Murray, Robert: *Johan Olof Wallins resa genom Hälsingland sommaren 1838*, 1987
- Nilshammar, Erik: *Kråkmorsdalen*, 2022.
- Sjöbäck, Louise: *Åkerberg sedd på mordtrakten*, 2008
- Trolle Önnerfors, Elsa:
Domsagohistorik Bollnäs tingsrätt. Tings- och rådhusinventeringen 1996 – 2007
Domsagohistorik Hudiksvalls tingsrätt. Tings- och rådhusinventeringen 1996 – 2007
Domsagohistorik Ljusdals tingsrätt. Tings- och rådhusinventeringen 1996 – 2007
- Widmark, P.H: *Beskrivning över provinsen Hälsingland*, 2:a uppl. 1945

Källor

- [Arkiv Digital](#)
- [Avrättningsplatser.se](#)
- [Backagard.nu](#)
- [Bebyggelseregistret RAÄ](#)
- [Dibis](#)
- [Färila hembygdsforening.se](#)
- [Kungliga biblioteket svenska dagstidningar](#)
- [Myskjegard.se](#)
- [Ovanåker.se](#)
- [Ranbogarden.se](#)
- [Riksarkivet.se Digitala Forskarsalen](#)
- [Riksarkivet Förvaltningshistorik](#)
- [Tidningen Hälsingland.se](#)
- [Wikipedia](#)
- [Wikisource](#)

Fotografier

Foton hämtade ur Sveriges Fängelsemuseums arkiv om inget annat anges.

Uppgiftslämnare

Se Kontakter under kapitel 1.